

RAGNAR L. BØRSHEIM

HELVETES LÆREN

KRISTENDOMMENS BAKGRUNN
OG INNHOLD

Upublisert Bokmanus (c) Ragnar L. Børsheim 2000

Det må gjerne siters uhemmet fra dette manus, da meningen er å spre kunnskap som ikke er alment kjent om Kristendommen. Det hadde imidlertid vært hyggelig om man krediterer forfatter dersom man bruker deler av manus i andre sammenhenger.

PDF filen må forøvrig gjerne fritt spres uten tillatelse fra forfatter, men innholdet må ikke endres.

Manus er ikke ferdig språkvasket eller redigert, og har derfor litt rotete struktur, men er lagt ut som det er. For ytterligere oppdatert informasjon om emnet se www.bandoli.no

Om tittelen:

Kristendommen er den religionen som i størst grad har brukt trusler om et evig brennede helvete for alle som ikke har den rette tro, derav navnet "Helveteslæren."

Selve ideen om endetid og helvete har imidlertid kristendommen rappet fra Mithraismen (se s.38f)

OM BOKEN	4
INNLEDNING	7
HVA ER RELIGION?	8
KRISTENDOMMENS KILDER.....	10
BIBELN	10
<i>Mosebøkene</i>	12
SUMERSKE MYTER	14
DE TI BUD	17
<i>Hammurabis lover</i>	17
MOSES.....	21
FORFALSKNINGER	23
DET NYE TESTAMENTET.....	27
EVANGELIENES HISTORIE	27
DEN KIRKELIGE TIDSINDELINGEN OG JESU FØDSEL	32
HISTORIEN OM JESUS	33
DEN HISTORISKE JESUS?.....	33
<i>Tacitus</i>	35
<i>Suetonius</i>	35
<i>Josefus</i>	35
<i>Andre kilder</i>	36
<i>Jesu stamtre</i>	36
UNDERE OG MIRAKLER.....	37
<i>Asklepios (AESKULAP)</i>	37
<i>Herakles (Herkules)</i>	38
<i>Dionysos</i>	39
<i>Mithra</i>	40
ZARATHUSTR (ZoroastER).....	43
<i>Buddha</i>	44
<i>Osiris OG Horus</i>	45
<i>Krishna</i>	46
BIBELENS ETIKK OG MORAL	48
JESU ETIKK OG MORAL	52
DEN GYLDNE REGEL	52
BERGPREKENEN.....	53

JOMFRUFØDSEL	54
HYRDER OG LAM	55
KORSFESTELSE	55
OPPSTANDELSEN	57
"KJÆRLIGHETSBUDESKAPET"	62
KIRKENS HISTORIE	64
LITT OM KIRKEFEDRE, PAVER OG KIRKEMØTER	64
ARIANISMEN	64
KEISER KONSTANTIN	65
KIRKEMØTET I NIKEA	67
<i>Tertullian</i>	69
<i>Origenes</i>	70
<i>Augustin</i>	70
<i>Thomas Aquinas</i>	71
PAVEDØMMET	74
<i>Damasus</i>	74
<i>Ambrosius</i>	74
<i>Leo 1</i>	74
<i>Gregor 1</i>	75
NYE KJETTERIER	77
KONSILET I KONSTANZ	81
PROTESTANTISMEN	84
OPPLYSNINGSTIDEN /DEN FRANSKE REVOLUSJON	87
«PÅ FRUKTENE SKAL TREET KJENNES»	90
KIRKEN OG TOLERANSEN	90
FORDUMMING	93
STRAFFERETT	97
KJETTER- OG HEKSEPROSESSENE	99
KIRKEN OG KRIG	107
KIRKEN OG SLAVERIET	111
KVINNESYN OG SEKSUALITET	113
SELVMORD	119
FORTAPELSEN	120
KIRKEN OG JØDENE	122
<i>Martin Luther og jødene</i>	125
GOTT MIT UNS	127

AVSLUTNING	130
<i>Etikk og Moral</i>	<i>131</i>
<i>Gudsbevis</i>	<i>131</i>
<i>Teologi</i>	<i>132</i>
<i>Kunnskapsløshet</i>	<i>133</i>
<i>Det Ondes Problem</i>	<i>134</i>
<i>Prestens yrke</i>	<i>135</i>
<i>Konklusjon</i>	<i>136</i>
STIKKORDSREGISTER	139

OM BOKEN

Mitt formål med denne boken er å gi en forholdsvis kortfattet fremstilling av bakgrunnen for kristendommen, for dens dogmer, myter og fortellinger. Nært knyttet til dette er også historien til den kristne kirke og dens ledende personer opp gjennom historien. De enkelte tema som er omhandlet i denne boken kan det skrives (og er det skrevet) bindsterke verk om, men mitt mål har vært å gi en mer kortfattet og populær gjennomgang og presentasjon av disse ulike tema og hovedlinjer i kristendommens historie. Nå vil det kunne innvendes at verken kristendommen eller kirken er entydige begrep, da det finnes et utall av ulike retninger innenfor kristenheten. Når en befatter seg med kristendommens og kirkens historie er det den offisielle ortodokse religion og kirke man må forholde seg til. Frem til reformasjonen i 1537 betyr dette den ortodokse katolske kirke, hvor ikke noe annet er angitt. Det å skille mellom kristendommen og kirken er forøvrig noe som tidligst kan spores tilbake til opplysningstiden.¹ Før dette ble kirke og lære oppfattet som ens. Jeg har her ikke gått i dybden ved beskrivelsen av ulike andre religioner eller særlig utover det som jeg mener er relevant for å belyse de sider som knytter dem til kristendommen. Mange av de opplysninger som finnes i denne boken er trolig i stor grad ukjent for folk flest, men de burde være godt kjent av teologene. For en så viktig del av tilværelsen som religionen er for mange, og på grunn av dens særstilling som statsreligion her i landet, mener jeg at dette er kunnskap som burde være allment kjent. Denne kunnskapen finnes i faglit-

---

¹ Deschner 1986

teraturen, men i liten grad i en populær og kortfattet form. Denne boken er et forsøk på å samle og publisere en del av denne kunnskapen på en tilgjengelig måte på norsk. Hvorvidt jeg har lykket med denne oppgaven må blir opp til den enkelte leser å avgjøre.

For dem som mener denne boken her en ensidig og negativ fremstilling av kirken og kristendommen, så er dette forsåvidt riktig. Kirken og kristendommens historie er dessverre preget av negative hendelser, en historie om intoleranse, forfalskning, overgrep, forfølgelser, kriger, maktmisbruk, lidelse, død og fordømming. Denne siden ved kirkehistorien har som regel vært grovt underkommunisert. Det finnes tusener på tusener av kristelige bøker som forteller glansbildeversjonen av kirke- og religionshistorien for dem som ønsker det. Jeg har her presentert de fakta som jeg mener er representative og relevante, og det er opp til dem som ønsker det å sjekke mine opplysninger. Jeg oppfordrer til dette, til å selv oppsøke og kryssjekke faglitteraturen på området. Man bør imidlertid lese bøker fra begge sider, også den kritiske kirkeforskningen.

Resten er bare et spørsmål om redelighet.²

For å gjøre boken mer lettleselig og tilgjengelig har jeg valgt å ikke bruke henvisninger i særlig stor grad i teksten. I noteapparatet har jeg til en viss grad begrenset meg til å henvise til bibelsteder. Forøvrig mener jeg at Bibelen er en helt sentral bok å lese dersom man skal sette seg inn i og forstå kristendommen og

---

² Deschner 1987

kirken. Jeg har i arbeidet med denne boken brukt en mengde litteratur som referanse og bakgrunnsmateriale. Både leksikalske verk, ulike historiske oversiktsverk, forskjellige artikler og mer spesifikke religions og kirkehistoriske verk. Særlig har jeg trukket veksler på Karlheinz Deschners bøker, særlig hans omfattende kirkehistorie ”*Abermals Krähte der Hahn*”. Siste fjerdedel av denne boken foreligger for øvrig også på norsk. Jeg har også benyttet Deschners grundige bindsterke verk om kristendommens kriminalitetshistorie. Deschner er en av vår tids mest betydningsfulle kritiske kirkehistorikere. Deschner har gått grundig gjennom kirkehistorien basert på et imponerende og svært omfattende kildemateriale. Bøkene anbefales på det sterkeste som en grundigere innføring i kristendommen og den kristne kirkes historie. På sumerernes religion og historie har jeg brukt professor Samuel Noah Kramers bøker om emnet, i tillegg til ulike andre historieverk. Opplysninger om Mithraismen, Zorostrismen, Herakles, Dionysoskulten og andre opplysninger omkring disse religioner og guddommer er hentet fra en mengde ulike kilder. Jeg har blant andre brukt Franz Cumont ”*The Mysteries of Mithra*”, Vatikanets leksikon, ”*Dødsriket*” bind 1 av Per A. Aukrust. Opplysningene er i den grad det har vært mulig blitt sjekket opp mot hverandre for å få et så korrekt bilde som mulig. Fremstillingen er forsøkt gjort populær og forståelig, uten å gå dypere inn i beskrivelser omkring de ulike religionenes komplekse faglig religionsvitenskapelige utlegninger. Nylig kom det ut en glimrende bok med tittelen ”*The Jesus mysteries*” av Timothy Freke og Peter Gandy som tar for seg likhetene mellom de hedenske

mysteriereligionen og kristendommen. De påviser at historien om Jesus er mytisk og at kristendommen i all hovedsak opprinnelig var en jødisk versjon av de hedenske mysteriereligionene.

For de antikke skrifter som Tacitus, Suetonius, Josefus, Origenes og andre, samt de apokryfe skrifter har jeg benyttet meg av de engelske oversettelser av originaltekstene. Det samme gjelder Luthers skrift (”*Jødene og deres Løgner*”). En del av de historiske kildekrifter er hentet fra The Medieval Text Resources på Internett.

Av Bibelen har jeg både benyttet den norske 1930 og 1978 oversettelsen, samt den engelske King James Version (KJV), i mitt arbeid. Jeg har også brukt teologen Rudolf Bultmanns ”*Urkristendommen*”, som kilde. Som viktig inspirasjon og kilde til polemisk kristendomskritikk, har Arnulf Øverlands ”*En kjetters bekjennelser*” vært helt sentral. En unik og omfattende antologi om kirke og kristendomskritikk opp gjennom historien finnes i antologien ”*Blasfemi*” av Ronnie Johanson.

Språklig har jeg forsøkt å holde en uhøytidelig og slentrende stil for å gjøre boken lettlest og lett tilgjengelig. Jeg har også lagt vekt på å oppgi årstall for personer og hendelser slik at leseren kan holde rede på hvor i historien man til enhver tid befinner seg. Jeg vil også oppfordre leseren om temaet har gitt mersmak å selv oppsøke noe av den litteraturen jeg her har nevnt, og ikke minst Bibelen.

I den grad noen finner at min fremstilling av kristendommen og kirken er respektløs, kan jeg bare anføre at respekt ikke er noe man har eller får, men noe man må gjøre seg fortjent til.

Som det burde fremgå av flere av kapitlene i denne boken, skulle svaret på om hvorvidt kirken og kristendommen har gjort seg fortjent til vår respekt egentlig gi seg selv.

Det heter seg at kunnskap er makt. For kirken og kristendommen har som regel kunnskap betydd økt avmakt, da kirkens "klokhet" alltid har vært basert på almuens uvitenhet.

For ordens skyld gjengir jeg tilslutt den såkalte blasfemiparagrafen dersom noen skulle finne passasjer i denne boken støtende på Guds vegne:

”Den som i ord eller handling offentlig forhåner eller på en krenkende eller sårende måte viser ringeakt for nogen trosbekjennelse hvis utøvelse her i riket er tillatt, eller noget lovlig her bestående religionssamfunns troslærdommer eller gudsdyrkelse, eller som medvirker hertil, straffes med bøter eller med hefte eller fengsel inntil seks måneder.”

Straffelovens § 142

Ragnar L. Børsheim 2000

INNLEDNING

Denne boken springer ut av en mangeårig interesse for kristendommen og dens historie. Etter hvert som man trenger dypere ned i materien oppdager man hvor lite som er kjent av kristendommens bakgrunn og historie blant folk flest. Denne boken er et forsøk på formidle noe av denne kunnskapen på en kortfattet og populærvitenskapelig måte.

Ingen av de større religionene har oppstått i noe vakuum. Ideer, myter og forestillinger fra ulike kulturer og tidsepoker omformes, reformatolkes og smelter sammen og danner nye forestillinger. Det er få religioner som i den grad er preget av nettopp en slik sammenblanding av tidligere myter og forestillinger hentet fra andre eldre religioner og kulturer, som nettopp kristendommen. Ved å se nærmere på kristendommens opprinnelse og hvordan denne religionen har blitt til og har utviklet seg og blitt praktisert opp gjennom århundrene, får vi et bilde som kanskje vil overraske mange. Kristendommen har vært en vesentlig del av den vestlige verdens kultur i de siste 2000 år. De fleste her i landet har et forhold til denne religionen, og de fleste har dannet seg et bilde av hva kristendommen er og hva den står for.

Som regel er dette et glansbilde dannet av de tidlige skoleårs kristendomsundervisning og av det bilde som kirken selv har formidlet opp gjennom 17 århundrer med indoktrinering i kraft av sin monopolstatus i vesten. Øverst sitter en streng Gudfader som har skapt verden, og som sendte sin sønn til jorden for å dø for menneskenes synder. Det finnes en himmel og en salighet for de som tror, og et helvete og

evig pine for de som ikke tror på dette. Gudens meninger og handlinger er samlet i en hellig bok, Bibelen, som riktignok de færreste noen sinne har lest mer enn små brokker av. Men alle er enige om at det nok er noe riktig åndfullt og storslagent som står der. Dette er basis, og de fleste synes det er mer enn nok. I hvertfall nok til å ta det alvorlig. Alvorlig nok til å innrette sine korte jordiske liv etter det.

Jeg vil i det følgende se litt nærmere på kristendommens bakgrunn og historie. Jeg vil også gå nærmere inn på hva denne religionen egentlig formidler av verdier, og hvordan denne religionen har blitt forvaltet av Guds representanter på jord, presteskapet, opp gjennom de siste 2000 år. Den kristne kirken har eksistert lenger enn alle nasjoner og riker, dynastier, institusjoner, og de fleste samfunnssystemer, og har hatt en direkte og formidabel påvirkning på verdenshistorien og skjebnen til millioner av mennesker.³ Har denne påvirkningen vært av det gode eller av det onde? Hva er kristendommens bidrag til verdenshistorien, hva er egentlig dens "budskap"? Hvordan er dette himmelske budskapet blitt forvaltet og tolket av de troende og kirkens fremste menn, og hvilke konsekvenser har dette medført.

---

³ Deschner 1987

HVA ER RELIGION?

Religionene er forklaringsmodeller av hvordan man trodde verden fungerte i en tid før noen vitenskap eksisterte. Religioner presenterer en magisk forestillingsverden befolket overjordiske skapninger og mirakuløse bragder. Religionene både produserer og reproduserer myter og dogmer og har blitt og blir brukt som rettesnorer for menneskelig adferd og moral. I stor grad har religionene hatt en oppdragende og strukturerende funksjon i samfunnet, og har som oftest vært en inkorporert del av samfunnsstrukturen og makten. I utgangspunktet har alle folkegrupper hatt sine egne guder som var gruppens allierte mot verdens strabaser og prøvelser. I utgangspunktet var alle guder naturguder. Mennesket har alltid vært prisgitt naturens luner, og har følt seg svært liten og hjelpeløs når naturkreftene har slått seg løs. Naturen gav liv, og naturen tok liv. Verden var uforståelig, ukontrollerbar og magisk, og mennesket prøvde å kontrollere omgivelsene, forklare dem og gi dem årsaker.

Slik skapte menneskene gudene i sitt bilde.

Solen er den opprinnelige og viktigste himmelguddom, og har vært dyrket i ulike former siden tidenes morgen i alle verdenshjørner. Solen stiger opp over horisonten om morgenen, gir liv, lys og varme, seiler over himmelhvelvingen, og går ned og forsvinner igjen og etterlater kulde og mørke. En åpenbart mektig kraft, - en gud. De aller fleste religioner har sitt utgangspunkt i solgudsdyrkelse, og hos de fleste kan man fortsatt finne spor av dette. For det forhistoriske mennesket var i tillegg hele verden full av ulike mytiske store og små

makter - makter som styrte livets og naturens gang. Makter, guder og ånder, som det gjaldt å holde seg inne med. Gudene og åndemaktene viste seg i alle naturens elementer, i dyr, planter, i fjell, i vann og elver, i vinden og i regnet. Uvær, lyn og torden var uttrykk for gudenes vrede, mens jaktlykke og gode avlinger ble sett på som gudenes velvilje. Man ofret til gudene for å sikre god jakt eller god avling. Man ofret og utarbeidet handlingsmønstre, seremonier man mente vekket gudenes godvilje. Desto større tjeneste man krevde av gudene, desto større og mer dyrebart offer. Dersom det gikk dårlig med gruppen var gudene sinte på dem og man måtte blidgjøre gudene med nye offer. Etterhvert ble det utviklet et system for hva gudene likte og hva de ikke likte. Enkelte utvalgte i gruppen har i større grad og med større hell tatt del i kommunikasjonen med gudene. Slik har det utviklet seg et profesjonelt presteskap. En yrkesgruppe som primært livnærer seg på sine medmenneskers godtroenhet, og som selv i dag med trussel om evig tortur truer på sine medmennesker åpenbart urimelige ideer som vitenskapen forlenget har forkastet. Religionenes påbud og regler har således blitt forvaltet og tolket og utøvd av prestene. De hellige ord er blitt formidlet via jordiske stemmebånd og ikke av gudene eller maktene selv. I den grad gudene har talt direkte til mennesker har vi kun vedkommendes eget ord for det. Sannsynligvis sorterer slike tilfeller i minst like stor grad under psykiatrien som under teologien.

Ingen av de hellige bøkene er skrevet av gudene selv, men er ført i pennen av men-

nesker. Det er også mennesker som har kano- nisert disse bøkene og gjort dem hellige. At disse mennesker har hatt spesielle egeninteresser som kan ha preget Gudenes skrevne ord og påbud er åpenbart. Det å være Gudenes jordiske talerør gir presteskapet svært stor makt. En maktposisjon der ens utsagn på vegne av Guden er hevet over enhver kritikk og spørsmålsstilling, innbyr selvfølgelig til misbruk til egen vinning. Man kan bare se på hvilken makt og hvilke rikdommer, hvilke enorme mengder gull og jordiske besittelser den kristne kirken er eier av. Allerede i det 5. århundret var pavene de største grunneierne i det romerske riket.⁴ I middelalderen eide den kristne kirken en tredjedel av Europas jord. I sin glanstid eide for eksempel abbediet ved Tegernsee 11.860 bondgårder, med tilhørende åkrer, skoger, budskap, ufrie bønder, tjenestefolk og slaver. Klosteret St. Germain des Prés ved Paris eide på det meste rundt 430.000 hektar jord. I 1917 var en tredjedel av det enorme russiske rikets landeiendommer eid av den ortodokse kirken. Fortsatt i dag er den katolske Kirke og Paven den største og rikeste grunneier i verden. I tillegg eier den flere banker, flyselskap (Alitalia), fabrikker og har eierskap og økonomiske interesser i en lang rekke andre store internasjonale industriselskaper, forsikringsselskaper, banker etc. Selv Den norske kirke er god for milliarder i eiendommer og verdipapirer.

---

⁴ Deschner 1972 s. 65

KRISTENDOMMENS KILDER

Grunnlaget for kristendommen er fortellingen om Jesus og hans oppstandelse. At Gud steg ned på Jorden i menneskeskikkelse og døde som et sonoffer for menneskenes synder, samt at han overvant døden og stod opp igjen den tredje dag. Oppstandelsen er selve krumtappen i denne religionen. Dersom ikke Gud i menneskeskikkelse (Jesus) etter sigende hadde stått opp igjen ville kristendommen dødd med ham der på korset. Det er i høy grad fortellingene om denne personen som skiller kristendommen fra sitt opphav, jødedommen. Vår informasjon om Jesus stammer fra Det nye testamentets skrifter, hovedsakelig de fire evangeliene. Jeg vil senere se nærmere på den historiske Jesus og ikke minst på hvilke kilder vi har til å belyse denne personen, samt se nærmere på de skriftene som forteller oss om ham, evangeliene i Bibelen. Før Jesus trer inn på scenen finnes det et bakteppe, en kosmologi og en Gud, og et utvalgt folk.

BIBELEN

Historisk sett er bakgrunnen for kristendommen den jødiske religion, og kristendommen kan betraktes som oppfyllelsen av Det gamle testamentets Messiasprofetier. Kristendommens raske og store utbredelse skal i stor grad tilskrives det velorganiserte romerske imperium og den romerske keiser Konstantin (se s.65). Av Konstantin fikk kristendommen innpass i den øverste statsforvaltningen i det enorme og mektige romerske riket på 300-tallet, og bredte seg dermed raskt over hele midelhavsområdet. Under keiser Theodosius den store ble kristendommen statsreligion i år 381,

og grunnlaget for den kristne enhetskulturen ble lagt.

Utgangspunktet for kristendommen er skriftsamlingen Bibelen (gr. *tà biblía* - bøkene), hvis grunnlag er skriftene til en liten semittisk nomadestamme. Denne stammen, hebreerne, var trolig en del av et semittisk stamemeforbund, og dukket opp i det området ved Middelhavet som ble kalt Kanaan, og senere Palestina, trolig i det 14. eller 13. århundre f.Kr. Bibelen inneholder en mengde ulike skrifter fordelt på to deler – Det gamle og Det nye testamentet (GT og NT). Det gamle testamentet omhandler det jødiske folks tidlige historie og religiøse myter. GT er skrevet på hebraisk og er opprinnelig de palestinske jøders hellige skrift. Sammensetningen av Det gamle og Det nye testamentet var ikke fastlagt i utgangspunktet men er blitt vedtatt på ulike kirkemøter i de første hundreårene e.Kr. Det gamle testamentets sammensetning ble først bestemt mellom 90 og 100 e.Kr av de palestinske jøder. Denne versjonen besto av 24 bøker, like mange som det er bokstaver i det hebraiske alfabetet. Først i det 15. århundre fikk Det gamle testamentet dagens inndeling i 39 bøker, og det er denne inndelingen som protestantismen anerkjenner som autoritativ. Opp gjennom historien har ulike kristne retninger holdt seg med ulike bibler. Skrifter som for en menighet var hellige, ble av andre sett på som høyst suspekterte, og som derfor ikke ble tatt med i deres bibelversjon. Under egyptiske Ptolemeus (gr: Ptolemaios) 2 (283-246 f.Kr.) ble Det gamle testamentet oversatt fra hebraisk til gresk. Dette ble gjort på grunn av de mange

jødene i Alexandria som ikke lenger forstod hebraisk. Denne oversettelsen for det kongelige biblioteket i Alexandria, skal etter sigende blitt utført av 72 lærde jøder fra Jerusalem i løpet av 72 dager.⁵ Denne oversettelsen fikk dermed navnet *Septuaginta* som betyr sytti. Verket henvises ofte til bare som LXX, tallet 70 skrevet med romertall. Jødene delte GT i tre deler, Loven (*thora*) med de fem Mosebøker, Profetene (*nebi'im*) med de åtte profetbøker og Skriftene (*kethubim*) med de øvrige elleve bøkene. I tillegg til Bibelens tekster kommer de såkalte apokryfe skrifter som det har vært varierende holdning til opp gjennom kirkehistorien. Det katolske kirkemøtet i Trient i 1545-63 slo fast at de apokryfe skrifter med unntak av 3. og 4. Esra og Manasses bønn var å anse som likeverdige med de kanoniske skrifter. Den protestantiske kirke anerkjenner imidlertid kun den palestinske kanon, men åpner tvilende for de apokryfe skrifter, men kun da som et tillegg til Bibelen.

Jødedommen og kristendommen er monoteistiske religioner med én øverste Gud. Det har imidlertid ikke alltid vært slik. I den verden som skriftene i Det gamle testamentet ble til i eksisterte det et utall guder, og man anerkjente at disse andre gudene også kunne ha makt.⁶ Jødene holdt seg i begynnelsen også med andre guder og ånder, som for eksempel den semittiske El (Dagan), en herremann med et særdeles stort kjønnslem, han smeltet senere sammen med Jahve. Også gudesønnen Baal (Dagans sønn) var særlig en særlig aktiv fruktbarhetsgud dyrket av jødene.⁷ Jødene drev i tillegg

med dyrkning av himmellegemer, naturguder, husguder, dyreguder (kalv, slange) hellige trær, hellige kilder og steiner. I utgangspunktet hadde alle stammene i Midtøsten sine egne stammeguder som inngikk i et større panteon og i mytologien i området. Således er Jahve i utgangspunktet kun jødernes egen lille stammegud. Når disse stammegudene innimellom var i godlage holdt de sin hånd over stammen, og skjenket stammen en seier når de stadig kom på kant med nabostammene. Forholdet til guden ble oppfattet som en pakt, en pakt mellom folket, nærmere bestemt i form av den mannlige del av befolkningen, og guden.⁸ Folket forplikter seg til å kun tilbe Jahve, og Jahve til å beskytte og hjelpe folket. Guden sørget for fremgang på slagmarken, men også for husdyrene, grøden og været. Til gjengjeld krevde guden blodoffer, at stammen ofret et husdyr i ny og ne til ham. Blodet var selve livskraften for Jahve og israelittene, og uten at det ble utgytt blod, var det ikke snakk om noe tilgivelse.⁹ Jahve er ifølge bibelen en særdeles blodtørstig guddom, og han fremstilles jevnt over ikke som noen spesielt munter herre. I lengre tid drev da også israelittene med menneskeofringer, nærmere bestemt barneofringer.¹⁰ Spor etter disse barneofringer finner vi blant annet i historien om Abrahams ofring av sin sønn Isak,¹¹ og historien om Jeftas datter,¹² men også i moselovene hvor barneofringer er stilt på linje med dyreofringer.¹³ Alle førstefødte både av folk og fe skulle ofres til Herren. Et-

⁵ Ifølge det såkalte Aristeasbrevet.

⁶ 1 kong 8,5f

⁷ Edwien 1958 s.15

⁸ Bultmann 1970

⁹ Hebr 9,22; 3 Mos 17,11

¹⁰ Edwien 1958 s.27

¹¹ 1 Mos 22,1

¹² Dom 11,1 ff

¹³ 2 Mos 13,1, se også 2 Mos 22,29-30; Mika 6,7; Esk 20,25f

terhvert ble det imidlertid vanlig å "løse ut" førstefødte barn med dyre- eller pengeoffer istedenfor.¹⁴ Barneofring har trolig vært utbredt til så sent som det 6. århundre f.Kr.¹⁵

Det fremgår i Det gamle testamentet at man er på det rene med at det finnes flere guder enn Jahve, men disse vedkommer ikke jødene. Selv Paulus mener at det finnes flere guder enn Jahve.¹⁶ Ordlyden i det første av de ti bud indikerer også at det finnes andre guder man kan velge mellom. Det står at "Du skal ikke ha andre guder enn Jahve", ikke at Jahve er den eneste sanne gud.

Den bibelske Jahve utvikler seg etterhvert til en storgud, og tåler etterhvert ikke noen andre guder. Han avkrever sine dyrkere en total hengivelse og anerkjennelse om at han er den eneste virkelige gud. Det aller viktigste påbudet fra Jahve og som gjentas til det kjedsommelige i teksten, at man ikke skal dyrke andre guder enn ham. Jødernes religiøse mono-teisme og forestilling om at de var et av Gud "utvalgt folk", fremstår som antikkens ubestridte mest ekstreme nasjonalisme.¹⁷ Tacitus skriver blant annet om jødene at de vil bli husket for sin "hardnakkede overtro" (*pervicacia superstitionis*), og at de er et folk "forhatt av gudene" (*genus hominum...invisum deis*).¹⁸

MOSEBØKENE

Det er allmenn enighet blant bibelforskere at de eldste deler av bibelen er skrevet tidligst rundt 1000-900 f.Kr. Flesteparten av Det gam-

le testamentets bøker er overlevert anonymt. Mange av de mest kjente mytene fra søndags-skolens pensum står i de fem Mosebøkene som utgjør Det gamle testamentets første del. Blant disse mytene er skapelsesberetningen(e), Adam og Eva og syndefallet, historien om Kain og Abel, stamfaren Abrahams bravader, Noah og arken hans, Babels tårn, tildragelsene i Sodoma og Gomorra, Moses og utvandringen fra Egypt og landeplagene m.fl. Mosebøkene inneholder også en mengde påbud og regler for jødene, blant annet de berømmelige ti bud.

Ifølge den Bibelske kronologi skal den bibelske Moses ha levd i det 13. eller 14. århundret før Kristus. De aller eldste deler av det gamle testamente har ifølge bibelforskningen trolig tidligst blitt til i det 9. århundre f.Kr. Moses kan derfor ikke beskyldes for å være forfatteren av Mosebøkene, selv om kirken fortsatt hevder dette. At Moses etter alt å dømme aldri har levd som historisk person, gjør ikke saken bedre. Det finnes ikke et eneste historisk spor etter noen Moses, jødernes store leder, verken på stein, bronse eller papyrusruller, leirtavler, eller i senere omvandrende sagn og mytestoff utover Bibelen.¹⁹ Dette til tross for at Moses er langt yngre enn f.eks. historisk veldokumenterte egyptiske og sumerske herskere, som har etterlatt seg gravsteder, avbildninger, hieroglyfer eller kileskrifttekster (se forøvrig s.21).

Store deler av Mosebøkene ble nedtegnet og satt sammen av jødiske prester tidligst i det femte århundret før vår tidsregning. Før dette var de ulike skriftene gradvis blitt til, forandret, korrigert og interpolert gjennom genera-

---

¹⁴ 2 Mos 13,13; 4 Mos 18,15.

¹⁵ Edwien 1958 s.27

¹⁶ 1 Kor 8,5-6

¹⁷ Deschner 1986, s.82

¹⁸ Deschner 1986 s.82

---

¹⁹ Ibid.

sjoner. Forfatterne av Det gamle testamentet har i stor grad bygget på muntlige overleveringer og sagnstoff. De har tolket, omarbeidet og satt sammen gamle sagn og myter med overleverte fortellinger om jødernes tidlige historie. Det gamle testamentet har altså blitt til i løpet av perioden fra det 9. århundret og frem til det 1. århundre f.Kr. Rundt 60 av kapitlene i 2, 3 og 4 Mosebok ble satt sammen i det femte århundre f.Kr. Mosebøkens endelige sammensetning ble redigert ferdig først på 200-tallet e.Kr, altså 700 år senere. Som helhet har det gamle testamentet altså blitt til i løpet av et tidsspenn på rundt 1200 år. At GT har hatt en lang og brokete tilblivelsesprosess vitner slike ting som at det for eksempel finnes to ulike skapelsesfortellinger, to syndfloder (som har tre helt ulike varigheter) og to ulike stamtre for Adam, og tre ulike varigheter for eksilet i Babylon, for å nevne noe. I det hele tatt vrir det med logiske brister og innbyrdes motsetninger i Bibelen. Dagens versjon av Det gamle testamente er for det meste basert på oversettelser av middelalderske tekster som ikke er eldre en det niende eller det tiende århundre e.Kr. Ved funnet av dødehavsrullene (fra ca 100 f.Kr. – 50 e.Kr.) ved Qumran i 1947, fant man imidlertid ruller som bl.a. inneholdt en versjon av Jesaja. Forskningen på Det gamle testamentet i det 19. århundret førte til at disse skriftenes "hellighet" ble satt under press, og som en motreaksjon utstedte pave Pius 10. et dekret²⁰ den 27. juni 1906 hvor den katolske kirken fastholder at Moses er den inspirerte forfatter av de fem mosebøkene.²¹

---

²⁰ "De mosaica authentia Pentateuchi"

²¹ Deschner 1990 s.48

Det ser ut for at forfatterne av Det gamle testamentet har trukket store vekslers på eldre kilder, ikke minst på den sumerske kulturen i Mesopotamia. Sumererne var verdenshistoriens første sivilisasjon som blomstret i elvedalene rundt de to store elvene Tigris og Eufrat i det området hvor sydlige Irak ligger idag. Den sumerske sivilisasjonen eksisterte fra det femte til det andre årtusen før vår tidsregning, men hadde sitt høydepunkt rundt 3-2000 år før vår tidsregning. Sumererne oppfant blant annet hjulet, plogen, kunstig vanning, pottemakerens dreiehjul, seilfartøy med kjøll og var de første som bygget bygninger med buer i stein og flere etasjer. De utviklet også et juridisk system, matematikk, astronomi og kalenderens inndeling. Vår inndeling av tiden basert på tallet 60 (1 time=60 min, 1 min=60 sek), samt inndelingen av sirkelens 360 grader er faktisk en arv fra de gamle sumererne. Deres viktigste oppfinnelse ble gjort rundt 3000 f.Kr.: grunnlaget for all sivilisasjon - skriftkunsten.

Sumererne skrev med kileskrift på leirtavler. Slike leirtavler er det funnet flere hundretusen av ved arkeologiske utgravninger av de gamle sumerske og babylonske byene i dagens Irak. Etterhvert som flere og flere av disse leirtavlene har blitt gravd frem og tolket, desto flere historier og motiver som også kjennes fra Bibelen dukker opp. De fleste av leirtavlene skriver seg imidlertid fra det annet årtusen f.Kr, og er altså ca tusen år eldre enn de eldste deler av Det gamle testamentet. Den sumerske kulturen har forøvrig øvd en enorm innflytelse og lagt grunnlaget for de senere sivilisasjoner i hele dette området.

SUMERSKE MYTER

Fortellingen om hvordan mennesket ble skapt av leire og pustet liv i gjennom nesen slik det også står i 1. Mosebok 2,7 finner vi i den langt tidligere babylonske skapelsesfortellingen.

Denne legenden er bevart som et sju tavlens epos, *Enuma elish*, "Dengang da foroven". Både i den babylonske og den egyptiske skapelsesberetningen finner vi også forestillingen om urvannet, om hvordan gudene her skaper land, elver, dyr og planter. I den babylonske historien fortelles det hvordan guden *Marduk* kjemper og vinner over urvannenes demoner. Den farligste av disse er saltvannsdemonen *Tiâmat*. Bibelens ord på det kaotiske urvannet, det hebraiske *theôm*, er det samme som navnet på sumerernes saltvannsdemon, *Tiâmat*. Marduk kløver demonens kropp og skaper himmel og jord, deretter setter han stjernebildene på plass og skaper månen. Etter dette overlot han til guden *Ea* jobben med å skape mennesker av blod og leire. De bibelske skapelsesberetningene bygger på disse mytene. I Bibelen er det imidlertid Jahve og ikke Marduk som får æren og kjempet mot urhavet og drepte vanddemonene (omtalt i Bibelen som drager) og bygget verden av disse.²² Marduk avsluttet skapelsesbedriften med å holde et hellig bryllup med gudinnen Zarpanitum, den bibelske Jahve nøyde seg nøkternt nok med å legge seg nedpå og ta en god dags hvil.

I Bibelens skaper faktisk Gud mennesket to ganger, først i kapittel 1 hvor han skaper både mann og kvinne i sitt eget bilde,²³ deretter i annet kapittel hvor han skaper mannen (hebr:

Adam) av jord (hebr: *adama*)²⁴ og litt senere skaper han så kvinnen av mannens ribbein.²⁵

Et kuriosum er jo at i første kapittel skapes menneskene etter dyrene, i det annet kapittel blir menneskene skapt før dyrene.

På noen av leirtavlene fra Sumer står det en historie som forklarer bakgrunnen for Bibelens fortelling om Edens hage og syndefallet. Selve motivet for hvorfor akkurat et av mannens ribben brukes til å skape kvinnen i den andre skapelsesmyten er uklart i Bibelen. Dersom vi imidlertid vender oss til den sumerske originalhistorien som Bibelforfatterne har hentet sitt motiv fra, blir sammenhengene straks klarere.

Historien på leirtavlen forteller en myte rundt den sumerske guden *Enki*, guden for vann og visdom. Enki er en av de sentrale sumerske guder. Det fortelles om et paradisland som kalles *Dilmun* (dagens Bahrain). Dilmun fortelles å skulle ligge øst for Sumer, i Bibelens fortelling beskrives Eden å ligge "et sted i øst". Landet Dilmun er ifølge myten rent og lyst og uten sykdom og død. Et land for de levende, for de udødelige. Imidlertid mangler landet vann, men vannguden *Enki* vet råd da vann jo er hans bransje og han skaper en elv som gjør Dilmun vann til en guddommelig hage med bugnende frukttrær og grønne enger. Den sumerske modergudinnen *Ninhursag* kommer så inn i bildet og skaper åtte ulike planter i denne hagen. I skapelsesprosessen av disse åtte plantene inngår en intrikat prosess med tre generasjoner gudinner som blir født – og historien legger vekt på at fødslene skjer uten den minste smerte eller ubehag. Enki får ubendig lyst til å smake på disse plantene og

²² Sal. 74,12-17; 89,10-13. Jes. 42, 5; 51, 9-16; Job 9, 8-13; 26, 7-14; 1.Mos 1.

²³ 1.Mos 1,27

²⁴ 1.Mos 2,7

²⁵ 1.Mos 2,22.

får tjeneren sin Ismud til å plukke plantene en for en. Da Enki har spist de åtte plantene blir Ninhursag rasende og kaster en dødelig forbannelse over Enki, før hun forsvinner. Enki blir da syk i åtte ulike organer, ett for hver plante han har spist. Det går raskt nedover med Enki, og de andre gudene er i villrede og handlingslammet av Enkis ulykke. En rev tilbyr seg å hente tilbake Ninhursag. Hvordan reven klarer å få Ninhursag tilbake er uklart da denne delen av historien er ødelagt. Til slutt kommer ihvertfall Ninhursag tilbake og plasserer Enki mellom beina sine og spør ham hvilke organer han er syk i. Deretter skaper hun åtte helbredende gudinner, en for hvert organ, og Enki blir atter frisk og rask. En av de kroppsdeler Enki var syk i var ribbeina, og det sumerske ordet for ribben er *”ti”*. Gudinnen som blir skapt for å helbrede Enkis ribben blir kalt *”Nin-ti”* som kan utlegges som *”ribbenskvinnen”*. Imidlertid betyr det sumerske ordet *”ti”* også *”å lage liv/levende”*, dermed betyr *”nin-ti”* både *”ribbenskvinnen”* og *”kvinnen som lager liv”*. Sumererne var begeistret for slike ordspill, men dette må ha gått rett over hodene på bibelforfatterne da de senere lånte elementer til den bibelske paradistellingen. Navnet *Eva* på hebraisk kan med litt godvilje ligne på det hebraiske ordet for liv, men har ingen likhet med det hebraiske ordet for ribben.

Det kan også være nærliggende å se opplysningene i denne historien om gudinnene som blir født uten den minste smerte eller ubehag, i sammenheng med Evas straff for syndefallet. I Bibelen er Evas straff for syndefallet nettopp: *”med smerte skal du føde”*.²⁶ Forøvrig kan det også nevnes at selve navnet *Eden* er

opprinnelig også sumersk og betyr *”slette”*. Navnet går tilbake til striden mellom de to mesopotamiske bystatene Lagash og Umma om hvem av dem som skulle herske over den fruktbare elvedalen Gu-edina (Edens rand) som lå mellom dem.

I kulturer som den mesopotamiske og senere den egyptiske som har oppstått rundt de fruktbare elvene Eufrat Tigris og Nilen, er vannet og elven selve hovedpulsåren til samfunnet. De årvisse oversvømmelsene er en hendelse som er forutsetningen for å få avlinger. Når elven trekker seg tilbake har den lagt igjen et fruktbart slam på breddene som er avgjørende for å kunne dyrke disse områdene år etter år. Samtidig er det også elvene som gjennom kilometre med utbygde kunstige vanningsystemer vannet åkrene i det ellers så skrinne og tørre jordsmonnet. I år hvor oversvømmelsen er liten kan det bety dårlige avlinger og hungersnød, i år hvor oversvømmelsen er for stor vil markene, byene, og kornlagrene oversvømmes, kanalene mudres igjen og føre til katastrofe. Ødeleggende oversvømmelser var en nokså vanlig foreteelse i Mesopotamia. Elvene og vannet og gudene som er knyttet til disse var dermed helt sentrale i religionen. Forestillingen om en ødeleggende storflom som del av en misfornøyd guds straffedom over menneskene er fremtredende i disse kulturenes forestillingsverden. Bibelens fortelling om Noah og syndfloden er hentet fra den sumerske syndflodsberetningen med syndflodshelten Ziusutra som finnes i Gilgamesh-eposet. Flere fragmenter av dette eposet finnes på sumerske leirtavler som nå oppbevares på British Museum i London. Den sumerske syndflodshelten Ziusutra ble til den

²⁶ 1.Mos 3,16

bibelske Noah. Det finnes forøvrig flere varianter av den mesopotamiske syndflodsberetningen, alle er langt eldre enn Bibelens versjon.

Rent logisk er selvfølgelig syndfloden en umulighet slik den fremstilles i Bibelen. For å dekke alle jordens fjelltopper måtte vannstanden steget med rundt 9000 meter. Dette vil innebære en vannmasse på ca 4 trillioner kubikkmeter, langt mer vann enn det finnes i hele solsystemet vårt. Arkens størrelse²⁷ ifølge Bibelen er langt fra stor nok til å romme to individer av alle klodens arter. Bare vekten av alle insektene vil være langt mer enn båten selv. Dessuten har vi problemet med innavl, som Gud åpenbart ikke kan ha tenkt på i sin fiffige flomplan.

Som i andre naturreligioner ble naturkatastrofer også i den sumerske forestillingsverdenen gjerne sett på som gudens straffedom for menneskenes ulydighet. Kain og Abel motivet er eksempelvis også noe som kan gjenfinnes i sumerske myter. De mangfoldige sumerske mytene var på grunn av sumerernes skriftkultur velkjent i store deler av Midt-Østen. Det er hevet over tvil at forfatterne av Det gamle testamente i stor grad benyttet seg av kjent mytemateriale og historier og motiver fra samtidige og tidligere religioner. De eldste deler av Bibelen ble til i en tid og i et området som allerede hadde fostret flere større sivilisasjoner som hadde skapt et rikt mytemateriale. Mytene og de religiøse forestillingen vandret rundt, ble omformet og tilpasset. Kongene var myteomspunnet. Kongene som guddommens representanter på jorden ble tillagt guddommeli-

ge trekk og ble ofte tatt opp i religionens mangfold av forestillinger og myter. Ikke minst ble betydningsfulle personer tillagt mytiske opphav, og gjerne regnet som avkom av guder. Alt dette er litteraturen fra denne tiden full av, og forfatterne av Det gamle testamente var naturligvis ikke upåvirket av denne tradisjonen. Også virkelige forhold inspirerte og historiske hendelser og personer fikk etterhvert også mytens preg.

Fortellingen om Babels tårn er en beskrivelse av den mesopotamiske byen Babylon. I Bibelens fortelling snakker alle folkeslag i utgangspunktet samme språk. Menneskene blir etterhvert kjepphøye og får det for seg å ville bygge et tårn i teglstein som skal nå lukt opp i himmelen. Gud ønsker tydeligvis ikke besøk utenom visittiden og han blir urolig og muggen over menneskenes entusiastiske byggevirk-somhet. For å ødelegge opplegget forvirret han derfor menneskenes tungemål slik at folk ikke lenger skjønnte hverandres språk. Såkalt babelsk forvirring. Dermed falt hele tårnbyggingen i fisk.

Jerusalem ble erobret av babylonerne under kong Nebukadnesar 2. i 597 f.Kr. Den jødiske kong Jojakin ble avsatt. Ti år senere, i 587, gjorde jødene opprør og denne gang jevnet Nebukadnesar 2. hele Jerusalem med jorden, og en del av den jødiske befolkningen (hovedsakelig makteliten) ble ført som gisler til Babylon. Byen var hovedstaden i det babylonske riket som hadde enorm kulturell innflytelse i området og hadde kontrollen over de viktige handelsveiene. Hovedstaden Babylon var på Nebukadnesars regjeringstid en metropol hvor tilreisende fra nær og fjern utvekslet varer på en rekke ulike tungemål ble talt. Jøde-

---

²⁷ 1 Mos 6,15

nes fangenskap i byen varte fra 586 til 539 f.Kr, og spor etter dette fangenskapet finnes blant annet i Salmenes bok vers 137 og i profeten Daniels beretninger om kong Nebukadnesar.²⁸ At det kun var en mindre gruppe fra den jødiske maktelite som var ført til Babylon avslører blant annet en forrådsliste nedskrevet i 592 f.Kr. Denne listen forteller om de ulike matvarene som den jødiske kong Jojakin og hans hoff skulle ha. Forestillingen om Babels (Babylons) tårn henviser til zigguraten eller tempeltårnet Etemenanki i Babylon som var rundt nitti meter høyt. Hele sentrum i Babylon var monumentalt med utallige svære templer, og bymurene var doble, hadde tårn og var rundt tretti meter høye. Sikkert et imponerende skue for de tilfangetagne hebreerne. Forøvrig har trolig også den kristne forestillingen om engler, som hellige vesener i menneskeskikkelse med vinger, kommet inn i gammeltestamentlig tro fra mesopotamisk og persisk religion. Bakgrunnen er trolig de mange sumerske avbildninger av guddommer og gudinner utstyrt med vinger.

DE TI BUD HAMMURABIS LOVER

Tidlig vinteren 1902 avdekket den franske arkeologen Jacques de Morgan en 2,25 meter høy polert stele av dioritt under utgravningene av den forhistoriske byen Susa. På denne stelen var det mengder av skrifttegn i kileskrift og øverst et relieff av to mannspersoner. Han hadde funnet det som senere er blitt kalt Hammurabi-stelen med den babylonske solkongen Hammurabis 282 "lover" inngravert. Disse lovene ble forbildet til senere lovtekster og

ikke minst til Bibelens mange påbud og regler. Øverst på stelen er kong Hammurabi selv avbildet sammen med solen personifisert i solguden Shamash, rettferdighetens høye beskytter. Stelen var opprinnelig satt opp i solens tempel i den babylonske byen Sippar, og der sto den i 650 år. I året 1158 f.Kr. ble Babylonia overfalt og plyndret av elamittene. Da elamittene så seg ferdig med å herje byen, fant de det for godt å slepe med seg blant annet Hammurabi-stelen tilbake til sin egen hovedstad, Susa, hvor Jacques de Morgan fant den 3700 år senere. Stelen står i dag i Louvre i Paris.

Kong Hammurabi som utformet og gav navn til disse lovene besteg tronen i 1848 og regjerte til 1805 f.Kr. Han ratifiserte en samling med 282 såkalte "rettmessige dommer" (*dinat misharin*) som ble meislet i stein og kopiert og spredt i store mengder. Disse lovene var ment som en "veiledning for landet" og ment å stå som et forbilde når rettferdigheten skulle håndheves. Hammurabi er forøvrig også den første "solkongen". Prologen til lovene indikerer en ny ideologi som vektlegger kongens rolle som solens, den rettferdige himmelske dommers representant på jorden. Denne solkonge-ideologien slo rot og spredte seg i hele området, og spredde seg videre vestover til Roma og enda til Frankrike og den langt senere, men ikke helt ukjente, Ludvig 14.

Hammurabis lover bygger delvis på de ca 300 år eldre Ur-Nammus lover, som er verdens eldste kjente lovsamling. Bibelordet "Du skal ingen spare: Liv for liv, øye for øye, tann for tann, hånd for hånd, fot for fot!"²⁹ i Bibelen stammer opprinnelig fra Hammurabi. (Fra

---

²⁸ Daniel 4:33.

---

²⁹ 5. Mos 19,21; 2. Mos 21,23,25

jødedommen og kristendommen snappet senere islam også opp dette gullkornet, og det blir fortsatt bokstavelig håndhevet i praksis (sharia-lovene), i en rekke islamske land. I motsetning til Moselovene, eldre Hellensk rett og Romerretten har Hammurabis lover også bestemmelser om kvinnens rettigheter. Kvinner kunne oppnå skilsmisse (§ 142) og når det gjaldt utroskap ble begge parter like strengt straffet (§ 129). Det var også bestemmelser som gjaldt ondsinnet sladder og ryktemakeri, og som innebar straff for dem som ikke kunne bevise sine påstander (§ 127).

De ti bud forekommer to steder i Mosebøkene i andre og femte Mosebok. De ti bud ble ifølge Bibelen overlevert på to steintavler til Moses på toppen av Sinai-fjellet. Steintavlene ble overlevert Moses av Gud fader personlig, kledelig skjult i en mørk sky. Steintavlemotivet peker direkte mot Hammurabi-stelen og mot de mesopotamiske leirtavler. Hammurabis lover ble som sagt kopiert i store antall og var viden kjent i hele dette området. De har tydeligvis også vært godt kjent for forfatterne av Det gamle testamentet.

De ti budene er i Bibelen fremholdt som de ypperste leveregler for Guds utvalgte folk, israelittene. La oss se litt nærmere på disse budene som så ofte blir trukket frem når man diskuterer etikk og moral.³⁰ De første fire budene dreier seg om den troendes forhold til guddommen:

1. Du skal ikke ha andre guder enn Jahve.

---

³⁰ 2. Mos 20; 5. Mos 5,7. Nummereringen av budene er her i forhold til hvorledes de ramses opp i de to bibelstedene i Den norsk bibeloversettelsen av 1978.

2. Du skal ikke lage deg noe gudebilde av Jahve.

3. Du skal ikke misbruke Guds navn.

4. Du skal holde hviledagen hellig.

Dette er knapt noe å basere et samfunnssystem på. Dette er religiøse regler som definerer den troendes forhold til guddommen, og ikke leve-regler som har noe med samfunnsmessige eller mellommenneskelige relasjoner å gjøre.

5. Det femte budet lyder at du skal hedre din far og mor så du får leve lenge i det landet som Gud har gitt deg.

Sammenhengen mellom å hedre sine foreldre og å leve lenge i landet må sies å være noe uklar for dagens mennesker. Sett i lys av at Gud mener dødsstraff er passende for å ikke hedre sine foreldre, eller enda verre, snakke stygt om dem³¹, gir naturligvis dette budet straks mer mening.

De fem siste budene lyder:

6. Du skal ikke slå i hjel,

7. Du skal ikke drive hor,

8. Du skal ikke stjele,

9. Du skal ikke vitne falsk mot din neste og

10. Du skal ikke begjære din nestes hus, hustru, tjener, tjenestekvinne, okse eller esel eller noe som hører din neste til.

Det å begjære noe, å ønske noe sterkt, er ikke noe man vanligvis kan velge eller ikke. Man kan velge om man vil gjøre tiltak for å oppnå det man ønsker/begjærer, men selve begjæret i seg selv er en følelse som oppstår uavhengig av ens vilje. Slikt er naturligvis meningsløst å "lovregulere".

Budene seks til ni er for såvidt allmennmenneskelige og finnes i de fleste kulturer uav-

---

³¹ f.eks. 2. Mos 21,17; 3. Mos 20,9

hengig av religiøst livssyn. Når etikk og moral skal diskuteres og noen kommer drassende med De Ti Bud, er det som regel bare disse fem siste budene man mener. Det er som regel også bare en fire-fem av disse ti berømmelige budene folk flest klarer å ramse opp på oppfordring.

Det er intet revolusjonerende nytt eller noe som vitner om særlig visdom, intet tilnærmet genialt i disse budene. Man skulle kanskje kunne forventet noe mindre banalt fra det høyeste vesen?

Det finnes dessuten verken krav til bevisbyrde, eller til straffutmåling som hos Hammurabi. Det bør her tillegges at Bibelens bud gjelder utelukkende i forhold til adferd rettet mot sin neste, dvs. andre jøder og senere andre kristne trosfeller. Det er ikke forbundet med straff å for eksempel myrde en vantro og det finnes da også utallige eksempler i Bibelen på hvordan Gud selv dreper opptil hundretusenvis av mennesker i slengen.³² Den katolske kirkens prinsip: ”*Omnem hominem fidelem judica tuum esse fratrem*” – Anse hvert troende menneske som din broder, har vært praktisert på så ymse vis opp gjennom historien. Kirkens anstrengelser for å få slutt på middelalderens allment forekommende plyndring av skibbrudne sjømenn, gjaldt naturligvis ikke arabere eller andre vantro. Det samme gjaldt når det var snakk om å gjøre vantro krigsfanger til slaver. Dette ble ikke sett på som problematisk. I det sytten-

---

³² 1 Kong 20,29-30; 1 Krøn 19,18; 2 Kong 19,35; 2 Krøn 25,11-13; 2 Krøn 14,9-13; 2 Sal 8,5; 2 Sam 10,18; 2 Sam 18,7; 2 Sam 8,13; 4 Mos 31,6-18; Dom 1,4; Dom 12,6; Dom 20,35; Dom 20,44-46; Dom 3,28-29; Dom 8,10-11; Dom 9,49; Esek 9,4-10; Est 9,14-16; Jer 25,33-35; Jos 8,24; Nah 2,14; Nah 3, 1- 6.

de århundre lærte det skotske presteskapet at en ikke under noen omstendighet måtte gi mat og herberge til et sultent menneske som ikke hadde ortodoks kristent livssyn.

De færreste begår noe mord i løpet av sitt liv, ihvertfall nå for tiden. Det var tydeligvis annerledes for Moses samtidige siden Skriften stadig ser det som påkrevd å minne menigheten om det sjette budet.

At det heller ikke alltid er lett å etterleve egne bud finnes det utallige eksempler på i Bibelen. Særlig ser det ut for at det sjette budet har voldt problem å overholde for Vårherre. At det niende heller ikke er lett viser bibelsteder hvor Gud lyver for sine egne profeter,³³ og bedrar de onde³⁴. Paulus innrømmer også at han brukte løgn og bedrag for å spre evangeliet.³⁵ Ifølge et annet bibelsted så forfalsker den hellige skriften Guds ord.³⁶ Selv den edle kirkelærer Origenes mener at det må være lov å bruke løgn og bedrag som et middel for å frelse sjeler. Selv Gud kan ifølge Origenes finne på å lyve av kjærlighet. Kirkelærer Johannes Chrysostomos (*Gullmunn*) ivret for løgnens nødvendighet som middel for sjelens frelse.³⁷ Biskop og kirkehistoriker Eusebius av Cæsarea (ca 265-430) hevdet åpent at man burde bruke svindel og bedrag dersom dette var i kirkens interesse. Grunnleggeren av Jesuittordenen, Ignatius Loyola skrev i det 16. århundre at ”*Vi bør alltid være åpen for at det som ser hvitt ut for oss, egentlig er svart, dersom kirkens ledelse bestemmer det.*”

---

³³ 1Kong. 22:23, 2.Krøn. 18:22. Jer. 4:10, 20:7 Esekiel 14:9

³⁴ 2.Tess 2:11-12

³⁵ Rom 3:7, 1.Korinter 1:19-23

³⁶ Jer. 8:8

³⁷ Deschner 1962 s.30

Som juridiske leveregler for mennesker og for et samfunn er de ti bud sørgelig utilstrekkelige. I Esekiel 20,25 innrømmer da også Vårherre at hans forskrifter ikke er gode og at det ikke er mulig å leve ved hans lover. Foruten de fire første budene, er de øvrige såpass grunnleggende etiske kjøreregler i de aller fleste samfunn og religioner og ikke noe som er spesielt eller originalt for den kristne religionen. Det hadde kanskje vært på sin plass å si noe om toleranse, frihet og likhet, og kanskje om bevaring av naturen og dens mangfold? Det bør bemerkes at begge steder de ti bud står ramset opp i GT, står de oppført i samme rekkefølge. Dette kan bety at rekkefølgen til budene ikke er tilfeldig og dermed sier noe om Guds prioritering av de ulike budene. At budet om å ikke slå i hjel først kommer som nummer seks i rekken, burde ikke overraske noen som har bladd litt i GT.

Dødsstraff var forøvrig vanlig i det semittiske samfunn, og da vanligvis utført i form av steining. Unntakelsesvis brukte man å brenne folk levende. Gjennom de hovedsakelig religiøst begrunnede mosaiske lovregler og forskrifter ble disse straffene brukt i utstrakt grad og for en lang rekke ”overtredelser”. Dødsstraff ble brukt for alt fra snikmord til de rene bagateller, og den religiøse straffepraksisen var gjerne vilkårlig og ble brukt som maktmiddel i interne feider.

Det gamle testamentet breddfullt av mer eller mindre ubrukelige regler, og det er som regel dødsstraff på både det ene og hitt. For å ta noen eksempler på ting det er dødsstraff for:

Den som forbanner sin far eller mor, den som vanhelliger sabbaten (dvs ikke holder hviledagen hellig), å ikke være omskåret, å spise kjøtt med blod i, å ligge med en mann slik en ligger med en kvinne (homoseksualitet), å tro på gjenferd og spådomsånder, å ha en dødningeånd eller en spådomsånd i seg (hva nå enn det måtte bety), dersom en prestedatter driver utukt skal hun brennes, for en mann å ligge med en kvinne som har menstruasjon (begge skal da utryddes), å spotte Herrens navn er også naturligvis forbundet med dødsstraff. Ustyrlige og trassige sønner bør steines.³⁸ Blir en mann grepet i å ha samleie med en gift kvinne, skal begge dø. Det samme gjelder piker som viser seg å ikke være jomfru når de blir giftet bort, de skal steines.³⁹ Skulle en stakkar ha vært uheldig eller uvøren og fått ”*steinene knust eller det mannlige lem skåret opp*” får han heller ikke ha adgang til Herrens menighet, og er følgelig fortapt. En ulykke kommer som kjent sjelden alene.

Herren har dessuten ikke annet enn avsky for menn i kvinneklær og kvinner i mannsklær. Den som er så frekk at han ikke hører på presten under en gudstjeneste, skal dø. Hele folket skal høre om det og gripes av frykt, så de aldri mer gjør noe så frekt.⁴⁰ Dersom man får høre at noen vantro har reklamert for andre guder i en by i nærheten, skal man hogge ned både innbyggerne i byen og budskapen deres med sverd. For deretter å slå byen og alt i den med bann.⁴¹ Ifølge Jesus i Bergprekenen bør det

---

³⁸ 5. Mos 21,18-21

³⁹ 5. Mos 22,13-21

⁴⁰ 5. Mos 17,12-13.

⁴¹ 5. Mos 13,12-18.

også være dødsstraff for å kalle noen for en ”ugudelig narr”(!)⁴².

Det er åpenbart at disse reglene ikke er nevneverdig aktuelle i vår tid. Selv sett i lys av den tid de oppstod i fremstår de fleste av disse reglene og budene som nokså barokke. Det er videre en hel underskog at ytterligere påbud, forskrifter og regler som presenteres, som eksempelvis lov om mugg på klær og sopp på hus, lover om kjønnslig omgang og kjønnslig urenheter, lover om hudsykdom, lover om rene og urene offerdyr og naturligvis om proper ofringsteknikk.

MOSES

Ifølge 2. Mosebok ga farao i Egypt et påbud om at hver sønn som ble født hos hebreerne skulle kastes i Nilen. Da Moses ble født i hemmelighet kom hans mor farao i forkjøpet og la pjokken i en papyruskurv tettet med jord og bek og satte ham ut i Nilen selv, hvor han så ble funnet av Faraos datter.⁴³ På en leirtavle som er rundt tusen år eldre, fra rundt 2300 f.Kr, står det å lese en identisk historie om hvordan yppersteprestinnen i byen Azupia ved elven Eufrat fødte en sønn i all hemmelighet da hun som yppersteprestinne hadde viet seg til evig jomfruelighet. Hun la sønnen i en sivkurv tettet med jord og bek, og satte den ut i elven.

---

⁴² MATT 5,22 ”DÅRE” I 1930
OVERSETTELSEN OG ”FOOLS”
I KING JAMES VERSION (SE
OGSÅ UNDER

Forfalskninger s.23)

⁴³ 2.Mos 2,1-10.

Gutten ble funnet av Aqqi, vannbæreren, og han vokste opp til å bli litt av en adonis, som selveste krigsgudinnen Ishtar forelsket seg hodestups i. Guttens navn er for ettertiden kjent som Sargon (den sanne konge), og var en av de mest betydningsfulle sumerske herskere og erobrere. Hans regjeringstid varte i 56 år (2382-2327 f.Kr). Denne myten om hans fødsel ble lest i skolene i Mesopotamia og var viden kjent. Tydeligvis også for bibelforfatterne.

Slike spesielle opphavsmyster var sentrale for å sikre viktige, både reelle og mytiske personers posisjon og maktstilling. Legendene om tvillingene Romulus og Remus som ifølge myten grunnla Rom, omhandler det samme tema. Tvillingene ble også født i hemmelighet av en fallert prinsesse og satt ut i en sivkurv og sendt duppene nedover elven Tiber. De ble fostret opp av en hunnolv og til slutt funnet av en gjeter (*Faustulus*). Et mytisk opphav er en helt sentral faktor som tilkjenner at her har vi med en helt, en guddommelig person å gjøre. Sargon 1. har levd og etterlatt seg mengder med historisk materiale. Hvorvidt det skjuler seg en virkelig historisk person med navn Moses bak mytene er høyst uvisst. Opphavsmysten hans lånte ihvertfall hebreerne fra Sumererne. Det finnes som tidligere nevnt ingen andre kilder som kan belegge at noen historisk Moses har levd. Moses har en betydelig rolle i Bibelen, han blir fremstilt som hebreernes leder. En mann av en viss autoritet og som ifølge skriften merkelig nok fortsatt beholdt sin autoritet som leder selv etter å ha virret rundt i ørkenen med hele det jødiske folket på slep i

40(!) år⁴⁴, før han endelig fant frem til det forjettede land. En vandring fra Egypt gjennom Sinaiørkenen, en avstand på ca 400 kilometer, burde ikke tatt mer enn tolv-femten uker til fots hvis vi regner en gjennomsnittlig distanse på beskjedne ½ mil pr. dag.

En annen ting: Moses fikk som kjent høytidelig overlevert de to steintavlene med de ti bud på av Gudfader personlig på toppen av Sinaifjellet. Steintavler hvor Gud egenhendig hadde skrevet ned de ti budene. Moses hadde tydeligvis ikke større respekt for Herren og hans guddommelige håndarbeid enn at han like etter i et anfall av raseri over folkets gullkalvdansing faktisk kunne finne på å knuse disse unike hellige steintavlene!!

Beretningen om Moses og utvandringen fra Egypt (*exodus*) og landeplagene Gud sendte over Egypt er forskerne enig om er en myte. Verken arkeologisk eller i de skriftlige kildene finnes det spor som indikerer at dette skal ha skjedd slik Bibelen beretter. Man skulle tro at om landeplager av den størrelse og omfang som Bibelen forteller om hadde herjet Egypt, ville dette satt spor etter seg i den høyt utviklede egyptiske skriftkultur. Ikke minst dersom både farao og hele hans hær attpåtil ble utslettet. Egypterne hadde ellers for vane å nedtegne både stort og smått av hendelser både av økonomisk, politisk og religiøs art.

Det bør kanskje bemerkes at de forferdelige landeplagene Herren sender over egypterne og Farao, ikke udelt kan lastes Faraos vrangvilje. Herren forherdet ifølge Skriften nemlig farao slik at han gang på gang - mot sin vilje - nektet jødene å dra, slik at Gud kunne

sende enda flere landeplager over egypterne.⁴⁵ Gud ønsket muligens å få vise hele repertoaret sitt når faraos spåmenn viste seg å ha ett gromt triks eller to på lager de og.⁴⁶

Ifølge Bibelens kronologi skal utvandringen fra Egypt ha foregått i tidsrommet 1491-1451 f.Kr. Som nevnt har nyere arkeologisk og historisk forskning påvist at det etter alt å dømme aldri har funnet sted noen samlet jødisk utvandring fra Egypt. Semittisk innflytelse i Nildeltaet er påvist tilbake til det fjerde årtusen f.Kr. Dette er ifølge Bibelen sann cirka 2500 år før hebreerne ankom Egypt. Det er også påvist semittiske spor i Egypt lenge etter at utvandringen skal ha skjedd. Det finnes heller ingen spor etter noen ny innvandring i det forjettede land på 1400-tallet f.Kr. Som samlet folkegruppe har neppe Hebreerne eller jødene kollektivt vært slaver i Egypt. Utvilsomt har jøder som så mange andre grupper i dette området vært i Egypt og sannsynlig har mange jobbet som arbeidere eller slaver i den ekspansive egyptiske bygningsindustrien. Imidlertid finnes det ingen dokumentasjon på at hebreerne som en samlet folkegruppe har vært holdt som slaver i Egypt slik bibelen fremstiller historien.

---

⁴⁴ 2. Mos 16,35

⁴⁵ 2. Mos 4,21; 7,3-4; 9,12; 10,1. 20. 27; 11, 9-10

⁴⁶ 2. Mos 7, 11. 22; 8, 7.

FORFALSKNINGER

Bibelen er ifølge kirken blitt til ved guddommelig inspirasjon og er ufeilbarlig og hellig. Ifølge kirkefaderen Origenes har Gud lagt sin visdom i hver eneste bokstav i Bibelen. At mye i Det gamle testamentet ikke spesielt originalt, og ofte lånestoff fra andre kilder er en sak. At mye rett og slett er forfalskninger er verre.

I antikken hadde man en annen og løsere oppfatning av dette med litterær eieomsrett og litterær ærlighet. Man skrev gjerne under navnet til en kjent autoritet for å gi manuskriptet sitt tyngde. Man forfalsket ofte skrifter i sine motstanderes navn for å sette disse i et dårlig lys, og brukte så forfalskningen mot dem. Forfatterne hadde gjerne et nokså fritt og utvungent forhold til de historiske kjensgjerninger og ”sannheten”, og skrev med høyst ulike politiske, religiøse, juridiske og lokalpatriotiske motiver for øye. Ekte sitater og fri diktning ble gjerne blandet om hverandre i manuskriptene, slik at det i en mengde ”falske” skrifter finnes ”ekte” sitater og omvendt. Mange ”forfalskere” har åpenbart skrevet i god tro og med ærlige hensikter, men de har likevel blandet sammen ting, endret mening, interpolert og forbedret og utelatt passasjer i teksten. Forfalskninger skjedde blant alle de ulike kristne retningene, og ble for det meste utført av geistlige.

For alle Bibelens 66 skrifter kjenner vi heller ikke ÉN eneste original håndskrift, ikke engang de første avskriftene har man. Alle disse guddommelige skriftene kjennes kun som senere avskrifter av avskrifter av avskrifter av avskrifter...!

For å begynne med begynnelsen, så er de fem Mosebøkene som nevnt tidligere ikke skrevet av Moses, men er blitt til av ukjente jødiske prester i perioden mellom det niende og det første århundre f.Kr. Videre er det ikke noe som tyder på at kong David, som skal ha levd rundt år 1000 f.Kr, virkelig har skrevet noen av salmene i Salmenes bok. Utover Bibelen kjenner ellers forskningen ingen historiske kilder som kan kaste lys over kong Davids regjeringstid, eller tekster utover bibelen som i det hele tatt nevner hans navn(!). Det er profeten Samuel som kan fortelle oss at ”*blodhunden*”⁴⁷ kong David, innimellom sine utallige bloddryppene kriger og nådeløse herjinger, hadde stille inspirerte stunder hvor krigerkongen plutselig ble en sart og tander kunstnersjel som diktet skjønne salmer og vers. At Samuelsbøkene ifølge forskningen tidligst oppsto mellom 100 til 400 år etter at Samuel skal ha trukket sitt siste åndedrag, skaper imidlertid et troverdighetsproblem her. Mange av Davids salmer stammer merkelig nok også først fra tiden rundt 500 år etter kong Davids død.

Kong Davids sønn, Salomo, er tilskrevet tre bøker i Det gamle testamentet: Salomos ordspråk, Forkynneren og Høysangen. Salomo var visstnok en svært amorøs herremann som ifølge Skriften holdt seg med hele 700(!) hovedhustruer og 300 medhustruer, ved siden av at han tok godt for seg av de hedenske nabofolkens kvinner og til og med faraos datter.⁴⁸ Ellers var han en nokså utrivelig og upopulær

---

⁴⁷ Ifølge Skriften.

⁴⁸ I Kong 11,1f

type, han tok makten ved statskupp, forøvrig sammen med sin gamle mor, påla folket sitt trykkende skatter og utskrev tvangsarbeid for dem. "Forkynneren" er tydelig influert av hellenistiske ideer og språk og tekstmessig kan teksten ikke ha blitt til tidligere enn i det tredje århundre f.Kr., og kan dermed ikke ha blitt skrevet av Salomo. "Salomos ordspråk" bærer kraftig preg av å ha blitt skrevet av ulike forfattere i ulike epoker. Kapitlene 1 til 9 er trolig skrevet i det femte århundre, og hele teksten ble trolig redigert ferdig sammen først på 200-taller f.Kr. "Høysangen" er dermed sann ca 1000 år yngre enn Salomo, og ble skrevet på gresk av en ukjent forfatter, trolig i Egypt enten i århundret før, eller det første århundret etter Kristus.⁴⁹

Både Dommerne, Kongebøkene og Krønikebøkene i Det gamle testamentet er overlevert anonyme og er blitt til langt senere enn de hendelser som de beskriver. Profetbøkene, som for en stor del er blitt til under pseudonymer, har utvilsomt gjennomgått sterk redigering, hendelser er tilbakeført i tid, andre er endret eller satt inn i andre sammenhenger, og andre igjen er lagt til senere osv. Forøvrig er "profetier" som først blir skrevet lenge etter de hendelsene de omtaler, ikke spesielt imponerende. For Jesajas vedkommende er kapitlene 24-27 en senere forfalskning i Jesajas navn. Kapitlene 40-55 er heller ikke skrevet av Jesaja. For Sakarja er kun første kapittel av ham, for Esekiel er kun trolig 2-300 av de i alt 1273 versene av ham osv.

I det nye testamentet er det heller ikke alt som er hva det gir seg ut for å være. I de første århundrene hadde de kristne intet "Ny Testament", men et utall av tekster, både "ekte" og forfalskninger. Alle de fire evangeliene er overlevert anonyme og navnene på evangelistene er det kirken som har gitt disse skriftene senere. Inndelingen i kapitler og vers er det også kirken som har gjort, i utgangspunktet er evangeliene skrevet på gresk med store bokstaver, uten mellomrom mellom bokstavene, uten punktum og avsnitt. Ingen av evangeliene er heller i utgangspunktet skrevet for å bli kanoniske bøker inspirert av Vårherre. De er ikke skrevet for å bli med i noen "Bibel" slik vi kjenner den, da denne ganske enkelt ikke eksisterte enda. Det er forøvrig kun Johannes åpenbaring som gir seg ut for å være diktet av Gudfader selv, og det var attpåtil med et nødskrik at denne teksten i det hele tatt ble tatt med i Bibelen slik vi kjenner den. Evangeliene ble først autoritative (kanoniske) i siste halvdel av det andre århundre e.Kr (se nedenfor s.27)

I Markusevangeliet siterer Jesus en passasje fra det gamle testamentet i en debatt med fariseerne.⁵⁰ Problemet er at Jesus argumenterer mot fariseerne ved å sitere fra en feilaktig gresk oversettelse av det gamle testamentet, ikke fra den originale hebraiske versjonen, som sier noe ganske annet og som heller ikke støtter hans argumentasjon.⁵¹ At Jesus skulle sitere en gresk og feilaktig versjon av de jødiske hellige skrifter overfor ortodokse jødiske fariseere, er komplett utenkelig.⁵² Johannesevangeliet kan ikke ha blitt skrevet av apostelen Johannes da evangeliet først er skrevet

---

⁴⁹ Deschner 1990. S 49ff

---

⁵⁰ Mark 7,1-23

⁵¹ Freke og Gandy s.176

⁵² Ibid.

tidligst 100 e.Kr og da var Johannes forlengs dratt hjem til Jesus. Johannesevangeliet ble, ved midten av det andre århundre, også gjennomgått av en redaktør og endret og ”forbedret”. Heller ikke Johannesbrevene er skrevet av apostelen Johannes, men etter alt å dømme av presbyteren Johannes fra Efesos. Tidlig skrev også den kristne biskop Eusebius av Cæsarea (ca 265-430) at Johannesbrevene "ikke kan anses som ekte". Eusebius forfalsket for øvrig selv en rekke skrifter (se Josefus s.35), og hans nokså tendensiøse versjon av kirkehistorien for de første "kristne" århundrene har vært nokså enerådende frem til nyere tid. Faktisk er alle de såkalte ”katolske brev” i Bibelen, Peters første og andre brev, de tre Johannesbrevene og Judas brev, forfalskninger. Ved reformasjonen bestred også Luther kanonisiteten til Peters andre brev, Jakobs brev, Brevet til hebreerne og Johannes Åpenbaring.

Seks av Paulus tretten brev stammer ikke fra ham, men er forfalskninger skrevet i Paulus navn. Dette gjelder Paulus brev til hebreerne, og brevene til Timoteus, Titus samt Efeserbrevet. Sannsynligvis er også Paulus andre brev til tessalonikerne en forfalskning, sammen med brevet til kolosserne.⁵³ Selv de "ekte" brevene til Paulus er blitt senere omarbeidet. For eksempel omarbeidet Tatian Paulus brev av estetiske grunner, og Markion omarbeidet de samme brevene av innholdsmessige grunner. Markion, en gnostisk teolog, var den som samlet og skapte det første nytestamentet rundt 140 e.Kr. Hans versjon besto hovedsakelig av Lukasevangeliet (dog uten den oppdiktede fortellingen om Jesu fødsel og barndom)

og Paulus sine brev, de øvrige brev regnet han som jødiske tillegg.⁵⁴

De hellige skrifter er som nevnt stadig blitt forandret gjennom nytolkninger og oversettelser. Ved Hieronimus revisjon av den latinske Bibelen til den versjonen vi kjenner som den latinske Vulgata (se s. 74), endret Hieronimus evangeliene på ikke mindre enn 3500(!) steder. På denne tiden florerte det mange ulike versjoner av den hellige skrift, og det var tydeligvis behov for en opprydning. Forøvrig hadde Hieronimus selv tidligere beklaget seg over de mangfoldige tillegg og endringer i evangeliene.

Den berømte bergprekenen er også en forfalskning (se s.53) og historiene om Jesu fødsel og barndom (det såkalte juleevangeliet hos Lukas), historiene rundt Jesu oppstandelse og misjonsbefalingen er senere tillegg (interpolasjoner) til evangeliene (se også s.54ff)

En del bibelsteder er ikke alltid slik teologene helst ønsker det og kan gi menigheten ”feil inntrykk” og derfor har man funnet det opportunt å omfortolke ”uheldige” tekststeder også i nyere bibeloversettelser. For å ta noen eksempler: Under beskrivelsen av kong Davids eskapader og krigføring mot amonittene heter det i 2. Samuelsbok 12,31 i den norske 1930 oversettelsen ”*Og folket som bodde der, førte han ut og la dem under sager og treskesleder av jern og jernøkser og lot dem gå gjennom teglovner. Så gjorde han med alle Ammons barns byer.*” Om samme begivenhet heter det også i 1. krønikebok 20,3 ”*Og folket som bodde der, førte han ut og skar dem over med sa-*

---

⁵³ Deschner 1990

---

⁵⁴ Ibid.

ger og treskesleder av jern eller hugg dem sønder med økser. Så gjorde David med alle Ammons barns byer." I den norske 1978 oversettelsen heter det derimot på akkurat de samme tekststedene at "Folket som bodde der, førte han bort. Han satt dem til å **arbeide med sager, jernhakker og jernøkser** og lot dem trelle ved teglovnene. Slik gjorde David med alle amonittenes byer." [Min utheving]. Så ulik mening kan altså det hellige og ufeilbarlige Guds ord fremvise i to ulike utgaver. De samme endringene ble for øvrig også gjort i nyere tyske oversettelser av Luthers bibeloversettelse som i Luthers originale versjon utvetydig fortalte at David saget amonittene med jernsager, hugget dem med jerntagger og kiler(økser) og brant dem i teglovner.⁵⁵

En annen passasje som er endret i de nyeste bibeloversettelsene er Jesu ord i Lukas 14,26 i 1930 oversettelsen: "Om nogen kommer til mig og ikke **hater** sin far og mor og hustru og barn og brødre og søstre, ja endog sitt eget liv, han kan ikke være min disippel." [Min utheving]. Dette er ad underfullt vis blitt endret til: "Om noen kommer til meg, må han sette dette høyere enn far og mor, hustru og barn, brødre og søstre, ja, sitt eget liv. Ellers kan han ikke være min disippel". Det er en viss nyanseforskjell i disse to tolkningene kan man si. I den greske grunnteksten brukes forøvrig det greske ordet for "å hate".

Likeledes når Jesus uttaler i bergprekenen i Matteus 5,2 "Men jeg sier dere: Den som blir sint på en annen, skal for domstolen, og den som sier til en annen: Din dumrian, skal stilles for Det høye råd, og den som sier: Din ugudelige narr, skal være skyldig til helve-

tes ild". I 1930 oversettelsen heter det ikke "ugudelige narr", men "Du dåre!".⁵⁶ Problemet er naturligvis at Jesus selv kaller andre nettopp "dårer" ved to andre anledninger i evangeliene.⁵⁷ Begrepet "dåre" er derfor endret og oversatt ulikt på hvert av disse tre bibelstedene for å kamuflere at Jesus selv kaller andre for "dårer". I den greske grunnteksten er det imidlertid samme ord som brukes på alle de tre tekststedene.

⁵⁵ Deschner 1990

⁵⁶ I den engelske oversettelsen av Vulgata, King James version, brukes begrepet "fools" alle tre steder.

⁵⁷ Matt 23,17; Luk 11,40 (se også s.52f)

DET NYE TESTAMENTET EVANGELIENES HISTORIE

I Det nye testamentet er det samlet 27 skrifter, av disse er det de fire evangeliene som danner basis for historien om Jesus. I utgangspunktet fantes det langt flere evangelier enn disse fire, vi kjenner til minst 50 apokryfe evangelier. De fleste av disse er imidlertid kun bevart i bruddstykker. Allerede i det annet århundre var det kjent mer en ett dusin evangelier, i tillegg til et helt bibliotek av andre tekster. Blant disse tekstene var det blant annet påståtte brev fra Jesus til fremmede konger, brev fra Paulus til Aristoteles samt ulike historier rundt de enkelte disiplene. Noen av evangeliene som ikke ble tatt med i den offisielle bibelen omtales gjerne som apokryfe (gr. *apokryfos*, skjult), og disse ble tatt like alvorlig i de første århundrer som Bibelens senere kanoniske tekster. Det er også godt mulig at en del av disse apokryfe tekstene faktisk er eldre enn mange av de nytestamentlige. Evangeliene har navn som for eksempel Judas-evangeliet, Peters-evangeliet, Thomas-evangeliet, Nazareer-evangeliet, Fullbragthets evangeliet, Mathias-evangeliet, Hebreer-evangeliet, Ebionærer-evangeliet og Eva-evangeliet. Sistnevnte ble visstnok benyttet av en nokså libertinsk anlagt gnostisk sekt som kalte seg Nikolaiterne. Disse ble kritisert av kirkefedre for sine heftige seksuelle utsvevelser, og senere, i middelalderen ble kristne som var imot sølibatet også gjerne kalt Nikolaitere.⁵⁸

Selveste Luther mente på sin side at de apokryfe skrifter både var nyttig og god lesning for den troende. Innen den protestantiske

kirke er imidlertid ikke de apokryfe tekstene sett på som spesielt salonfåhig lesning for menigheten. Gnostisismen var en tidlig retning innen kristendommen. Gnostikerne mente at eneste sanne vei til frelse gikk gjennom *gnosis* - skjult kunnskap. Gjennom erkjennelsen av de skjulte hemmeligheter, ville man komme frem til en sann forståelse av Gud og seg selv - man ville bli som gud. Gnostikerne så på fortellingene i evangeliene som kilder til dypere og skjult kunnskap, og ikke som historier som skulle tas bokstavelig. Dette var en av grunnen til at den offisielle kirken gjorde alt for å utrydde dem, og langt på vei klarte det. Skriftene deres ble systematisk ødelagt av kirken, slik at vi helt opp til moderne tid har hatt få bevarte skrifter fra gnostikerne. En rekke av skriftene etter de egyptiske gnostikerne ble først funnet av en egyptisk bonde som tilfeldigvis snublet over dem i en hule ved Nag Hammadi i Egypt i 1945. Mange av de apokryfe skrifter og evangelier, bl.a. Thomas evangeliet, stammer fra disse egyptiske kristne gnostikerne.

Det nye testamentets endelige sammensetning ble bestemt i løpet av ulike kirkemøter (*konsil* eller *synoder*) på tre- og firehundretallet. Først ved overgangen til det femte århundre på et kirkemøte i år 419 ble Det nye testamentets endelige innhold bestemt av de fremmøtte geistlige delegatene. Ved samme anledning ble det også vedtatt at det var blitt til ved guddommelig inspirasjon ved Den Hellige Ånd, og derfor ufeilbarlig. Det var den innflytelsesrike Irenaeus fra Lyon (ca. 130 – ca 200) som be-

---

⁵⁸ Deschner 1990 s.121f

stemte at det kun skulle være fire evangelier i Bibelen, dette på bakgrunn av argumenter som at det kun var fire verdenshjørner, fire vinder, de første fire dyr som ble skapt, etc. En av den godeste Irenaeus andre bedrifter, verket ”Mot kjetteriet” (*Adversus haereses*) skrevet rundt år 180, ble senere et sentralt utgangspunkt for middelalderens inkvisisjoner. Irenaeus var biskop i Lyon og den ledende teolog i det andre århundre, han ble senere kanonisert til helgen av den katolske kirke. Mange av hans skrifter er senere gått tapt.

I begynnelsen var de kristne bare en av mange jødiske messias-sekter. Tidlig i det tredje århundre kjenner biskop Hippolyt av Rom minst 32 ulike konkurrerende kristne sekter, ved slutten av det fjerde århundre omtaler biskop Philaster av Brescia 128 ulike kristne sekter. Oppdagelsen av de såkalte Dødehavsrullene ved Qumran vitner om en av de tidligste kristne sektene. De første dødehavsrullene ble funnet tilfeldig i en hule av en arabisk gjeter i 1947 i Qumran ved den nordvestre enden av Dødehavet. Rullene er skriftene til den noe underlige jødiske sekten Esséerne som oppholdt seg i dette øde området. Sekten oppstod omkring 160 f.Kr og forsvinner ut av historien igjen rundt 70 e.Kr, da romerne nedkjempet det jødiske opprøret, den såkalte jødiske krig (*Bellum Iudaicum*), 66-70 e.Kr. Like før bosettingen deres ved Qumran ble erobret og brent i år 68, hadde sekten klart å gjemme sine skrifter i noen fjellhuler i nærheten. Denne strengt asketiske sekten i ødemarken var inndelt i rangklasser, de hadde blant annet eiendomsfelleskap, gjennomførte strenge renselsesseremonier, fulgte nøye moselovene og nektet

krigstjeneste. De utgjorde sannsynligvis en viktig del av det jødiske religiøse livet i sin samtid. Deres doktriner og seremonier var hemmelige, og den interne disiplinen streng. Navnet ”Esséere” er egentlig en gresk form (Essenoi, Essaioi), og var trolig opprinnelig et arameisk ord (asa, asyya) som betydde ”lege”. Bakgrunnen er trolig den utbredte forestilling at disse hellige folkene, i likhet med Jesus og hans disipler, hadde makt over demoner og kunne dermed helbrede sykdommer. Det som gjør esséerne spesielt interessante er at deres sære form for jødedom kan ha dannet grunnlaget for en enda særere form for jødedom - kristendommen.⁵⁹

I likhet med esséerne praktiserte også den tidlige jødisk-kristne menigheten et slags sameie, og de lå i konstant krangel med det jødiske religiøse establishment i Jerusalem, praktiserte rituelle måltider, foretok dåp av nyfrelste og var opptatt av læren til de bibelske profeter. Dødehavsrullene kan fortelle at esséernes også ventet på en Messias. Denne Messias, ”den salvede”, skulle være av selveste kong Davids ætt, og skulle fremstå som en karismatisk konge og etablere en ny herlig guddommelig verdensorden. Som en sann krigsherre med sverd i hånd skulle denne Messias personlig lede lysets armeer i den apokalyptiske kampen mot de mørke kreftene og deres leder, erkefienden Djevelen, Belial. Når de mørke kreftene var nedkjempet og det guddommelige kongedømmet var etablert, ville Messias være en slags administrator for det hele, mens enn annen ”salvet”, en prest skulle stå for kommunikasjonen med Gud i spørsmål om lov og

---

⁵⁹ Allegro 1979. s. 4.

lære.⁶⁰ Det er ingenting i esséernes lære som venter en vinsupende slabbedask som helst omgav seg med horer, tyver og kjeltringer, og som tilsynelatende ikke var spesielt fiendtlig innstilt til den hatede romerske fienden. Eller at en slik Messias attpåtil skulle gå hen å la seg henrette på det mest forsmadelige av romerne. Jesus hadde tydeligvis helt andre forestillinger om hva Messiasrollen innebar enn hva de første jødiske kristne hadde sett for seg. De må i tilfelle ha blitt fryktelig skuffet.

Mens den essénske Messias er en politisk figur som skal frigjøre Israel og etablere Guds rike på jord, så er evangeliens Jesus en åndelig figur hvis hovedmål er å frelse sjeler for det hinsidige liv. Bakgrunnen for begge forestillingene er de samme profetiske tekster i Det gamle testamentet. Sett på bakgrunn av kristendommens raske utbredelse i de første to århundrer var sannsynligvis må utviklingen av Messiasmyten ha vært mer i samsvar med det bilde som evangeliene holder frem enn den krigermessias som dødehavsrullene forteller om. Trolig var esséerne den sekten som i stor grad bidro til å rekruttere medlemmer til den tidlige kristne menigheten, og som la grunnlaget for mange av dens doktriner og ritualer.

I den første tiden var de første kristne en forholdsvis lukket jødisk sekt og i den grad misjonering foregikk, var det kun blant andre jøder. De trodde fullt og fast at endetiden var nær forestående, og hadde ingen ambisjoner om misjonering utover det jødiske samfunn. Da dommedag ikke så ut til å innfinne seg likevel, spredte sekten seg rundt Middelhavet, i stor grad via de etablerte jødiske samfunn, og noen få tiår etter Jesus skal ha blitt korsfestet,

nådde kristendommen Roma, hvor det på denne tid var et stort jødisk samfunn på rundt 50.000 personer. Romas befolkning var også opptatt av og interessert i nye religioner, og utover i de første århundrene fikk kristendommen en økt tilslutning også utenfor det jødiske samfunnet i Roma.

Etterhvert som evangeliene ble nedskrevet fikk man et mer håndfast grunnlag for denne nye religionens lære. Ikke minst var Lukasevangeliet velegnet som grunnlag for misjonering utover det engere jødiske samfunn. Forfatteren av Lukasevangeliet var en ikke-jødisk kristen som la sterkere vekt på aspektet med de fattiges fortrinnsrett til blant annet Guds rike. Dette viste seg å være en gunstig vinkling og kristendommen rekrutterte da også hovedsakelig folk fra de lavere befolkningslag i begynnelsen. Det var imidlertid Paulus som la grunnlaget for og skapte den kristendommen vi kjenner i dag. Paulus tolket skriftene bredere enn tidligere og utvidet forestillingen om Guds utvalgte folk til ikke å bare gjelde jøder, men alle kristne. Han nedtonet også behovet for å følge lovene og påbudene i skriften, ett punkt hvor han klart er i utakt med Jesus.⁶¹ Han mener stikk i strid med Jesus for eksempel at det heller ikke er nødvendig å være omskåret. *”Her er ikke greker eller jøde, omskåret eller uomskåret, utlending, skyter, slave eller fri; her er Kristus alt og i alle.”*⁶² Striden om dette med omskjæringen og moselovene oppsto i Antiokia mellom Paulus og hans hellingekristne kumpaner på den ene siden og de jødiske kristne på den andre. Striden endte opp

---

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Eks. Matt. 5,17-19

⁶² Kol. 3,11

i et møte som kalles Apostelkonsilet som ble holdt i Jerusalem i år 48 eller 49. På dette møtet ble Paulus godkjent som apostel for hedningene, samt at kravet om omskjæring av hedningekristne ble frafalt. I kommunikeet som ble sendt ut fra møtet ble det ansett som tilstrekkelig at de hedningekristne avholdt seg fra kjøtt fra dyr gitt som avgudoffer, blod, kjøtt fra kvalte dyr og fra ekteskap med nære slektninger. Foruten sin ustoppelige brevskrivning skal Paulus ha grunnlagt en rekke kristne menigheter på sine reiser rundt omkring i Middelhavsområdet. Han ble ifølge tradisjonen hals-hogd mellom år 64 og 68 under keiser Neros kristenforfølgelser etter brannen i Roma (se s.90).

Kristendommen vokste smått om senn i hovedstaden i det romerske imperiet, og rundt midten av det andre århundre hadde kirken 46 eldste og over 100 andre ansatte, samt store landeierdommer. I året 247 feiret Roma sine tusen år med velstand under de gamle gudene. Imidlertid gikk det ikke lenger fullt så godt for verken Roma eller keiserriket. De kristne, som ikke ville hedre de gode gamle gudene, var da beleilige syndebukker og fikk følgelig skylden for å bidra til tilbakegangen. De kristne var fra før heller ikke noen overvettes populær gruppe i Roma, ifølge samtidige romerske kilder. De ble betraktet som en liten sær sekt og bestod stort sett av uskolerte folk fra samfunnets laveste lag og bedrev sin sære gudsdyrkelse i det skjulte, på samfunnets skyggeside. Ifølge filosofen Celsus (2. århundre) rekrutterte de kristne sine tilhengere blant samfunnets mest overtroiske og minst skolerte kretser, da "deres lære bare kunne slå an hos de mest enfoldige men-

nesker". Kristne ble sett på som en trussel mot enheten i keiserriket. Under keiser Decius regjeringstid, år 249-251, begynte de første planmessige kristenforfølgelsene i statens regi. Disse forfølgelsene varte i to år. Dersom man oppgav sin tro, ble man imidlertid sluppet fri. Mange reddet således skinnet ved å konvertere, noe som ofte foregikk i form av rene masseomvendelser. Stivsinnede kristne som ikke lot seg konvertere kunne som regel risikere å bli henrettet offentlig til allmen forlystelse i Colosseum. Ifølge den offisielle kirkehistorien ble mange standhaftige kristne martyrer for sin tro i denne tiden. I denne tiden ble San Calistos katakombene, som var blitt innkjøpt av kirken tidligere, skjulested for de kristne og gravsted for sektens martyrer, ifølge kirkehistorien. Forfølgelsene tok slutt da keiser Decius døde i 251. Keiser Diokletian (284-305) prøvde å stagge den voksende religionen ved å gjennomføre sporadiske forfølgelser mot kristne i årene 303 – 311. Selv under disse forfølgelsene, som var de hardeste som ble gjennomført, var det i svært liten grad utøvelsen av den kristne religionen som ble straffet, men det at man nektet å ofre til de offisielle romerske guder (og keiseren) og dermed opprettholde den bestående orden. Enhver romersk borger hadde plikt til å ofre til gudene. Keiser Galerius, som regjerte i perioden 305 - 311, utstedte den 30. april 311 det "Nikomediske toleranse-edikt", en bestemmelse som satte en stopper for kristenforfølgelsene. Ediktet tillot kristne utøvelsen av deres religion og endog påbød dem å gjenreise sine kirker, under den betingelse at de ikke satte seg opp mot den bestående orden. Keiser Galerius, som var Diokletians svigersønn, var for øvrig svært syk og døde av

kreft i underlivet kun ett par dager etter utstedelsen av toleranseediktet. Keiser Konstantin så på den voksende religionen som en samlede kraft i keiserriket. Istedenfor å bekjempe kirken, gav han den makt (se s.65).

Ved inngangen til det fjerde århundre var kanskje så mange som rundt 10 prosent av Romas innbyggere kristne. Kirken har imidlertid grovt overdrevet antallet på martyrer fra denne tiden og taler gjerne om utallige tusener, sannsynligvis dreier det seg om rundt 1500, i alt.⁶³ Selv kirkelærer Origenes, som selv døde som martyr i året 254 e.Kr., kan fortelle at antallet kristne martyrer til da var "lite og lett å telle".⁶⁴ De fleste av kirkens hellige martyriumhistorier er rett og slett forfalskninger og oppspinn.

---

⁶³ Deschner 1996 s.199

⁶⁴ Også Origenes far, Leonidas, led martyrdøden (I året 202).

DEN KIRKELIGE TIDSINDELINGEN OG JESU FØDSEL

Den kirkelige tidsregningen etter Kristi fødsel ble utarbeidet av Dionysos Exiguus (*den lille*) på midten av femhundretallet. Dionysos var en kortvokst munk og abbed, født i Skytia ca år 500 i det som i dag er Russland og han døde ca. 560, trolig i Roma. Han var høyt respektert som matematiker og astronom, og på bakgrunn av dette fikk han i 525 oppdrag av pave Johannes 1. å utarbeide den tidsregning som vi fremdeles bruker. Han baserte seg på tidligere system basert på Victoriuos fra Aquitaines sin 532-års syklus. Lille Dionysos feildaterte imidlertid Jesu fødsel ifølge den romerske kalender til 25. desember til år 753 etter Roms grunnleggelse. Hos Lukas, det eneste evangeliet som forteller mer utførlig om Jesu fødsel, heter det at Jesus ble født under keiser Augustus, mens Kvirinius var landshøvding i Syria.⁶⁵ I kapitlet før tidfester Lukas hendelsene ved å fortelle at det var på den tid Herodes var konge i Jødeland.⁶⁶ Hos Matteus heter det at også Jesus ble født i Betlehem i kong Herodes dager.⁶⁷ Problemet er selvfølgelig at kong Herodes den store døde i år 4 før vår tidsregning, samt at Kvirinius (*Publius Sulpicius Quirinius*) ikke ble landshøvding i Syria før år 6 etter vår tidsregning. Enkelte teologer har derfor ment at 1. desember år 7 er en mer sannsynlig dato. Dem om det. Sannheten er at man ikke aner når Jesus skal ha blitt født, verken dato, måned eller år.

Først i året 353 vedtok et kirkemøte at datoen for Jesus fødselsdag skulle settes til den 25.

desember. Grunnen til at Jesu fødsel ble lagt til den 25. desember, var at det allerede var en stor og godt innarbeidet festdag for den personifiserte solguddommen Mithra i den antikke verden. På denne måten ville man fortrenge datoens tilknytning til denne hedenske (og konkurrerende) religionen og gi den et nytt og kristent innhold. Før dette varierte datoen for Jesu fødsel kraftig innen kristenheten. I den første tiden ble ikke Jesu fødselsdag feiret i det hele tatt, ikke minst fordi man selvfølgelig ikke ante når denne var. Frem til rundt år 200 gjaldt 19. april som Jesu fødselsdag for noen, for andre igjen var det 20. mai, og for den kristne gnostikeren Clemens av Alexandria var det 17. november som var selveste dagen.

Men ensrettingen i kirken hadde eldre røtter. De første kristne menigheter hadde felles tro men dyrket sin gud på et utall forskjellige måter, på ulike språk, ulike bibler og fulgte sine egne kalendere. Noen enhet og orden på dette ble det ikke før en mann ved navn Victor 1. ble pave helt mot slutten av det andre århundre. I motsetning til sine forgjengere hadde han latinsk og ikke gresk bakgrunn, og han var en streng herremann med en sterk forkjærlighet for disiplin og en dragnings mot orden og ensretting. Han så seg lei på rotet og tvang gjennom én felles dato for den kristne påskefeiringen for alle de ulike kristne menighetene i Roma.

---

⁶⁵ Luk. 2,1ff

⁶⁶ Luk. 1,5

⁶⁷ Matt. 2,1

HISTORIEN OM JESUS

Selve navnet Jesus er en gresk tillemping av det vanlige jødiske navnet *Jeshu'a* på arameisk eller *Jeoshu'a* på hebraisk. Navnet betyr ”Gud frelser”. Tilnavnet Kristus kommer av den greske oversettelsen av det arameiske *Meshi-cha* (hebr. *Messias*), jødisk kongetittel som betyr den salvede. Det greske ordet *Khristos* betyr salvet eller påsmurt.

Opplysningene i evangeliene vedrørende de biografiske opplysningene om Jesus er magre. Det fremgår at Jesus hadde søsken, og var den eldste i søskenflokket. Jesu fire brødre nevnes enkelte steder, han skal og ha hatt flere søstre. Han skal ha vokst opp som snekkersønn i den lille byen Nasaret i Galilea, men ble født i Betlehem i Judea. Trolig er bakgrunnen for at både Lukas og Matteus har plassert hans fødsel i Betlehem i Judea, at ifølge profetiene var det fra Judea og ikke fra Galilea Messias skulle komme.⁶⁸ Opplysningen i evangeliet om keiser Augustus verdensomspennende folketelling, er forøvrig helt ukjent for samtidige romerske kilder. Videre, opplysningen om at romerne krevde at hver mann ved en slik folketelling måtte dra med hele sin familie til den byen hans ”stamfar” ble født 1000 år tidligere, er bare oppspinn.

I Lukas står det en opplysning som vi ikke finner i noen av de andre evangeliene om Jesus som tolvåring i tempelet. Her skal den bråmodne ynglingen ha sittet blant de skriftlærde og diskutert religiøse spørsmål.⁶⁹ En identisk historie finnes også om Buddha som

12 åring i tempelet noen hundre år tidligere (se nedenfor s. 44), og er åpenbart lånestoff Lukas her har føyd til evangeliet sitt for egen regning og risiko. Ellers dukker ikke Jesus opp igjen før han var omkring 30 år gammel og begynte sin nokså korte karriere på rundt tre år. Cirka 33 år gammel blir han korsfestet i Jerusalem, dømt for blasfemi og oppvigleri.⁷⁰

DEN HISTORISKE JESUS?

Spørsmålet om hvorvidt Jesus egentlig har levd som historisk person er sentralt i en diskusjon rundt kristendommen. Dette spørsmålet blir imidlertid sjeldent debattert av de troende, man tar det for gitt at en historisk Jesus faktisk har levd. Vår eneste kilde til kunnskap om Jesus er som tidligere nevnt kun de fire evangelier i Det nye testamentet. Disse kildene er imidlertid høyst usikre som historiske kilder. De er tilskrevet fire ulike evangelister, de tre såkalte synoptikerne, ”Markus”, ”Matteus” og ”Lukas”, pluss evangelisten ”Johannes”. Ingen av disse evangeliene er skrevet av apostlene med disse navn. Forfatterne av evangeliene er og blir ukjente. I utgangspunktet var evangeliene overlevert anonyme. Først senere har kirken gitt dem disse forfatternavnene.

Imidlertid vet vi litt om når evangeliene ble skrevet ned. Som det eldste evangeliet regnes vanligvis Markus, trolig skrevet mellom 70 og 80 e.Kr. i Aleksandria i Egypt. Deretter kommer Matteus og Lukas som må ha kjent til Markusevangeliet og delvis baserer seg på dette. Evangeliene etter Matteus og Lukas er ifølge bibelforskningen skrevet ned en gang

⁶⁸ Mika 5,1. Joh 7,27;

⁶⁹ Luk. 2,41-52

⁷⁰ Matt. 26,65-67; Luk. 22,66ff; Mark 14,64; Joh. 19,7-12;

mellom tidligst 80 og 100 e.Kr. Johannesevangeliet er de yngste av de fire og skrevet ned tidligst i de første tiår av det annet århundre. Johannesevangeliet ble i sin tid ansett som et kjettersk skrift av rettroende kretser, og i midten av det annet århundre ble det omarbeidet og tilpasset av en kirkelig redaktør.⁷¹ Denne redaktøren førte inn en mengde tillegg i teksten, bla. historien om kvinnen som ble grepet i ekteskapsbrudd,⁷² samt hele kapittel 21. Alle de fire evangeliene er forøvrig kun bevart som senere avskrifter, da de originale kildetekster er gått tapt. Ett av de eldste nytestamentlige håndskrifter som er bevart er fra det fjerde århundre (*Codex Sinaiticus* fra ca 350).

Det er ingenting i evangeliene som tyder på et verken Jesus selv eller noen i kretsen rundt ham kunne lese eller skrive. I Johannes 7, 15 opplyses det at Jesus aldri hadde fått noen opplæring. Jesus omgav seg stort sett med fiskere og enkle mennesker fra de lavere sosiale lag, og de var analfabeter som de aller fleste i sin samtid. Jesus og kretsen rundt ham må ha snakket arameisk, mens evangeliene er skrevet på gresk, noe som også vitner om at forfatterne ikke kan ha vært noen fra kretsen rundt Mesteren. Forfatteren av Markus har tilsynelatende også en dårlig kjennskap til Palestinsk geografi. I 7 kapittel får vi høre at Jesus gikk gjennom Sidon fra Tyrus til Galilea-sjøen, men Sidon ligger i motsatt retning. Dessuten var det ingen vei mellom Sidon og Galilea-sjøen i det første århundre, kun en fra Tyrus.⁷³ I femte kapittel fortelles det at Gerasener-landet (i dag Jarash) lå på østsiden av Galilea-sjøen, i virkeligheten

⁷¹ Deschner 1986 s. 113, og s.380

⁷² Joh 8,1f

⁷³ Freke og Gandy s.179

lå det mer enn femti kilometer lenger mot sør-øst.⁷⁴ Evangelistene har hatt et rimelig fritt forhold til sine kilder. De har lagt til deler for egen regning, omdiktet passasjer etter eget forgodtbefinnende og gjerne kuttet ut deler som de mente ikke passet eller som de mente kunne gi et feil eller uheldig inntrykk. Hvor mange ganger disse manuskriptene har vært avskrevet og omskrevet vet vi ikke. At det har foregått i stor utstrekning er åpenbart. Dersom noen av de ukjente originale tekster i tillegg har vært skrevet på hebraisk, slik noen bibelforskere ønsker å tro, må vi også regne med at deler av tekstenes begreper, innhold og mening må ha blitt endret ved oversettelsen til gresk.

Nå anså trolig verken Jesus eller noen i hans følge det nødvendig å skrive ned noe for ettertiden, da endetiden var snart forestående. Selv sier Jesus ifølge den samme hellige Skrift at noen av hans tilhørere ikke skal smake døden før han kommer tilbake med sitt kongedømme.⁷⁵ Det begynner jo å bli en stund siden nå.

Flere steder i Jesus liv og virke indikeres det at endetiden og Jesu kongedømme var rett om hjørnet. Jesus ønsket ifølge skriften heller ikke at opplysningen om at han var Messias skulle bli allment kjent, og forbød sine disipler å fortelle dette til noen.⁷⁶ En noe underlig innstilling dersom ikke frelsen kun var forbeholdt andre enn Jesu nærmeste krets. Misjonsbefalingen om at disiplene skal gå ut å gjøre alle folkeslag til Jesu disipler,⁷⁷ er forøvrig en senere interpolasjon til evangeliene og

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Matt 16, 28

⁷⁶ Matt 16, 20; 17,9; Mark 1,44; Matt 8,4; 9,30; m.fl

⁷⁷ Matt. 28,16-20; Mark. 16,15-19; Luk. 24,44-49; Joh. 20,21-23

finnes ikke i de eldste kildene. Jesu virke var tydeligvis opprinnelig kun ment for hans egen tid og hans samtidige rundt ham.

TACITUS

Som nevnt ovenfor er evangeliene vår eneste kilde til Jesus liv og virke. Man skulle tro at den Jesus det fortelles om i Bibelen, som gjorde undre, helbredet syke, vekket opp døde, gikk på vannet og samlet seg en stor tilhengerskare, men også mange fiender, ikke ville gå upåaktet hen i de samtidige skrevne kilder. Det er derfor et tankekors at ingen samtidige romerske, jødiske, eller greske historieskrivere i det hele tatt nevner denne personen. Det henvises imidlertid ofte til den romerske historiker Tacitus som sannhetsvitne for at Jesus skal ha levd som en historisk figur. Publius Cornelius Tacitus levde mellom år 55 og 120 og var historiker, taler, senator og konsul. Han foretok flere lange reiser og skrev flere viktige historiske verker. I verket Annalene, bok 15, vers 44, skrevet rundt år 117, skriver han at keiser Nero forfulgte og torturerte en gruppe som var hatet for sine avskyeligheter, en gruppe som ble kalt de Kristne av befolkningen. ”*Kristus, hvorfra gruppen hadde sitt navn, ble henrettet under styret til Tiberius, ved en av våre prokuratorer, Pontius Pilatus...*”. Videre heter det i samme setning hos Tacitus at ”...for øyeblikket var denne skadelige overtro drevet tilbake, dog brøytet den seg igjen vei, ikke bare i Judea som var utgangspunktet for dette onde, men også i hovedstaden [Roma] hvor alt mulig avskyelig og skammelig fra alle verdens steder samler seg og vinner tilhengere.” Denne siste del av setningen hos Tacitus har ikke vært like populær å trekke frem i teologiske kretser når man

ønsker å bruke Tacitus som sannhetsvitne for den historiske Jesus. Den godeste Tacitus’ opplysninger om Kristus baserer seg på rykter og muntlig tradisjon, og er som nevnt skrevet nesten 80 år etter at Jesus skal ha blitt henrettet. Han kan følgelig naturligvis ikke beskyldes for å være noe sannhetsvitne for Jesu historisitet.

SUETONIUS

En annen romersk historiker og biograf, Tranquillus Gaius Suetonius, født år 69 og død 140, kjenner heller ikke noe til noen Jesus eller Kristus. Suetonius var keiser Hadrians personlige sekretær. Han er blitt kritisert for å nedtegnet enhver opplysning han kom over, uten å være så nøye med å sjekke dem. Men om den historiske Jesus er han altså taus.

JOSEFUS

Mer oppsiktsvekkende er det kanskje at den jødiske historieskriver Josefus Flavius heller ikke nevner Jesus. Josefus var født i år 37 eller 38, altså kun noen år etter at Jesus skal ha blitt henrettet. I år 93 ga han ut sin jødiske verdenshistorie, fra de eldste tider og frem til keiser Neros tid. I dette verket ramset han opp alle de små og store hendelser han mente var av interesse. Han tar med store og små detaljer om personer og det politiske og økonomiske liv, han nevner blant annet Johannes døperen, Herodes og Pontius Pilatus. Men ikke et ord om noen Jesus eller Kristus!

Dette falt krefter i den senere kirken tungt for brystet og i det tredje århundret dukket det mirakuløst opp ett til da ukjent skrifttillegg av Josefus, det såkalte ”Josefus testamente”, (*”Testimonium Flavianum”*). Her vitner en

jøde ved navn Josefus ikke bare om Jesu under, men også om hans oppstandelse. Som resultat skal Josefus ha blitt en ihuga kristen. Skriftet ble tidlig ansett å være en forfalskning, og er det fortsatt, selv i katolske kretser. Etter alt å dømme var det biskop og kirkehistoriker Eusebius av Cæsarea (ca 265-430) som sto bak denne forfalskningen, blant mange andre.

ANDRE KILDER

En annen jødisk historieskriver vi kan nevne i denne sammenheng er Justus av Tiberia. Han var en av Jesu samtidige og bodde i Tiberia ikke langt fra Kapernaum hvor Jesus visstnok ofte skal ha oppholdt seg ifølge skriften.⁷⁸ Heller ikke den godeste Justus kjenner til noen Jesus i de fragmentene av hans tekster som har overlevd.

Den jødiske lærde og overhodet for det jødiske samfunn i Alexandria, Philon av Alexandria (30 f.Kr – 45 e.Kr) nevner heller ikke Jesus noe sted. Philon var en stor kjenner av Det gamle testamentets skrifter og de jødiske sektene, han var Jesu samtidige og overlevde Jesus med 17 år. Han nevner for øvrig både Esséerne og Pontius Pilatus.

Mye tyder altså på at Jesu inntrykk på omgivelsene var langt fra det en rimeligvis kunne forvente av en omvandrende og undergjørende mirakelmann og gudesønn. Utover de fire evangeliene finnes det altså ingen skriftlige indikasjoner på at Jesus noensinne har levd som en virkelig historisk person. Paulus som er forfatter av noen av de eldste deler av Det nye testamentet, hadde selv aldri truffet Jesus. For

øvrig kan det nevnes at verken Philon eller Josefus heller nevner Paulus i sine skrifter. Noe som indikerer at han kanskje ikke var den betydningsfulle person i sin samtid som kristenheten senere har gjort ham til.

JESU STAMTRE

Ser vi nærmere på de biografiske opplysningene som evangeliene gir til beste om Jesus, er det en hel del som ikke stemmer. Matteus og Lukas kan fortelle at Jesus ble født i Betlehem i Judea, mens Johannes og Markus på sin side påstår at Jesus kom fra Nasaret i Galilea. For øvrig finnes det ingen sikre kilder som kan fastslå at det i det hele tatt fantes noen landsby ved navn Nasaret på denne tiden. Jesus var ifølge Skriften av Davids ætt, regnet fra farssiden, altså tømmermannen Josef. Hvorvidt Josef skal regnes som Jesu far avhenger hvor mye en ønsker å stole på de samme skriftenes opplysninger om Jesu unnfangelse.

Josefs stamtre burde derfor være lite aktuelt for Jesu avstamning. Han kan for øvrig ikke ha vært av Davids ætt på morssiden da arvefølgen ifølge jødisk tradisjon alltid regnes på farssiden. Jesu stamtavle er likevel ramset opp både hos Matteus og hos Lukas. Begge steder regnes stamtavlen fra stamfaren Abraham, men der slutter også likhetene. Fra Abraham og fram til Jesus er det hos Lukas 56 generasjoner, og hos Matteus kun 42. Jesus farfar heter ifølge Lukas Eli, hos Matteus heter han Jakob. De to stamtavlene er såpass ulike at de i rekken fra Josef tilbake til kong David, et tidsspenn på over tusen år, kun har to – 2 – navn felles!⁷⁹ Nå er det kanskje ikke så nøyte, da Josef ifølge de samme skriftene ikke var den

⁷⁸ 16 henvisninger til at Jesus besøkte denne byen i NT.

⁷⁹ Deschner

egentlige biologiske far til Jesus. Faktisk er det vel en overdrivelse å si at Jesus far var biologisk overhodet. Jesu egentlige far var ifølge Skriften Den Hellige Ånd, som nok må regnes til de mere flyktige og vaporøse gespenster. Jesu disige far ble for øvrig først guddommelig etter et vedtak på et kirkemøte i 325. Rundt 325 år og ni måneder etter at denne virile Ånd hadde ”kommet over” Jesu mor Maria, som det så poetisk står beskrevet hos Lukas. Den Hellige Ånds stamtre er imidlertid helt i tåken.

UNDERE OG MIRAKLER

Sannheten i enhver religion blir demonstrert gjennom dens undere. Undere blir knyttet til alle guddommelige figurer, uansett religion. Særlig helbredelsesundere. Blinde begynner plutselig å se igjen, døve hører, lamme spretter opp og kan plutselig gå igjen etter å ha blitt utsatt for guddommens undergjørende kraft. Det å helbrede uhelbredelige syke, vekke opp døde og andre mirakuløse hendelser som for eksempel himmelfart og å stille stormer, er evner som blir tillagt ulike guder, profeter og hellige personer. Særlig innenfor de greske og de orientalske religioner er dette vanlig forekommende kjennetegn. I den antikke litteraturen blir ulike undere og mirakuløse hendelser tillagt både mytiske og reelle personer. For oldtidens mennesker var slike undere en helt vanlig del av tilværelsen. Ja, selv den dag i dag florerer jo mirakuløse helbredeshistorier blant annet fra karismatiske og hoiende kristne frimenigheter og i mytologien rundt hellige helbredende kilder og helgener. I en tidsperiode hvor den grunnleggende kjennskap til naturen, fysiologi og medisin var sterkt mangelfull, var sykdommer sett på som onde ånders verk, og

kunne følgelig helbredes av hellige personer. En forestilling som fortsatt i dag er utbredt i en del kristne tilbakestående miljøer. Verden myldret av alskens plagsomme demoner. Historiene om mirakuløse helbredelser og undere vandret rundt og ble omformet og pyntet på i den muntlige tradisjonen. En fjær ble fort til fem høns, ja ofte til hele hønsegårder. En god historie har til alle tider vært en god historie. Slike historier ble ofte bedre og bedre og mer og mer fantastiske etter som tiden gikk. Således utviklet det seg gjerne en hel mytologi rundt fremtredene personer. Ikke minst etter deres død. Mange av disse historiene ligner mistenkelig på hverandre, og har ofte felles bakgrunn. Går man nærmere inn på den antikke litteraturen og religionene, finner man ofte de samme hendelsene og historiene tillagt ulike guddommer og mytologiske helter, såvel som til virkelige personer. En av de mer betydelige mirakuløse kraftgjerninger ble utført av apostelen Peter, da han ifølge det apokryfe Petersevangeliet ved en anledning skal ha vekket en tørket og røkt fisk til live igjen.

Kulten rundt Jesus oppsto forholdsvis sent i antikken, på et tidspunkt mange av de sentrale myter og religiøse forestillinger i antikkens religioner var godt utviklet og viden kjent. Det var på denne tiden nok av eldre guddommer og mytiske begreper å velge mellom. Jeg vil i det følgende se nærmere på hvor tradisjonen rundt den bibelske Jesus har hentet mye av sin inspirasjon og religiøse forbilder.

ASKLEPIOS (AESKULAP)

Med utgangspunkt i Epidauros i Hellas florerte det ca 500 f.Kr en helbredeskult rundt guddommen Asklepios. Han var sønn av guden

Apollon, som forøvrig også er tillagt helbredende evner. Asklepios var antikkens aller største helbredende guddom, og kulten rundt ham hadde stor utbredelse. Pilegrimer valfartet til Epidauros i enorme antall for å bli kvitt sine plager. Under Asklepios helbredende åsyn fikk blinde synet tilbake, lamme spratt opp spreke som foler, stumme begynte å prate og endog skallete fikk håret tilbake. Som om ikke dette var nok ble de troende også befridd for ben-delormer, skabb, lus og struma. Godeste Asklepios helbredet imidlertid ikke bare legemet, men også sjelen. Han ble betegnet som ”Redningsmann” og ”Frelser”. Som Jesus helbredet Asklepios med utstrakt hånd eller ved direkte håndspåleggelse, og avkrevde den helbredete en takk for jobben. Hos Asklepios, som hos Jesus senere fortelles det at den syke etter å ha blitt helbredet, tar båren sin under armen og går på frisk og rørig derifra. Verken Asklepios eller Jesus gjør forskjell på sosial rang, de helbreder begge både kvinner og menn, fattig og rik, gammel og ung, slaver og frie, venner og fiender. Begge er god på å helbrede på avstand, stille stormer og vekke døde til live igjen. Det fortelles at Asklepios ved en anledning vekket hele seks døde til live igjen, og fortellingen inneholder akkurat de samme detaljer som vi finner i historiene om Jesu to oppvekninger.⁸⁰ Fortellinger om undere hvor døde skal ha blitt vekket til live igjen forekommer imidlertid ganske hyppig i antikken. Faktisk er det frapperende detalj-likheter mellom bedriftene til frelseren Asklepios og de helbredelsesundere som tillegges Jesus i Bibelen. Underhistoriene rundt Asklepioskulten var imidlertid for kjent i antikken til at de tidlige kristne kunne skjule at

---

⁸⁰ Joh. 11,1-44; Luk. 7,11-17.

Jesu undere ikke var spesielt originale, og Asklepioskulten ble derfor raskt demonisert og sterkt angrepet av kirkefedrene⁸¹. Deres taktikk var naturligvis å hevde at Asklepios var en farlig demon, og at Kristus overtraff ham på alle punkter.

HERAKLES (HERKULES)

Den greske Herakles (lat. *Hercules*) var en av de største mytologiske helter i den antikke verden. En Heraklesreligion utviklet seg fra det 5. århundret f.Kr. og fremover. Rundt begynnelsen av vår tidsregning var denne religionen kjent over store deler av den antikke verden, både i Rom og Syria men også nordover i det romersk kontrollerte sentraleuropa. Herakles ble selve idealtypen for verdensfrelser. De foruroligende mange likhetstrekk mellom Herakles og Jesusfiguren ble oppdaget ganske tidlig. Jeg skal bare nevne noen av disse her:

Herakles ble også født av en jordisk jomfru, Alkmene, med den øverste Gud (*Zeus*) som himmelsk far. Herakles jordiske far, Amfitryon, spiller for øvrig samme rolle som Josef i Bibelens fortellinger. Akkurat som Jesu jordiske foreldre vandret til Betlehem hvor Jesus ble født, vandret Alkmene og Amfitryon til Theben hvor så Herakles ble født. Da Hera (gudinne) fikk høre om at en fremtidig konge var født satte hun etter Heraklesbarnet, helt parallelt med historien om hvordan Herodes fikk nyss om at en konge (Jesus) var født og da satte i gang et storstilt barnemord for å prøve å ta Jesusbarnet av dage. Både Herakles og Jesus er på oppdrag fra sine guddommelige fedre, og

---

⁸¹ Deschner 1990 s.273

begge to er de oppfyllelser av tidligere profetier. Herakles ble som Jesus utsatt for fristelse på et høyt fjell og vist all verdens kongeriker.⁸² Herakles går også på vannet og blir betegnet som ”frelser” og ”gudesønn”. Ved Herakles dødsleie sto hans mor og hans yndlingsdisippel (*Hyllos*), og Herakles uttaler ved denne anledning ”...klag ikke mor,... jeg stiger fra nå av inn i himmelen.” Til sammenligning står det å lese i Johannesevangeliet at Jesu mor og hans yndlingsdisippel står ved korset når Jesus ånder ut. Videre sier den gjenoppståtte Jesus til en av kvinnene ved graven: ”Hvorfor gråter du, kvinne?(...) jeg farer opp til ham som er min far...”⁸³ Idet Herakles dør uttaler han ordene: ”Det er fullbrakt.”(!), og da han åndet ut skal jorden ha bevet og et mørke senket seg over verden.⁸⁴ Akkurat dette siste er for øvrig ganske vanlig forekommende når guder eller helter går bort. Det blir faktisk også knyttet til Gaius Julius Cæsars død (44 f.Kr.).

Da Herakles døde svedde ånden hans til himmelen, og hans største bragd var i likhet med Jesus å overvinne døden.

DIONYSOS

Dionysos, eller Bacchus som romerne kalte ham, var opprinnelig en mesopotamisk fruktbarhetsgud og skriver seg tilbake til det 8. århundre f.Kr. Dionysos var trolig en av den antikke verdens mest populære gudeskikkelser i århundrene før vår tidsregning. Som guddom ble han innført i Rom 496 f.Kr. Han ble feiret med store opptog og festligheter, såkalte bakkkanaler. Hans symbol var fallosen, og den ble

båret omkring fulgt av en tungt beruset støyende og løssluppen horde. Ofte såpass løssluppent at senatet i Rom til slutt forbød bakkkanalene i år 186 f.Kr. Dionysos var vingud, og blir gjerne avbildet med vinløv og druer, hans mest kjente tittel var ”vintreet/vinstokken”. I Johannesevangeliet kaller Jesus seg for ”det sanne vintre”⁸⁵ Dionysos er i likhet med Jesus resultatet av forbindelsen mellom den himmelske Gud (*Zeus*) og en jordisk kvinne, (*Samele*, kongsdatter fra Theben). Dionysos blir gjerne fremstilt som et lite barn liggende i en kurv, slik Jesus gjerne blir fremstilt som barn i en krybbe. Han ble også ofte avbildet ridende på et esel, da eselet for Dionysos symboliserte fred. Som kjent red Jesus inn i Jerusalem på et esel. Videre var Dionysos også kjent for å helbrede syke, og han ble korsfestet og døde, og sto naturligvis opp fra de døde igjen.

Underet i Kana hvor Jesus gjør vann til vin⁸⁶ hadde Dionysos, vinguden, allerede gjort flere hundre år tidligere. Dette underet har forøvrig den kristne kirken ofte likt å trekke frem som en av Jesu større kraftgjerninger. Faktisk markerte kirken lenge årsdagen for dette underet, hvor man gjennomførte et snedig triks, hvor vann tilsynelatende mirakuløst ble til vin. Den kirkelige årsdagen for "underet i Kana" var den 6. januar - ikke så merkelig kanskje når man finner ut at natten til 6. januar tidligere var tidspunktet for starten på en stortilt Dionysosfest. Igjen ser vi hvordan kirken aktivt har forfusket eldre godt innarbeidede og populære hedenske høytider og gitt dem et nytt kristent innhold.

⁸² Matt. 4,1-11; Mark. 1,12-13; Luk. 4,1-13.

⁸³ Joh. 20,15-18

⁸⁴ Joh 19,30;

⁸⁵ Joh. 15,1-5

⁸⁶ Joh. 2,1-11

Ritualet med nattverden har kristendommen også i stor grad hentet fra Dionysoskulten,⁸⁷ hvor det heter ”*Den som ikke tygger mitt legeme med tennene og drikker mitt blod...*”. Det heter seg at Titanene river det guddommelige Dionysosbarnet fra hverandre og spiser lemmene. I kulten rundt Dionysos jaget menigheten, som regel drivende fulle, villdyr (f.eks. hjorter) drepte dem og spiste det rå kjøttet i en slags sakramental forening med guden for å oppnå udødelighet. På samme måte som i kristendommen, oppnår man imidlertid først denne "udødeligheten" etter sin fysiske død. I likhet med den kristne nattverden er det ifølge læren heller ikke noe substitutt for guden de troende putter i munnen, men faktisk gudens eget kjøtt og blod.⁸⁸

Til slutt kan nevnes at allerede før den kristne tidsregningen, tilbad Dionysosmenigheten sin guddom på et kors over et alter med en vinbeholder.

MITHRA

En av de religionene som kanskje har hatt størst innflytelse på den kristne kirkes doktriner er mysteriereligionen rundt den persiske solguddommen Mithra. Ikke minst når det gjelder forestillingene omkring helvete og endetiden. Det er også en mengde likhetstrekk mellom disse to religionene, ikke minst når det gjelder likhetene mellom guddommene Mithra og Jesus. Mithrakulten hadde sitt utgangspunkt i Cilikia (Silisia). Dette er også Paulus hjemprovins og han må ha kjent godt til denne reli-

gionen, og var trolig preget av den. Dyrkelsen av Mithra blomstret i rundt 600 år før den nådde Rom rundt år 70 f.Kr og derfra spredte seg til hele Romerriket. Man har til og med funnet Mithraitiske solkors så langt nord som i Irland, samt rester av Mithratempel (Mithreum) både i London og Frankfurt. I Bibelen finnes mange spor etter påvirkning fra Mithraismen og solgudtenkningen, for eksempel hos Jesaja 60, 2f. Kristne kirker og graver har også tradisjonelt vært orientert mot øst, mot den oppadstigende sol.

Konkurransen var hard i de første århundrer mellom disse to religionene, som kjent vant kristendommen på oppløpssiden. Begge religionene rekrutterte tilhengere hovedsakelig fra samfunnets lavere klasser. Likhetene mellom Kristendommen og Mithrareligionen var åpenbare også for antikkens mennesker. Greske filosofer dro ofte paralleller mellom de to religionene, som regel i favør av Mithraismen. Kristne apologeter (forsvarere av kristendommen) forklarte gjerne på sin side likhetene mellom de to lærene at Mithrareligionen var en satanisk parodi på deres helligste riter. At Mithrareligionen også var eldre enn kristendommen kan heller ikke ha gjort apologetenes bolde oppgave noe enklere. Trolig var det nettopp fordi de to religionene var så like, at rivaliseringen og fiendskapet mellom dem ble så uforsonlig.

Begge de rivaliserende religionene dannet hemmelige religiøse forbund, og medlemmene betegnet hverandre som ”*Brødre*”, lederne som ”*Fedre*”, begge foretok dåp og ved nattverd fikk man frelse, ikke bare for legemet men

⁸⁷ Matt. 26,20-30; Mark. 14.,17-25; Luk. 22,14-20

⁸⁸ Ifølge den augsburgske bekjennelse som også er den norske Kirkes bekjennelse, blir oblaten og altervinen ved nattverden ad underfullt vis til menneskesønnens faktiske legeme og blod. Det å spise menneskekjøtt/blod omtaler vi ellers vanligvis som kannibalisme.

også for sjelen. Begge hadde søndag som hel-
ligdag, og denne ble feiret som første dag i
uken, og begge feirer (sol)gudens gjenfødelse
ved vintersolverv den 25. desember (*Natalis
invicti*). De kristne hadde her riktignok stjålet
denne datoen fra Mithradyrkerne. Mithrareli-
gionens hinsidige verden hadde syv himler,
hver tilknyttet en av de syv kjente planeter.
Også ukens syv dager er en arv fra Mithraismen
og disse var dedikert til de syv planeter
personifisert ved hver sin guddom.⁸⁹ Disse
igjen knyttet til syv hellige metaller, syv ritua-
ler for initiering av den troende og så videre.
De syv initieringsritualene, ble kalt sakrament
(*sacramentum*), og har blant annet inkludert en
renselse med vann (dåp) og et seremonielt
måltid med brød og vin.

En arv fra det gamle Sumer som Mithraismen
videreførte var forestillingene vi endog i dag
finner igjen i astrologien. Denne pseudovitenskapen
kan i stor grad takke Mithrareligionens
propaganda og utbredelse for sin popularitet
og overlevelse.

Både Kristendommen og Mithraismen preket
et kategorisk system med etiske regler og anså
asketisme som en dyd, sammen med avholdenhet,
selvkontroll og oppofrelse. Oppfatningen av
verden og skjebnetroen var felles. Synet på
himmel og helvete var ens, med himmelen som
de saliges hjem svevende i de øvre regioner av
himmelen, og helvetet befolket med demoner
og urettferdige nede i jordens mørkeste indre.
Syndflodsberetningen hadde begge religionene
som en del av sin mytologiske fortid. Og ikke
minst trodde begge på sjelens udødelighet og
på en dommens dag hvor de døde skulle gjen-

---

⁸⁹ Datidens fem synlige planeter pluss solen og månen.

oppstå legemlig, og de rettferdige skilles fra de
urettferdige, før verden skulle gå opp i flam-
mer.

Guddommen Mithra var ikke den øverste gud i
religionen som bærer hans navn, han var den
øverste guds mellommann. Akkurat som Jesus.
Han var en budbringer, den som sto mellom
menneskene og den utilgjengelige og ukjente
gud, det kjønnsløse høyeste prinsipp, den
uendelige Tiden (*Aion, Kronos*), som hersket
over verden. Det høyeste prinsipp ble også
gjærne kalt *Ahura Mazda* – den Vise Herre,
Ormazd på persisk. Mithra ble assosiert med
solen, en solgud uten å nødvendigvis bli opp-
fattet som solen selv. Han var lysets gud, og
ble kalt ”*verdens lys*” som naturligvis er et
navn på solen. Som kjent er dette en tittel også
Jesus bruker.⁹⁰ I innvielsesseremoniene i Mithra-
rareligionen representerte den som skulle inn-
vies Mithra selv, og han ble da omkranset av
12 tilhengere, – disipler. 12 tallet som vi også
finner igjen både i Israels 12 stammer og i Jesu
12 disipler stammer for øvrig fra den mesopo-
tamiske astrologiens 12 stjerne tegn hvor vi
igjen har årets 12 måneder og dagen og nattens
12 timer etc.

Mithra hører og ser alt, ingen kan lure
ham. Ustanselig kjemper han mot de onde
åndene, og slår grusomt ned på sine fiender og
slakter dem. Han utrydder de stammer og na-
sjoner som er fiendtlige mot ham, og legger
deres land øde. Han er også en mektig alliert
for sine egne når de finner det for godt å gå til
krig mot andre. Som motytelse krevde Mithra
dyreoffer.

---

⁹⁰ Matt 5,14; Joh 1,4. 9; 8,12; 9,5; 12,35. 46;

Har man lest litt i Det gamle testamente lyder jo dette svært familiært. Mithraismen satte militære dyder høyt, og var i høy grad en religion som ble dyrket av soldater, og følgelig var svært mannsdominert. Mithraismen var for øvrig en inkluderende og tolerant religion i møte med andre religioner.

I kunsten var det vanlig å fremstille Mithra stående mellom to andre mannsfigurer, en med løftet fakkel og en med senket fakkel. Disse to som bar tilnavnene *Cauti* og *Cautopati*, hvor den ene ble sett på som symbolet på varme og liv og den andre symbolet på kulde og død. Begge var intet annet enn en dobbel inkarnasjon av Mithra selv. De ble kalt ”*dadofori*” og sammen med Mithra utgjorde de en treenighet. Motivet antas å ha utspring i den enda eldre greske myten om brødrene Castor og Pollux som bytter på å være levende og død annenhver dag. Motivet kan fines igjen i tradisjonen rundt fortellingen om Jesus på korset hvor han hadde en korsfestet tyv på hver side. Den ene tyven får bli med ham til himmelen, mens den andre fortapes.

Mithra ble ifølge myten født ut av berg, ved bredden av en elv og under et hellig tre. Den mirakuløse fødselen ble bevitnet av lokale hyrder(!). Disse hyrdene hyllet den nyfødte og gav ham gaver i form av frukt og flokkens førstefødte lam. Lam ble ofte brukt som symbol innen Mithradyrkelsen. Den nyfødte Mithra var naturligvis kliss naken, men ikke uten ressurser. Han tok en frukt fra et fikentre og laget seg klær av fikenblad. Den første som Mithra målte krefter med var Solen, og han overvant denne og Mithra plasserte den lysstrå-

lende kronen på Solens hode. Mithra tok deretter solen i neven, og avtalte evig vennskap. Siden støttet disse to guddommer hverandre på alle sine eventyr.

Det sentrale dogma i Mithraismen er fortellingen om Mithras kamp med oxen. Mithra fikk oppdrag av solen å fange det første dyret som ble skapt av guden *Ahura Mazda* (persisk *Ormazd*), uroksen. Mithra overvant oxen og slepte den tilbake til en hule hvor Mithra tjoget den fast. Mithras slitsomme vandring (*transitus*) med den uregjerlige oxen på slep etter bakbeina og med alskens hindringer på veien, ble sett på som symbolsk for menneskets slitsomme prøvelser i det jordiske liv. Imidlertid klarte oxen å rømme fra hulen og Mithra fikk i oppdrag å finne og drepe den. Motvillig tok Mithra på seg denne oppgaven, og sammen med hunden sin fant han til slutt oxen i samme hulen den hadde rømt fra. Mithra grep den i neseborene og drepte oxen med jaktkniven sin. Fra kroppen på oxen ble så alle nyttige planter og dyr skapt. Oksens blod ble til den hellige vin som de troende tyttet i seg i kulten. Den Onde Ånd, *Ahriman*, sendte ut sine urene demoner skorpionen, mauren og slangen for å forgifte selve kilden til livet. De tre prøvde forgjeves og drikke blodet og å gnafse i seg oksens kjønnsorganer, for å ødelegge skapelsen. Oksens sjel fór forøvrig til himmelen og ble opphøyd til guddommelighet, til guden Silvanus som ble den høye beskytter av krøtter. Samtidig ble de første mennesker skapt, og Mithra fikk i oppgave å holde sin beskyttende hånd over denne privilegerte rasen. Ahriman prøver så og drepe menneskene med pest og tørke. Utmattet av tørst påkaller menneskene

Mithra som skyter en pil mot en bratt fjellvegg, og vips strømmer livgivende vann frem fra fjellet (En identisk parallell til historien i Bibelen hvor Moses skaffer vann til de tørste hebreerne under flukten fra Egypt.⁹¹) Ikke før er Ahrimans onde tørke overvunnet så stiger vannet i elvene og sjøene, og en universell syndflod utrydder alle bortsett fra en mann som etter hemmelig tips fra gudene bygger en båt, en ark, som redder både ham selv og hans husdyr.

Etter at Mithras oppgaver på jorden var fullendt holder han et siste måltid sammen med de andre gudene for å feire at deres oppgaver er over. Deretter stiger Mithra opp til himmelen, opp til de andre udødelige. Herfra, trodde de troende, skulle han komme tilbake på dommedag og dømme levende og døde. De rettferdige blir udødelige og får stige opp til himmelen, mens de urettferdige vil bli utryddet av en ildstorm fra oven.

At den kristne helligdagen er søndag (*Sunday, Sonntag, Dies Solis etc*), er en direkte arv fra Mithradyrkelsen. For de første kristne var i utgangspunktet alle dager Guds dager i like stor grad. Helt frem til det fjerde århundret var det ingen spesiell kristen høytidsdag, før keiser Konstantin innførte søndagen som kristen helligdag ved lov i året 321. Tilslutt kan de jo også tilføyes at pavens og katolske biskopers artige høye spisse hatt kalles, - ja, nettopp - Mitra.

---

⁹¹ 4. Mos. 20,11

ZARATHUSTRA (ZOROASTER)

Den persiske zoroastrismen er religionen rundt Zoroaster, det greske navn på Zarathustra. Han var en persisk profet og religionsstifter fra perioden før 550 f.Kr., det er imidlertid sterke argumenter for en langt tidligere datering. Religionen knyttet til hans navn ble ikke statsreligion i Persia før etter 229 f.Kr. Det er motstridene oppfatninger om Zarathustra virkelig skal ha levd eller ikke, da mye av tradisjonen rundt ham i stor grad er av legendarisk art. Religionen har hatt sterk innvirkning på kristendommen, men også på islam og jødedommen. Jesus har også flere likhetstrekk med Zarathustra. Som Jesus senere begynte Zarathustra sin forkynnende løpebane i 30 års alderen. Han ble også utsatt for forfølgelser av det tradisjonelle presteskapet. Han omgav seg med elever og kamerater, en slags omvandrende skare med ”munker” som flokket rundt sin opphøyde halvveis guddommelige lærer. Zarathustras lære var også en klar form for monoteisme hvor den høyeste gud, Ahura Mazda, er eneste virkelige og allmektige gud. Den øverste guden var imidlertid omgitt av en slags erkeengler, eller syv aspekter av ham. Mithra var forøvrig adoptert inn i dette teologiske systemet til Zoroastrismen. Zarathustra ble drept av ild, og ført opp til himmelen av lynilden, og senere tilbedt som en levende stjerne.

Det sentrale i Zoroastrismen er dens eskatologi, endetidslære. Læren var sentrert rundt den store verdenskampen mellom det gode og det onde. De to motstridende åndelige prinsipp hvor det ene representerte det gode, livet og paradiset, og det andre det onde, døden og helvete.

Læren forteller om frelseren Saoshyant som skulle seire over det onde og vekke de døde til live igjen. Hvorpå de levende og døde skulle dømmes, de rettferdige skulle få evig liv (*Ameretat* – ”udødelighet”), mens de onde skulle fortapes og bli fortært av helvetes ild. Det bibelske ordet paradiset kommer også av det persiske *pairidaeza*. Religionen hadde stor utbredelse og har som nevnt hatt stor innflytelse på kristendommen, islams og jødedommens eskatologi. Zoroastrismen eller Zarathustrismen finnes fortsatt blant de rundt 100.000 parsere i Bombay og andre steder i India, samt enkelte spredte tilfeller i Iran.

BUDDHA

Siddhartha Gautama eller Buddha (”*Den Opplyste*”) levde fra ca 560 til 480 før Kristus. Buddha begynte å forkynne *dharm*a, sin nye religiøse lære i Benares i året 525 f.Kr, ifølge tradisjonen. Han lærte bygde på ”fire hellige sannheter”, om lidelsen, om lidelsens opprinnelse, om lidelsens opphør, og om ”den åttedelte vei” til lidelsens opphør. Disse åtte veier var ifølge Buddha, rett anskuelse, rett beslutning, rett tale, rett handlemåte, rett levevis, rett streben, rett ettertanke, rett selvforydelse. Det var bare på denne ”åttedelte vei” man kunne bryte ut av reinkarnasjonens kretsløp og oppnå frelsen - Nirvana.

Ved første øyekast kan det virke som det er en viss forskjell på Buddha og på Jesus. Jesus var sønn av en tømmermann mens Buddha var indisk kongesønn. Jesus ble ifølge skriften forfulgt, både som spedbarn og senere i voksen alder. Buddha ble aldri forfulgt, og døde mett

av dage som åttiårig olding. Jesus led som kjent forbryterdøden på korset i en alder av 33 år. Sist men ikke minst blir Buddha fremstilt som en velfødd tjukkas, mens Jesus blir fremstilt som prototypen på den billedskjønne radmagre asket. Bildet av Jesus er imidlertid fri fantasi, da vi ikke aner hvordan han egentlig så ut. De eldre kirkefedre skildrer Jesu utseende som uanselig, nærmest uskjønn. Men de hadde selvfølgelig aldri sett ham selv. På kristusbildene får Jesus skjegg først fra 300 årene og fremover. Avbildninger av Jesus som en langhåret hippie er for øvrig noe snodig sett i lys av Paulus ord om at det er en skam for en mann å ha langt hår⁹². I evangeliene beskrives aldri Jesu utseende. Det er nærliggende å tenke seg at dersom Jesus var noe i nærheten av en Adonis så ville skriften ha gjort et nummer av dette, kanskje også lagt til et ord eller to om at han hadde kvinnetekke og sjarm. For andre guddommer med slike kvaliteter blir dette aldri lagt skjul på i historiene og i mytologien rundt dem. At skriften aldri nevner Jesu utseende med et ord kan tyde på at det kanskje ikke var mye å rope hurra for. Det er heller ingen indikasjon i skriften om at Jesus faktisk hadde noe dametekke, eller at han var det ringeste interessert i damer overhodet. Kanskje Jesus var en liten tett skallet mann med mage, ørnenese og pistreskjegg ala Yassir Arafat? Denne beskrivelse er minst like sannsynlig som det idoliserte glansbildet som den religiøse kunsten har frembrakt.

Om man går nærmere inn i materien oppdager man at likhetene mellom Jesus og den 500 år eldre Buddha er flere og mer grunnleggende

---

⁹² 1Kong 11,14

enn ulikhetene. På samme måte som med den yngre Jesus var Buddhas fødsel guddommelig. En engel fortalte Buddhas mor (*Maya*) at hennes barn var hellig og en frelser. Det samme fortelles i Bibelens versjon om hvordan Maria blir bebudet av engelen Gabriel ifølge Lukas.⁹³ Det finnes også en historie om Buddha som barn som belærer de skriftlærde i tempelet mens foreldrene leter etter ham. Den identiske historien om den tolvårige Jesus i tempelet, er tydeligvis lånt herfra.⁹⁴ Buddha begynner sin hellige løpebane i tredveårsalderen akkurat slik som Jesus, og blir også fristet av djevelen etter å ha fastet i førti dager og førti netter.⁹⁵ Han omgir seg med tolv hoveddisipler slik som Jesus, og som om ikke det var nok så er også de to første disiplene brødre, slik også hos Jesus (*Peter og Andreas*). Buddhas første tilhenger satt under et fikentre, slik som Jesus også fant Natanael.⁹⁶ Forøvrig er fikentreet et buddhistisk symbol. Både Buddha og Jesus har en yndlingsdisippel og en forræder i kretsen rundt seg. I likhet med Jesus reiser Buddha rundt i frivillig fattigdom med sine disipler og meddeler seg i ordtak, bilder og liknelser. Det er også tallrike paralleller i deres lære. Mange av læresetningen er tilnærmedesvis ordrett identiske. Buddha gjorde tallrike undere og helbredet syke og gjorde blinde seende igjen og gav stakk døve hørselen tilbake. På samme måte som Jesus et halvt tusen år senere, titulerte Buddha seg som ”*Menneskesønn*”, og ble kalt ”*Profet*”, ”*Mester*” og ”*Herre*”.

⁹³ I Matteus er det imidlertid Josef som opplever engelens budskap. De to andre evangeliene kjenner for øvrig ikke til noe om Jesu fødsel eller barndom.

⁹⁴ Det er igjen bare Lukas som kjenner til denne historien.

⁹⁵ Sml: Matt. 4,2 ; Mark. 1,12-13 ; Lukas 4,2

⁹⁶ Joh. 1, 48-50

Buddha gikk også på vannet først, på Ganges ca 500 år før Jesus. Ved denne anledning prøvde også en av Buddhas disipler å gjøre likedan, men han begynte å synke fordi hans tro ikke var sterk nok, akkurat slik det skjedde med Peter i Bibelens fortelling.⁹⁷ At historien i evangeliene opprinnelig er hentet fra Østen er åpenbar. Forestillingen om å gå på vannet var totalt fremmed for jødedommen, men i India var slike forestillinger forholdsvis vanlige og viden kjente.

Som en siste likhet blir Buddha som Jesus raskt guddommeliggjort etter sin død og satt over alle andre guder. Buddhismens forestillinger er som tidligere nevnt rundt et halvt tusen år eldre enn evangeliens historier, og kaster sammen med de øvrige eldre mytologiske gudfortellinger ett oppklarende lys over bakgrunnen for den mytologiske Jesus.

OSIRIS OG HORUS

I denne sammenheng kan vi også nevne egyptiske Osiris og guden med falkehodet, Horus. Historien om Osiris har også mange likhetstrekk med Jesus. Han var født ved jomfrufødsel (se også *jomfrufødsel* nedenfor), og ble betraktet som egypternes første legendariske konge. Han ble drept men gjenoppstod og steg til himmelen. Hans sønn Horus, og Osiris var ett, Horus ble som sin far kalt ”*verdens lys*”, ofte representert ved det symbolske øye, ett tegn på frelsen. Hans øyne representerte forøvrig solen og månen. Øyet som representerer månen ble skadet i kamp med Set, og forklarte hvorfor månens lys varierer i styrke (månefaser). Horus var *veien og sannheten og livet*,

⁹⁷ Matt. 14,22-33; Mark. 6,45,52; Joh. 6,16-21,

både i navnet og som person. Horus var også som sin far født ved jomfrufødsel. Da guden Set får vite at Horus mor, Isis, er befruktet blir hun forfulgt da Set er redd for at det ventende barnet skal ta fra ham kongedømmet. Han var døpt med vann av Anup, Jesus ble som kjent døpt av Johannes døperen. Horus kalles gjerne *den gode hyrde*, omtales som *lammet* eller som *løven*. Han identifiseres med Tat-korset, Jesus med sitt kors.

KRISHNA

Det kan også være på sin plass og ta med Krishna i denne sammenhengen. Den hinduistiske guddommen Krishna (*den svarte*) en av de aller viktigste guder i hinduismen, har også likhetstrekk med Jesus. Krishna var sønn av Vasudeva og Devaki. Kong Kansa var blitt spådd at en sønn av Devaki skulle bli hans bane, og følgelig satte han igang et omfattende barnemord, akkurat slik som kong Herodes skal ha gjort for å få has på Jesusbarnet ifølge Bibelen.⁹⁸ Krishnas mor bar imidlertid sin nyfødte over elven, der Krishna ble tatt imot av gjetere(!). Krishna vokste opp i lystig lek sammen med andre barn, han spilte fløyte og utførte skøyestreker og alskens bedrifter, historier som minner sterkt om apokryfe beretninger om Jesus som ung. I motsetning til Jesus var Krishna voldsomt glad i kvinner og giftet seg med en hel mengde av dem. Krishna er dels den opphøyde, etisk rene skikkelse, dels den unge virile gud med sterke erotiske tilbøyeligheter. Han ble dyrket hengivent, han er Vishnus (øverste Gud sammen med Shiva i hinduismen) sendebud til jorden i menneske-

skikkelse. Han hevdet at den legemlige død ikke betyr sjelens død, og er derfor ikke viktig. *Bhakti* – den intense gjensidige kjærlighet spiller en sentral rolle i Krishnadyrkelsen. Krishna er betydelig eldre enn Jesus, med rundt 600 år.

Eksemplene som er tatt med her er bare en del av det totale bildet. Det finnes en hel rekke andre paralleller mellom kristendommens fortellinger om Jesus og eldre hedske myter. Bevisene og parallellene er overveldende og frapperende, og konklusjonen er kun et spørsmål om intellektuell redelighet.

I Egypt, Syria, Hellas, Lilleasia, Roma og Persia, rundt hele Middelhavsområdet eksisterte det i de førkristne århundrene en rekke frelsere og guddommelige personer med alle de kjennetegn og egenskaper som Jesus senere er tilagt. Med ulike lokale navn er de sannsynligvis alle uttrykk for de samme frelser-ideene om gudemannen som utfører mirakuløse gjerninger og overvinner døden. Jesus figuren er således bare den jødiske versjon av denne velkjente mytologiske figuren.

Som vi har sett finnes det ikke noen historiske belegg eller overbevisende indikasjoner for at Jesus virkelig har levd som historisk person. Naturligvis kan det ikke utelukkes at det for rundt 2000 år siden levde en person ved navn Joshua som vandret rundt som selvutnevnt profet. Det er mer enn sannsynlig. De romerske kildene kan fortelle om mange slike selvutnevnte Messiaser. I dag ville trolig de fleste av disse bli tatt hånd om av folk i hvite frakker innen psykiatriens behandlingsapparat. Når så godt som alle aspekter ved evangelienes Jesus, hans fødsel, hans gjerninger, hans helbredelser

---

⁹⁸ Matt 2,1ff;

og underer, hans lære, hans omgangskrets og hans død, slett ikke noe originalt for Jesus, men elementer hentet fra andre og eldre helter og gudeskikkelser fra antikkens rike mytologiske skattkammer, da blir det ikke mye guddommelighet tilbake. Uten underene, uten læren og uten oppstandelsen blir spørsmålet om Jesus historisitet nærmest uinteressant. Dersom det for rundt 2000 år siden levde og døde en religiøst forvirret jøde ved navn Joshua eller Jesus i Palestina, men som aldri gjorde noen av underene han skal ha utført, ikke uttalte noen av de uttalelsene han er tillagt, aldri gikk på vannet, og heller aldri sto opp igjen fra de døde, - hva så?

Da er kristendommen totalt meningsløs.

Jeg vil i det følgende se litt nærmere på hvilke forbilder og kilder som ligger til grunn for den filosofi og etikk som Jesus er gjort til talsmann for. Som vi skal se er ikke den heller spesielt original, eller særpreget for Jesus. Først kan vi se litt på hva som er den øvrige Bibelens bidrag til vår etikk og moral.

BIBELENS ETIKK OG MORAL

Det holdes gjerne frem at vår tids kultur, moral og etikk er basert på kristendommen. At uten denne høyverdige arv ville vi vært kulturløse, umoralske og tvers gjennom uetiske mennesker i all vår gjøren og laden. Dette er selvfølgelig vrøvl og preget av kirkens overdrevne forestillinger om sin egen moralske og etiske fortrefelighet. Naturligvis er ikke den vestlige kultur upåvirket av kristendommens totale religiøse dominans og indoktrinering de siste 1000 år. Om det er en i overveiende positiv eller negativ påvirkning kristendommen har hatt i disse årene, avhenger av hvilke verdier og aspekter man velger å legge vekt på. Teologene har naturligvis hatt stor nytte og glede av kristendommens dominans. Det er imidlertid ikke sikkert at den øvrige befolkning og samfunnsutvikling har hatt like stor nytte og glede av dette som teologene. I det følgende skal vi se litt nærmere på hva den kristne moral og etikk innebærer og hvilken rolle kirken og kristendommen har spilt i den historiske utvikling.

Som basis for den kristne moral og etikk ligger lovregler og bud slik de er ramset opp i Det gamle testamentet. Lovregler utarbeidet i et samfunn hvor magisk tenkemåte var den vanlige, regler som historiens utvikling i høy grad har gjort avfeldige og ubrukelige. Mange er hinsides enhver logikk og gjerne gjennomsyret av menneskeforakt. Den Gud som fremstilles i Det gamle testamentet er en nidkjær, hevngjerrig, straffende og grusom Gud. Man skal frykte ham og elske ham på samme tid, selv om frykt og kjærlighet er to følelser som gjensidig utelukker hverandre. En Gud som kun blidgjøres

av brennoffer, en nidkjær og straffende gud som ikke går av veien for å straffe barna for fedrenes synder inntil fjerde slektsledd.⁹⁹ Gud er en skapende og allvitende Gud, som likevel blir overrasket når hans ypperste skaperverk, menneskene, skapt i hans bilde er ”fulle av synd dagen lang”.¹⁰⁰ Som Allvitende burde han jo visst bedre. Man skulle tro at en skapergud ville visst hva slags mennesker han hadde skapt, og at de ville komme til å synde. Den ”Allvitende” som pr. definisjon ikke kan angre, da han på forhånd vet alt, angrer seg likevel. Og han kan bare tenke seg én gangbar måte å ordne opp i ivesen på. Han utrydder i sin uransakelige visdom menneskene med en storflom. Ja, ikke bare menneskene, Gud satte seg fore å utrydde hver eneste levende skapning fra jorden overflate¹⁰¹. Hvorvidt alle plantene, dyrene og insektene også var fulle av synd og ”var onde dagen lang”, vites ikke. Utryddes skulle de like fullt! Guds uendelige visdom er i sannhet uransakelig.

Han er heller ikke alltid så hyggelig med sine egne utvalgte folk: Han kan finne på å sende pest på dem, og sender også giftslanger inn blant dem.¹⁰² Jahve er i skriften en lunefull alliert, han hjelper gjerne og ofte sine egne på slagmarken og utrydder flere titusenvis av mennesker¹⁰³, men han kan også finne på å

⁹⁹ 2 Mos. 20,5; 34,7; 4.Mos. 14,18;

¹⁰⁰ 1 Mos. 6,5-8

¹⁰¹ 1 Mos 6,13

¹⁰² 4. Mos. 14,12; 16,21ff; 21,6

¹⁰³ 1 Kong 20,29-30; 1 Krøn 19,18; 2 Kong 19,35; 2

Krøn 25,11-13; 2 Krøn 14,9-13;

2 Sal 8,5; 2 Sam 10,18; 2 Sam 18,7; 2 Sam 8,13; 4 Mos

31,6-18; Dom 1,4; Dom 12,6;

Dom 20,35; Dom 20,44-46; Dom 3,28-29; Dom 8,10-11;

Dom 9,49; Esek 9,4- 10; Est 9,14-16;

vende seg mot dem, med minst like katastrofale resultater.¹⁰⁴ Gud sjenerer seg ikke for å utrydde både kvinner, gamle og barn heller. Ifølge bibelen herjet Guds utvalgte folk seg voldsomt gjennom Kanaan rundt 12-1300 f.Kr. og drepte for fote med god hjelp av Herren, både menn, kvinner og barn. De brente byer og landsbyer og utryddet hele stammer i sin etniske rensing av området. ”Men i de byene som tilhører disse folkene og som Herren din Gud vil gi deg til eiendom, skal du ikke skåne en eneste skapning. Du skal bannlyse hetittene, amorittene, kanaaneerne, perisittene, hevittene og jebusittene, slik som Herren din gud har befalt deg. Ellers kunne de lære dere å ta etter alle de avskyelige ting som de har gjort for sine guder, så dere synder mot Herren deres gud.” 5. Mos 20,16-18.

Den jødiske forestillingen om at de var guds utvalgte folk og den religiøse trosenderligheten førte til den ubestridt mest ekstreme nasjonalismen i antikken. En grunnleggende etnisk intoleranse gjennomsyrrer hele Israels historie.¹⁰⁵ Om vi nå ikke skal ta disse bibelske historiene og deres antall av falne helt bokstavelig, kan man knapt påstå at historiene vitner om noen særlig nestekjærlighet eller spesielt god moral.

Moses, det gamle testamentet ruvende skikkelse, er heller ikke noe egnet forbilde for ungdommen. Moses gikk ikke av veien for å drepe folk, eller villig utføre Herrens (døds)straff mot sine egne.¹⁰⁶

Jer 25,33-35; Jos 8,24; Nah 2,14; Nah 3, 1- 6.

¹⁰⁴ 1 Krøn 21,14; 2 Krøn 13,15-17; 2 Mos 32,25-28; 2 Sam 24,15; 4 Mos 16,46-49;

4 Mos 25,3-11; Amos 4,10-11; Dom 20,18-21: Dom 20,25; Esek 11,6-10; 1 Kor 10,8-10;

¹⁰⁵ Parkes i Deschner 1990

¹⁰⁶ 2 Mos. 2,12; 2 Mos 32,25-28; 4 Mos 16,31-35. 31,13-18;

Et annet eksempel er da Moses ble rasende da hans soldater viste seg å ha spart kvinnene til motstanderen. I 4. Mosebok 31,14-18 heter det ”Moses var harm på befalingsmennene som kom tilbake fra felttoget, både tusenmannsførerne og hundremannsførerne. Han sa til dem: Har dere spart alle kvinnene? Det var jo de som etter Bileams råd lokket israelittene til troløshet mot Herren den gangen ved Peor, så pesten rammet Herrens menighet. Nå skal dere slå ihjel alle smågutter og alle kvinner som har hatt samleie med menn. Men alle unge piker som ikke har hatt samleie med menn, skal dere spare [og de skal høre eder til]”¹⁰⁷.

Videre heter det i 4. Mosebok 31,32: ”Krigsbyttet, det som var igjen av det krigerne hadde røvet, var i alt 675 000 sauer, 72 000 okser og kuer, 61 000 esler. Av mennesker var det i alt 32 000 piker som ikke hadde hatt samleie med menn.” Halvparten av disse pikene tilfalt krigerne, bortsett fra 32 som gikk som avgift til Herren, og tilfalt presten Elasar.

Moses hadde her tydeligvis allerede helt glemt både det 6. og det 8. av de ti budene på steintavlene han kom drassende med ned fra Sinai-fjellet.

I Det gamle testamentet er lykken basert på overholdelse av Herrens ulike bud og regler. Straffen for brudd på Herrens bud er hovedsakelig direkte og som regel en ubehagelig og brå forkortning av det herværende jordiske liv. I Det nye testamentet ligger belønningen (salighet) eller straffen (fortapelse) mer i det hinsidige liv. Med Jesus blir også forutsetningen for frelsen den betingelsesløse blinde tro. Li-

---

¹⁰⁷ Bibeloversettelsen fra 1937

kevel legger Jesus tilsynelatende stor vekt på at de gammeltestamentlige budene skal opprettholdes og følges. Han sier at før skal himmel og jord gå under før en eneste bokstav eller tøddel av loven endres eller oppheves.¹⁰⁸

Et problem når det gjelder Bibelen som rettesnor for moral og etikk er at den er langt fra entydig. Som om det er riktig å gjøre gode gjerninger foran øynene på folk, eller mer i det skjulte. Jesus mener begge deler, alt etter hvilket bibelsted man legger til grunn.¹⁰⁹ Som nevnt er Det gamle testamentets Jahve stort sett opptatt av lydighet, straff og hevn, og menneskenes fremferd og gjerninger er styrt av frykt for Guds grusomme straff. I Det nye testamentet er dette videreført til trusselen om den evig pine i Helvetes ild.¹¹⁰ Denne svært lite oppløftende forestillingens fremste profet er faktisk Jesus. Dualismen mellom den evige frelse og den evige fortapelse er det sentrale ved Det nye testamentets budskap

De grunnleggende etiske holdninger slik vi finner dem i de siste fem budene i Bibelen er ikke spesifikke for kristendommen, men er allmennmenneskelige og finnes i de fleste kulturer. Som mennesker ønsker vi som regel at andre skal behandle oss bra og at vi blir likt, og derfor vil man prøve å behandle andre slik man selv ønsker å bli behandlet. Som mennesker identifiserer vi oss med andre mennesker, og det gjør oss vondt å se andre lide. Alle søker vi trygghet, og trygget oppnås best ved å ikke legge seg ut med andre mennesker. Dette er en

sentral bakgrunn for alle religioner, hvor menneskene søker å holde fred med og blidgjøre maktene for å oppnå trygghet og velstand. Dette er helt grunnleggende, og basis for vår adferd, bevisst eller ubevisst. Dette mønsteret kan bli brutt dersom andre interesser og behov overskygger dette behovet for trygghet, for eksempel begjæret etter makt eller rikdom. Belønningen for dette brudd på den normale anstendige adferd, må da vurderes å kunne kompensere for det man mister i form av tapt trygghet og stabilitet. Mennesker som har adferdsforstyrrelser har dårligere evner til å vurdere dette enn normale mennesker. For religiøse mennesker kan forholdet til Guden, det å ikke trø ham på tærne, bli viktigere enn forholdet til sine medmennesker. Da står nemlig den personlige frelse på spill. Beveggrunnen for å ikke legge seg ut med Guden, er at da ødelegger man sin egen mulighet for å oppnå salighet. Altså en ren egoistisk egeninteresse.

Man skulle ellers tro at Gud som universets udødelige skaper og øverste vesen, skulle kunne tåle litt mer enn oss dødelige. Ikke minst siden det er han som etter sigende har skapt oss, og burde derfor bedre enn noen vite hva slags mennesker han har skapt. I følge sine tilhengere, gjør han altså ikke det. Han blir blant annet irritert og lei seg av ting som dans, langt hår hos menn, kortspill, banning, de fleste former for seksuell adferd, samt om noen drister seg til å arbeide på selveste hviledagen. Men det verste er selvfølgelig rett og slett å ikke tro på ham. Da bærer det lukt i fortapelsen, uansett om du aldri har gjort en vond gjerning eller tenkt en vond tanke i hele ditt jordiske liv.

¹⁰⁸ Matt. 5, 17; Luk 16,17

¹⁰⁹ Matt 5,16; Matt 6,1;

¹¹⁰ Matt. 18,8; 25,41. 46; Rom. 2,7; Tess. 1,9; Jud.7. 13; Åp. 20,10; 14,9-11; 19,2-3.

Når man diskuterer etikk og moral er selvfølgelig hensikten bak enhver etisk og moralsk gjerning viktig. Det sier seg selv at en høyverdig moralsk gjerning ikke kan ansees for å være moralsk dersom det ligger andre motiver til grunn for gjerningen enn hensynet til anstendig etisk fremferd. Dersom det eneste som holder et menneske fra å ta livet av et annet, er frykten for straff, kan ikke dette kalles å ha høy moral. Eller om å man hjelper en skadet i en ulykke kun dersom man får betalt for det, ellers kan det være det samme om vedkommende dør eller ikke. Slikt kan knapt kalles spesielt høy moralsk adferd.

Den moral som vi kjenner fra Bibelen og kanskje særlig Jesus, er basert på forhåpningen om personlig frelse kombinert med frykten for evig fortapelse og pine. Valget mellom disse to valg burde ikke være særlig vanskelig. De gode gjerninger og opprettholdelse av budene er ikke motivert av andre hensyn enn de rent egoistiske egeninteresser av å bli salig selv. Bibelens og Jesu morallære er således uetisk i den grad dens bakenforliggende motiver innebærer belønning i form av personlig frelse. En genuin moralsk adferd trenger intet bakenforliggende interessemotiv eller løfte om belønning eller trussel om straff.

Dagens samfunns moral og etikk er i lang større grad knyttet til antikkens ideer og filosofi og de humanistiske idealer som vokste frem under opplysningstiden, enn basert på Bibelen. Ikke minst er de basert på menneskerettighetene. På mange måter er menneskerettighetene slik de ble formulert i 17 punkter i den franske konstitusjonen den 26. august 1789, et resultat av en

frigjøring fra den kirkelige middelalderske lovgivning og menneskesyn. Menneskerettserklæringen som proklamerte at alle var like for loven, og at det skulle herske menings-, tale og trykkefrihet, også i religiøse spørsmål, ble for øvrig fordømt av pave Pius 6. i 1791 som en uhyrlighet, en monstrøsitet.¹¹¹ Paven skrev videre ”*Kan man tenke ut noe mer vanvittig enn å dekretere en slik likhet og frihet for alle?*”

41 år senere så sent som i 1832 fordømte pave Gregor 16. trosfrihet som det rene ”vannvidd” (*deliramentum*). I 1868 fulgte pave Pius 9. opp denne stolte tradisjonen og kalte den østerrikske konstitusjonen, som slår fast menings- presse-, tros-, samvittighets- og lærefrihet, samt likestiller alle religiøse samfunn, for en ”*avskyelig lov*” (*infanda lex*).

---

¹¹¹ (Monstra) Deschner s.483

JESU ETIKK OG MORAL

Når man ser nærmere på hva som er Jesu etikk, moral og filosofi, er det vanskelig å finne noen entydig rød tråd. Jesus fremstår både som tolerant og som intolerant, som tilgivende og straffende. Han viser takter til sosial samvittighet og virker innimellom blottet for slikt. Han fremstår innimellom som en trassig fireåring som reagerer med sinne når han ikke får viljen sin, som for eksempel i historien om fikentreet¹¹², han fornekter sine nærmeste¹¹³, og han truer folk til stadighet med den evige pine.¹¹⁴

Han preker å vende det andre kinn til samtidig som han sier at disiplene skal hogge ned hans fiender for hans øyne.¹¹⁵ I det ene øyeblikket sier han ”Døm ikke, for at dere ikke skal bli dømt”¹¹⁶, og i neste øyeblikk fordømmer han selv sine motstandere. Dem som ikke er med ham er imot ham.¹¹⁷ Han sier at den som kaller sin neste for en ”dåre” er skyldig til helvetes ild,¹¹⁸ men kaller selv folk for ”dårer”.¹¹⁹

Jesus skal ifølge den hellige skrift være Guds sønn, og er ifølge treenighetsdogmet vesenslik med sin far, altså er han Gud. Nå har jo alltid treenighetsdogmet vært omstridt i

¹¹² Matt. 21,18-19; Mark 11,12-14. 20-24;

¹¹³ Matt. 12,46-50; Mark 3,31-35; Luk 8,19-21.

¹¹⁴ Matt. 5,22; 6,29-30; 11,23; 12,33-37; 13,40-43. 47-50; 18,8-9; 21,43-44. 22,13-14; 23,33; 24,50; 25,30. 41. 46; Mark 3,28-29; 9,43-49; 12,40; 16,16; Luk 10,12. 15; 12,46; 13,3-5. 28; 16,19f; 20,18. 47; 21,22-26; Joh 3,18-20; 5,28-29; 12,25. 48; 15,6; 17,12;

¹¹⁵ Luk 19,27;

¹¹⁶ Matt 7,1

¹¹⁷ Matt 12, 30

¹¹⁸ Matt 5,22;

¹¹⁹ Matt 23,17; Luk 11,40; 24,25; I både den norske bibeloversettelsen av 1939, samt den engelske King James version.

Den norske bibeloversettelsen fra 1978, kamuflerer dette ved å oversette ordet ”dåre” ulikt på de ulike bibelstedene. I den greske grunnteksten er det imidlertid samme ord som blir brukt i de aktuelle bibelstedene (Johanson). Se også Forfalskninger s.23.

kristenheten, og om nå Jesus kanskje ikke helt er for fullgod Gud å regne, må det likevel være rimelig å anta at han ihvertfall må kunne regnes som halvt guddommelig. Som en guddommelig person må vi kunne kreve at hans lære i det minste er konsekvent og gjennomtenkt. Det er den ikke.

Jesus fremstår i evangeliene som en inkonsekvent og høyst utydelig profet. Men det er ikke sikkert det bare er hans feil.

I 1993 kom det ut en bok som på norsk har tittelen ”*De fem evangelier*” (The five gospels). Boken er resultatet til et stort teologisk forskningsarbeide som ble påbegynt i 1985, hvor 200 ledende teologer både fra USA og fra Europa har arbeidet i seks år med å analysere evangeliene. De fleste av teologene har doktorgrad, og mange av dem mistet jobben på grunn av prosjektet. Formålet med undersøkelsen var å finne ut teologisk hvilke utsagn som Jesus egentlig kan ha sagt, og hvilke som sannsynligvis senere er tillagt ham. Resultatet av deres arbeid er at de kun regner ti – 10 - Jesuord som ”ekte”. For ytterligere noen titalls utsagn mener de at han kan ha sagt noe lignende. Blant de utsagn han ikke kan ha sagt er også misjonsbefalingen. Hvorvidt Jesus noen sinne har uttalt de såkalte ”ekte” Jesuord vites naturligvis ikke.

DEN GYLDNE REGEL

Den gyldne regel om at man skal oppføre seg mot andre slik en vil at andre skal oppføre seg mot en selv, trekkes gjerne frem som ett av

Jesu hovedcredo. Gjerne sammen med å elske sine fiender og gjengjelde vondt med godt.

Mon det.

Konfusius nevner denne leveregelen allerede i det 3. århundre f.Kr. Også i skriftene til den kinesiske vismann Lao-Tze ("*Den gamle*") som var samtidig med Konfusius, finner man utsagnet "*Gjengjeld en urett med en velgjerning*". En av Konfusius etterfølgere, Mih-Tze preket at vi bør elske alle mennesker like mye. I det indiske samleverket "*Manus lover*" finner vi at "*Vi bør være sint på dem som er sint på oss, men velsigne dem som forbanner oss*". I det buddhistiske verket Dhammapada står det å lese "*Må menneskene gjengjelde vrede med kjærlighet, ondt med godt, den gjerrige med raushet, løgneren med sannhet*". I en av Platons (428-347 f.Kr.) dialoger sier Sokrates at vi aldri bør gjengjelde ondt med ondt, uansett hvilken lidelse vi er påført.¹²⁰ Den gyldne regel kan vi også finne i skriftene til en jødisk skriftlærd ved navn Hillel ca. 80-60 f.Kr.¹²¹ Samme tilgivelseslære finner vi både i jødedommen og senere i islam, side ved side om den gamle regelen med øye for øye og tann for tann. Den hedenske filosofen Celsus påpekte i det annet århundre at det ikke var noe nytt i Jesu moralske lære, eller at den var mer etisk høyverdig. Budet om å elske sine fiender var ifølge Celsus meget gammelt og da gjerne langt mer treffende uttrykt og i "mindre bondsk form" hos de tidligere forfattere.¹²²

Hvorvidt denne tilgivelseslære er noen særlig god leveregel, kan det imidlertid stilles spørsmål ved. Budet om å elske sine fiender og vende det annet kinn til, er en form for apatisk

toleranse som i sin ytterste konsekvens er ødeleggende og selvutslettende. Toleranse og tilgivelse har sine grenser, man skal ikke tolerere enhver urett eller ondskap en selv eller andre blir utsatt for. Da legger man veien åpen for undertrykkelse og utnyttning. Absolutt pasifisme er en form for apati som kanskje kan være en lønlig tanke i teorien, men som i praksis er selvdestruktiv. Hvorvidt det i det hele tatt er menneskelig mulig å virkelig elske noen som man står i et såpass sterkt motsetningsforhold til at man bruker betegnelsen "fiende" om vedkommende, er vel tvilsomt. Om man da ikke er sånn passelig schizofren.

Forøvrig lyder budet om å elske sine fiender nokså hult fra Jesus, da Jesus åpenbart ikke følger dette budet selv. Jesus fordømmer til stadighet sine fiender, ikke sjelden til evig pine. Han beskjemmer seg heller ikke for å kalle sine fiender "slanger og ormeyngel",¹²³ og ber endog om at hans fiender skal hogges ned for hans øyne¹²⁴.

Regelen om at man skal gjøre mot andre slik man vil at andre skal gjøre mot en selv, er heller ikke uproblematisk. Folks preferanser er så ymse. Det er slettes ikke sikkert at andre har samme behov, holdninger og preferanser som en selv. Leveregelens motiv må likevel i utgangspunktet sies å være godt, men som vi har sett langt fra original for Jesus og kristendommen.

BERGPREKENEN

Den såkalte Bergprekenen som Jesus skal ha holdt fra en fjellhøyde¹²⁵ regnes gjerne som en av de mest sentrale utsagn fra Jesu munn.

¹²⁰ Platons Kriton 49 B-E

¹²¹ Bultmann 1970

¹²² Deschner 1986 s.209

¹²³ Matt 3,7; 23,33; Luk 3,7

¹²⁴ Luk 19,27

¹²⁵ Matt 5-7; Luk 6,20-49

Problemet er bare det at denne talen aldri ble holdt av Jesus! Den ble satt sammen av evangelister etter hans død, komponert av forskjellige eldre ordtak og bruddstykker av antatte Jesusord en gang i løpet av de første århundrer. Dette gjelder for øvrig for flere av Jesu utsagn. Av Bergprekenens ulike ordtak vet man verken hvem som kan ha uttalt dem, eller ved hvilken anledning de ble uttalt. Det er først evangelistene "Matteus" og "Lukas" som presenterer Bergprekenen i slutten av det første århundret en gang. Bergprekenen finnes verken hos Markus eller Johannes.

JOMFRUFØDSEL

Detaljene rundt Jesu fødsel, det såkalte juleevangeliet, finner vi kun hos Lukas. Matteus nevner også kort om Marias "bebudelse" samt at Jesus blir født, men verken det eldste evangeliet, Markus, eller det yngste, Johannes, kan fortelle noen ting om Jesu fødsel. Før det tredje århundre kjenner forøvrig heller ingen kirkefedre til Marias vedvarende jomfruelighet.

Forestillingen om jomfrufødselen har vært omdiskutert i teologiske kretser siden urkristendommen. Som regel er slike forestillinger knyttet til forhold mellom en mannlig gud og en jordisk kvinne. Jesus som sønn av den udødelige himmelske Gud, (i form av Den Hellige Ånd) og en dødelig jordisk kvinne, er derfor ikke spesielt oppsiktsvekkende. For eksempel er alle de olympiske guddommer resultatet av forholdet mellom den himmelske Zevs (Jupiter) og den jordiske Juno. Alle de egyptiske faraoene var eksempelvis også sagt å være sønner av den høyeste Gud og en jordisk kvinne.

Jomfrufødsel er et tegn på at vi her har med en guddommelig person å gjøre. Jesus er slett ikke alene om må ha denne bakgrunnen. Allerede Kong Eannatum av Lagash (ca 2525 f.Kr) i Mesopotamia ble også ifølge mytene født ved jomfrufødsel. Den mesopotamiske guden Ningirsu, guden for bystaten Lagash, skal ifølge myten ha plassert den lille kong Eannatum i livmoren til sin yppersteprestinne som fødte ham ved jomfrufødsel. Det er mange guder og helter som tilskrives en slik bakgrunn. Eksempler er den greske gudinnen Hebe, Persevs, Horus, Alexander den store, Djengis Khan, Lao-Tze og den mexikanske guden Quetzalcòatl. Keiser Augustus skal ha blitt avlet i et Apollontempel av en slange, Apollons hellige dyr. De mytiske grunnleggere av Rom, tvillingene Romulus og Remus skal ha vært resultatet av forbindelsen mellom krigsguden Mars og vestalinnen Rhea Silvia. Persevs var resultatet av forholdet mellom Zevs og kongsdatteren Danaë. Hun fikk besøk av Zevs i form av et dryss av gull, og fødte så Persevs ved jomfrufødsel. Både hun og barnet ble satt på sjøen i en kasse, men reddet igjen, ikke så ulikt Moses duppene i sivkurven sin (s. 21).

Ved den opprinnelige hedenske julefeiringen i Egypt, som ble feiret som fødselsdagen til Osiris den 6. januar, gikk de troende i prosesjon ved soloppgang med en statue av et barn som skulle representere den nyfødte solguden som var født av en jomfru *Dea Caelestis*. Da solen steg over horisonten stemte de troende i med å synge "Jomfruen har født, grip lyset, den store konge, velgjøreren Osiris er født".

Osiris var opprinnelig en naturgud som representerte livet og fruktbarheten, han var den første guddommelige konge og representerte også solguden *Re*. Han ble drept av sin bror Set, på samme måte som Kain drepte Abel i GT (I Bibelen føder for øvrig Adams kone Eva en ny sønn som erstatning for Abel, og hans navn er faktisk Set!)¹²⁶. Vi kan kanskje øyne en sammenheng?) Kroppsdelene til Osiris blir samlet sammen og omfavnet av hans hustru og søster Isis. Som følge av dette blir jomfruelige Isis på underfull måte befruktet. Da Set får høre dette, forfølger han den jomfruelige Isis, på samme måte som Herodes forfulgte Maria og Jesusbarnet i frykt for at denne skal ta fra ham kongedømmet. I hemmelighet føder jomfruen Isis den falkehodete guden Horus. Horus nedkjemper tilslutt Set, og har dermed fått hevnet Osiris, og Osiris gjenoppstår da fra de døde. Han blir ”evighetens herre” som har overvunnet døden og gir egypterne evig liv etter døden. Bildet av den jomfruelige Isis, gudemoren som holder sitt barn Horus på fanget mens hun holder seg skjult i sivet, var overmåte populært hos egypterne, slik som senere Madonna med barnet har vært et overmåte populært motiv i katolske kretser. Intet er nytt under solen.

HYRDER OG LAM

Begrepet hyrder og saueflokker er helt vanlig i kildene, heller ikke noe originalt for ”den gode hyrde” Jesus. Allerede den sumerske herskeren Gudea av Lagash (regjerte i perioden 2186 – 67) blir i skriftene omtalt som den gode hyrde (*sipa zi*) som ømt røkter sine lam (undersåtter). Gudea var en populær hersker som var

mer opptatt av å bygge templer enn å kommandere undersottene sine ut i ødeleggende kriger. I mytene rundt den sumerske kongen Etana (rundt 2850 f.Kr) står han omtalt som *hyrden som steg opp til himmelen*. Forestillingen om kongen som hyrde og undersottene som hans sauer er hyppig forekommende i oldtiden i dette området. De assyriske kongene fremstilles ofte på innskrifter som gudenes utvalgte hyrder som ømt vokter sin hjord. I hånden holder de en hyrdestav og en stokk, og på hodet bærer de yppersteprestens høye tiara. Mithras fødsel ble bevitnet av hyrder, og nyfødte Krishna ble også tatt imot av hyrder, og den egyptiske Horus ble kalt den gode hyrde lenge før Jesus.

For en befolkning som hadde sitt utspring i nomadiske gjeterer, er begrepene hyrde og sauer nærliggende. Analogien med sauer og lam kan forøvrig virke litt underlig, da folk som regel holder sauer for å få ull og å spise dem. Sauer liker å ferdes i flokk, kan heller ikke sies å være blant klodens mest oppvakte skapninger, slik sett er analogien treffende som bilde på mange kristne menigheter. Å sende disiplene som sauer inn i en ulveflokk slik Jesus gjør¹²⁷ virker derimot ikke som noen særlig vennlig handling, slett ikke noe en ”god hyrde” burde gjøre.

KORSFESTELSE

Korsfestelse som henrettelsesmetode skriver seg opprinnelig fra Østen. Den kom derfra til romerne og ble brukt av romerne til å henrette slaver. Korsfestelse skulle ikke brukes mot frie romerske borgere. De ulykkelige ble som regel naglet gjennom håndleddene, da håndflatene i

---

¹²⁶ 1 Mos 4,25

---

¹²⁷ Matt 10,16; Luk 10,3

liten grad klarer å holde vekten av en voksen person. Ofte ble leggbeina brukket slik at de korsfestede skulle dø raskere. De fleste døde av utmattelse og dehydrering, og ikke av blodtap eller av skadene de ble påført. Korsfestelse var en grusom form for seigpining da de dømte gjerne kunne overleve i flere døgn før de endelig åndet ut. Denne formen for henrettelse ble avskaffet ved lov i året 315 av keiser Konstantin og erstattet med hengning.

Fortellingen om Jesu korsfestelse inneholder noen uklare momenter. Det finnes ingen romerske nedtegnelser som nevner rettsaken mot Jesus hvor den romerske prokurator Pontius Pilatus var dommer. Det finnes imidlertid nedtegnelser om romerske henrettelser av andre wannabe-Messiaser på denne tiden, men altså ingen om Jesus. Ifølge Markus, Matteus og Lukas åndet Jesus ut ved den niende timen, og at et mørke senket seg mellom den sjetten og den niende timen. Markus forteller at Jesus ble korsfestet ved den tredje time, noe som betyr at Jesus døde etter kun seks timer. Som regel kunne det gå døgn før den korsfestede åndet ut. Ifølge Johannesevangeliet ble ikke Jesu legger brukket slik at han skulle dø raskere, heller ikke de andre evangeliene nevner noe om dette. Heller ikke skal Jesus være påført større åpne sår, slik at blodtapet kan forklare en såpass rask død. Forfatteren av Johannesevangeliet kan fortelle at en stund etter at Jesus skal ha åndet ut skal en romersk soldat ha stukket spydet sitt i siden på ham, for å sjekke at han virkelig var død. Da skal det straks ha kommet blod og vann ut av såret. En litt snodig opplysning, for dersom Jesus virkelig var død, skulle han ikke blødd, da døde mennesker i liten grad er i stand til å blø etter at hjertet har stoppet.

Hos Markus er selv Pilatus overrasket over at Jesus allerede skal være død etter så kort tid, og må få opplysningen bekreftet av en av sine offiserer. For øvrig er evangeliene nokså sammenfallende i sine beretninger, bortsett fra Johannes da. Dette skyldes nok i stor grad at Matteus og Lukas bygger begge på Markus. Hva Johannes bygger på i denne sammenheng er ikke godt å si. Trolig mest sin egen dikteriske frie fantasi.

Som den eneste kan i tillegg Matteus melde om at gravene til mange avdøde hellige, brast da Jesus åndet ut, og at de hellige døde da kviknet til og tasset ut av gravene sine og viste seg fram for mange.¹²⁸ Så veldig mange kan det knapt ha vært, da ingen av de andre evangelistene kjenner noe til denne tildragelsen.

Av andre lidende og korsfestede guddommer forut for Jesus kjenner vi blant andre Diynosos, Lykourgos, Prometeus og Marsyas. Ordet i bibelen som oversettes med "kors" kan også bety stake eller påle. Både i apostlenes gjerninger kan Peter fortelle at Jesus ble hengt på et tre¹²⁹, og det samme sier Paulus i sitt brev til Galaterne.¹³⁰ Jødene hadde også som skikk å henge ofre for steining på påler til spott og advarsel.¹³¹ Dionysos ble, alt etter hvilken versjon av tradisjonene rundt ham man legger til grunn, henrettet på et kors eller en påle. Attis var gjerne fremstilt bundet til et tre, og Marsyas møtte sin bane bundet til et tre hvor han ble flådd levende, og det finnes avbildninger av en korsfestet Orfeus/Dionysos.

---

¹²⁸ Matt 27,52-53

¹²⁹ Apg. 10,39

¹³⁰ Gal. 3,13

¹³¹ Freke og Gandy.

OPPSTANDELSEN

Jesu oppstandelse fra de døde er selve krumtappen i kristendommen slik vi kjenner den. Dersom ikke Jesus sto opp igjen fra de døde, men faktisk døde der på korset, klapper kristendommen sammen som et korthus. Uten oppstandelsen, at Jesus sto opp fra de døde, kan han ikke ha vært Guds sønn i menneskeskikkelse, da blir hans liv meningsløst i forhold til kristendommens dogmer.¹³² En død Gud er neppe noe godt grunnlag å basere en levedyktig religion på. Våre kilder til dette underet er igjen kun evangeliene, og vi må forholde oss til deres beskrivelser av denne fabelaktige bedrift. Først som sist er dermed oppstandelsesunderet en trossak, et dogme som er hinsides rasjonalitet og fornuft og logisk argumentasjon. Jeg vil likevel se litt nærmere på hva som danner bakgrunnen for dette dogme, og hvordan det oppstod.

I vår virkelige verden kjenner man ikke til at mennesker noen gang har overlevd døden. Er man først død, så er man død. Hjertet har stoppet å slå, og uten tilførsel av oksygenrikt blod brytes cellene i hjernen raskt ned. Uten en fungerende hjerne, ingen sanser, ingen kroppsfunksjoner, ingen personlighet, intet liv. Så langt virkelighetens verden.

Det har opp gjennom århundrene vært lansert ulike teorier for å forklare oppstandelsesunderet. Det har blitt hevdet at Jesu oppstandelse har vært i form av subjektive eller kollektive åndelige syn. At Jesus ikke oppstod legemlig, men kun viste seg for disiplene i en slags åpenbaringer. Denne teorien ble fremsatt allerede i urkristenheten. En annen populær teori har vært skinndødteorien. At Jesus bare

var skinndød, og kviknet til igjen etter tre dager. Historikeren Josefus kan fortelle om tilfeller der korsfestede har våknet til live igjen etter å blitt tatt ned fra korset. Kanskje ikke så merkelig, da det som nevnt kunne ta flere døgn før døden til slutt innhentet en korsfestet stakkar. Før døden inntraff var det vanlig at den ulykkelige segnet om bevisstløs av utmattelse og mangel på vann. Ifølge Markusevangeliet hang Jesus bare på korset i seks timer,¹³³ en poeng som tilhengerne av skinndødteorien ivrig har holdt frem. Ifølge samme evangelium fant også Pilatus det mistenkelig at Jesus allerede skulle være åndet ut, da han ble spurt om å utlevere liket.¹³⁴ Denne skinndødteorien er vel den mest sannsynlige, dersom man absolutt ønsker å gi oppstandelsen en rasjonell forklaring.

Ifølge evangeliene går det klart frem at Jesus sto opp fra de døde i legemlig forstand. Å forklare oppstandelsen ut fra forestillingen om at det kun var Jesu sjel eller ånd som gjenoppstod, bestrides av Jesus selv i evangeliene: *”Se på mine hender og mine føtter; det er meg. Ta på meg og se! En ånd har da ikke kjøtt og ben, som dere ser at jeg har.”*¹³⁵ Jesus har kjørtel på¹³⁶, han spiser stekt fisk¹³⁷ og disiplene kunne ta på føttene hans og stikke fingrene sine i sårene hans¹³⁸(!). Det skulle fremgå med all mulig tydelighet at det er en i høyeste grad kroppslig Jesus som viser seg for disiplene. Likevel kan denne legemlige Jesus vandre tvers gjennom låste dører og dukke opp fra ingensteds, endre utseende, og bli usynlig og

---

¹³² Paulus 1 Kor 15,17-18

---

¹³³ Mark 15,25f

¹³⁴ Mark 15,44;

¹³⁵ Luk 24,39

¹³⁶ Mark 16,5

¹³⁷ Luk 24,42-43

¹³⁸ Matt 28,9; Joh 20,27

fare til himmelen. Jesus gir her begrepet ”kjøtt og ben” ett helt nytt innhold.

Nå er ikke Jesus alene om denne oppstandelsesbragden. Innefor gudeverden er det snarere mer en regel enn et unntak å gjenoppstå fra døden. Alle religioner har en guddom eller helt som kan overvinne døden. Av andre guder som skal ha stått opp fra de døde kan vi nevne i fleng: Herakles, Tammuz, Adonis, Attis, Osiris, Baal (Bel-Marduk), Mithra, Zarathustra, Odin, Dionysos, Buddha m.fl. Forøvrig sto egyptiske Osiris også opp fra graven sin "på den tredje dag", guden Attis "etter tre dager".¹³⁹ De fleste av disse for også opp til de himmelske sfærer etterpå. Det skal forøvrig kjentfolk som Julius Cæsar (100-44 f.Kr.), Pythagoras (ca 530 f.Kr.) og dikteren Homer (ca 750 f.Kr) også ha gjort. Nå kan vel knapt Cæsar, Pythagoras og Homer kalles guder, men viser at oppstandelser ikke kun har vært forbeholdt guder. Myten om den lidende døende og atter gjenoppståtte gud hørte forøvrig til de vanlige karakteristika for de fleste mysteriereligionene i oldtiden.

Evnen til å overvinne døden, å gjenoppstå etter sin død er det fremste bevis på guddommelighet. Guden gir de troende dermed et håp om at også de, gjennom guden, kan gjenoppstå. Frykten for døden er universell og har ansporet forestillinger om en ny eksistens etter døden som er en sentral bestanddel av alle religioner.

Men tilbake til Jesus igjen. De fire beretningene om Jesu oppstandelse i evangeliene spriker

---

¹³⁹ Både "på den tredje dag", og "etter tre dager" står det i evangeliene om Jesu oppstandelse.

på mange sentrale punkter, og er også til dels motstridende. Ingen av evangeliene er noen øyenvitneskildringer av denne hendelsen, men refererer kun andre ukjente kilder og den muntlige tradisjon på det tidspunkt evangeliene ble nedskrevet. Siste del av Markusevangeliet hvor Jesus viser seg for disiplene og farer til himmels¹⁴⁰ mangler i de eldste håndskriftene. Denne delen har blitt tilføyd senere, engang i det 2. århundre e.Kr. Dette betyr at opprinnelig sluttet Markusevangeliet med vers 16,8 at graven var åpen og at det satt en ung mann (engel) i hvit kjortel der og fortalte de to kvinnene som kom for å salve liket at Jesus hadde stått opp og forsvunnet. Det er mer enn sannsynlig at de senere evangelieforfattere eller avskrivere fant det påkrevd å gjøre denne oppstandelseshistorien mer troverdig og føyde til historien om at Jesus først viste seg for disiplene før han fór til himmelen.

De to Mariaer ved graven flykter i vers 8 bort fra graven og våget ikke si et ord til disiplene om det de hadde sett, selv om engelen eksplisitt nettopp hadde bedt dem om dette. I vers 10 derimot, etter å ha sett den oppstandne selv (noe som burde være et enda større sjokk), hadde Maria Magdalena imidlertid ingen problemer med å fortelle om dette til disiplene. Videre ifølge Markus viste den oppstandne Jesus seg så for to disipler, men da ”*i en annen skikkelse*”. Hvordan de to stakkars disiplene da skulle skjønne at det faktisk var Jesus de hadde foran seg er uvisst. Dersom poenget med å vise seg frem var å vise at han var gjenoppstått, virker dette en tanke meningsløst. Det er vel heller ikke så underlig at de andre disiplene ikke ville tro på deres histo-

---

¹⁴⁰ Mark 16,9-20

rie, dersom de hadde sett en annen skikkelse enn den Jesus de kjente. Likevel bebreider Jesus dem for dette.¹⁴¹

Matteus gir oss i store trekk den samme historien om kvinnene ved graven, men han har frisket opp historien en smule i forhold til Markus sin versjon. Matteus kan fortelle om et kraftig jordskjelv da Herrens engel gjorde entre og at engelen både rullet vekk steinen foran graven og skremte vannet av vaktene ved graven, før han fortalte de to Mariaer at Jesus var oppstanden. Lukas kan på sin side fortelle at det ikke er bare én men to engler i ”*skinnende klær*” inne i graven som forteller nyheten om Jesu oppstandelse. ”*Det var Maria Magdalena, Johanna og Maria, Jakobs mor, som sammen med de andre kvinnene fortalte dette til disiplene.*”¹⁴² forteller Lukas videre, og forteller med dette at det minst var fem kvinner ved graven og ikke bare to. Lukas vet også beskjed om hvordan Jesus viste seg for to av disiplene på vei til Emmaus.

Hvem Jesus viste seg for først er også noe uklart. I den senere tilføyde delen av Markusevangeliet og hos Johannes viste den gjenoppståtte seg først for Maria Magdalena, hos Matteus viser han seg for begge Mariaene samtidig, og hos Lukas er det de to disiplene på vei til Emmaus som først for gleden av å se den oppstandne.

Maria Magdalena er således sentral som et viktig vitne på Jesu oppstandelse. Det kan imidlertid settes spørsmålsteget ved Maria Magdalenas troverdighet som vitne i denne saken. Som kjent hadde Jesus tidligere drevet

ikke mindre enn syv onde demoner ut av henne, noe som indikerer at hun kanskje ikke i utgangspunktet var helt i mental balanse. Alle-rede i det 2. århundre trekker filosofen Celsus dette frem i sin kristendomskritikk: ”*Hvem har sett dette? Et halvveis forrykt kvinnfolk!*”

I Johannesevangeliets versjon viser Jesus seg for Maria Magdalena like etter at hun ser de to englene i graven, men Maria kjenner ikke Jesus igjen med det samme. Hun tror han er gartneren!

Som forfatter av noen av de eldste skriftene i NT, kjenner Paulus forøvrig ikke til historien med den tomme graven. I første korinterbrev kapittel 15 kan han imidlertid fortelle at Jesus etter å ha vist seg for de tolv disiplene, også viste seg for mer en femhundre brødre på en gang, deretter for apostlene og tilslutt for Paulus selv. Vi må anta at den godeste Paulus har en litt slepphendt omgang med sannheten her. Det var dessuten bare elleve disipler igjen, og ikke tolv, da Judas hadde hengt seg og kunne vel knapt regnes som en disippel etter forræderiet.

Informasjonen om at det var vakter ved graven, slik Matteus forteller, kjenner ikke den eldre Markus noe til, og er noe Matteus har lagt til for egen regning.

Som et kuriositet kan det nevnes at i det apokryfe Petersevangeliet følger endog korset Jesus ut av graven og til og med svarer(!) et klart ja for ham på et spørsmål som gjaller fra himmelen om han har utført sin oppgave i dødsriket (*preket for dem som sover*).

De to Mariaer som kom til graven og oppdaget at den var tom, kom ifølge Markus for å salve

---

¹⁴¹ Mark 16,14

¹⁴² Luk 24,10;

liket etter tre dager. Tatt i betraktning klimaet i området er dette lite trolig, da liket etter tre dager ville allerede ha vært godt igang med å råtne. Legger vi Johannesevangeliets versjon til grunn skulle kvinnenens salving være unødvendig, da Jesus allerede var salvet ved begravelsen.¹⁴³ Underlig nok er det først når de to kvinnene kommer frem til graven at det faller dem inn at de muligens kunne trenge hjelp til å fjerne den store steinen foran inngangen.¹⁴⁴

Forøvrig er det klare paralleller her til den egyptiske guden Osiris oppstandelsesberetning, hvor også to kvinner kommer til Osiris grav med balsam.

Som om ikke dette var nok, så er det også uoverensstemmelser mellom evangeliene om hvor Jesus viser seg for sine tilhengere. Ifølge Markus og Matteus viser han seg i Galilea, mens ifølge Lukas skjer tildragelsen i Jerusalem i Judea. Jesus ber ifølge Lukas uttrykkelig sine disipler holde seg i byen til de skal døpes med Den hellige Ånd.¹⁴⁵

Ett av de mest sentrale spørsmål i denne sammenheng, og som filosofen Celsus allerede formulerte i det andre århundret: *Hvorfor viste Jesus seg bare for mennesker som allerede trodde på ham som Guds sønn?* Hvorfor viste han ikke seg for sine anklagere og sine dommere når han først skulle vise seg frem? Eller for alt folket for den saks skyld? Det ville gjort underverker for troverdigheten av historien om hans oppstandelse.

Herrens veier er i sannhet uransakelige.

---

¹⁴³ Joh 19,40

¹⁴⁴ Mark 16,3

¹⁴⁵ Luk 24,49; Apg 1,4 (Apostlenes gjerninger er også skrevet av bl.a. "Lukas". Apostlenes gjerninger bærer for øvrig preg av å trolig være skrevet av flere forfattere og er tydeligvis et resultat av et klipp og lim prosess).

I følge skriften visste Jesus han skulle dø og lot seg bevisst og med overlegg drepe. Han oppsøkte bevisst sin egen død, og per definisjon kalles dette vanligvis selvmord (se hva kirken ellers har ment om selvmord s.119). Formålet med Jesu død på korset var at han etter sigende døde som et sonoffer for menneskenes synder. Gud hadde sørgmodig observert fra sitt høye at menneskene drev og syndet dagen lang. Når så menneskene så gjør den ultimate synd, nemlig å myrde Guds eneste sønn, så kan Gudfader plutselig tilgi menneskene. Den syndfrie og eiegode gudssønn Jesus blir henrettet for de syndige menneskenes skyld. Man kan kalle det å rette baker for smed.¹⁴⁶

Poenget med et offer, er at man ofrer noe. Det kan knapt kalles et offer om man gir hundre kroner i kollekt, og så får pengene igjen ved utgangsdøren etterpå. Ifølge oppstandelsesdogmet døde ikke Jesus på ordentlig, han kviknet til igjen og dro til himmelen. Og himmelen skal etter sigende være et langt bedre sted enn den jordiske jammerdal han forlot. Dersom han virkelig stod opp igjen fra de døde, så er det jo intet offer å snakke om.

Hvis han tok på seg våre synder på korset, hvorfor er verden da like full av synd etter hans død? Menneskene synder fortsatt like mye som tidligere, slik at poenget med Jesu død på korset må sies å være høyst uklar. Dersom det er slik kirken hevder at man kan få tilgivelse for sine synder bare man angrer og tror, så burde jo det holdt også for menneskene før Jesu besøk på vår planet. Utenom arvesynden, den kollektivt arvelige skyld som følge av syndefallet i Edens hage, er enhver troende kun

---

¹⁴⁶ Arnulf Øverland

beheftet med sine egne private synder. Frelsen er ifølge Jesus og kirken basert på den troendes personlige tro og anger. Bare man tror på Jesus, så er man frelst. Så hele vitsen med Jesu lidelse, død og oppstandelse er i det hele tatt noe diffus.

Det er forøvrig flere i Bibelen som har steget opp til himmelen slik Jesus gjorde i motsetning til det som står hos Johannes 3,13 *”Ingen andre har steget opp til himmelen enn han som er steget ned fra himmelen; det er Menneskesønnen.”* Ifølge samme skriften hadde både en Elia og en viss Enok gjort det samme tidligere.¹⁴⁷

---

¹⁴⁷ 2 Kong 2,11; Hebr 12,47

”KJÆRLIGHETSBUDESKAPET”

En av nyere teologis mest imponerende kraftprestasjoner er kunststykket å klare å fremstille kristendommens hovedbudskap som et ”kjærlighetens budskap”. Et budskap om en grenseløs gudskjærlighet og en fremstilling av kristendommen som den evige forvalter og garantist for de humane verdier og nestekjærlighet. Teologene hevder at Guds grenseløse kjærlighet er det altoverskyggende budskapet i kristendommen. Dette kan de gjøre i trygg forvisning om at de fleste i menigheten ikke er plagosomt opptatt av å lese i Bibelen på egen hånd. Skulle enkelte slumpe til å faktisk lese litt i Bibelen på egen hånd, og oppdage ubehagelige ting som ikke samsvarer med det glansbildet man har fått presentert, kan teologene berolige med at dette nok bare er ”billedlig” ment.

I takt med hevingen av samfunnets generelle opplysningsnivå har stadig grensene for hvilke deler av Bibelens som egentlig fortsatt gjelder, og hvilke deler som ikke lenger skal leses bokstavelig, måtte flyttes. Gårsdagens evige hellige sannheter er i dag kun en billedlig fremstilling. Deler av Bibelen som folk tidligere ble brent levende for å ikke tro på, tror selv ikke kirken og teologene på i dag.

Vår ”viten” om Gudfader er først og fremst fra Det gamle testamentet. Det er i denne delen av Bibelen Gudfader er tydeligst, hvor hans gjerninger, meninger, påbud og regler, og vesen blir presentert. Det er også kun her Gud etter sigende taler direkte til menneskene, og griper inn i historiens gang. Den Gud som fremstilles her er en nidkjær, streng, straffende, hevngjerrig, intolerant og grusom Gud. *”Det er forfer-*

*delig å falle i den levende Guds hender.”*¹⁴⁸

Hans ”gode” sider er at han innimellom assisterer sitt eget folk på slagmarken, og f.eks. sender utrivelige landeplager over Egypt for å tvinge farao til å frigi jødene. Selv om det å ta livet av mennesker i tusentall, neppe kan sies å kvalifisere som noen utpreget ”god” egenskap, uansett målestokk. Gud er ellers hovedsakelig opptatt av å bli dyrket som den eneste sanne gud, og bli ofret til av sine undersåtter. Han er spesielt glad i brennoffer og i særdeleshet den liflige duften av svidde fugler, lam, værere og kveg. Ethvert brudd på hans regler og bud straffes hardt, som regel med døden. Han er heller ikke fremmed for å sende alskens ulykker og naturkatastrofer over sine jordiske skapninger. Det er derfor ikke akkurat begrepet ”kjærlighet” som er mest påtrengende i Bibelens fremstilling av Vårherre, snarere begreper som synd, straff, gudsfrykt, offer, soning, bot, straff, anger, hevntørst og intoleranse. Guds noe spesielle form for ”kjærlighet” omfatter i GT også bare dem av hans utvalgte folk som dyrker og adlyder ham. Men heller ikke da kan man være sikker på hans godvilje, da Gud slett ikke alltid er snill med sine egne.¹⁴⁹ Om man aldri så mye velger å se Det gamle testamentets ubehagelige fortellinger om Vårherres lunefulle straffepraksis og nedslakting av mennesker som ”billedlige” fortellinger, er det uansett ikke ”bilder” som kan tas til inntekt for noen utpreget ”kjærlighet”.

¹⁴⁸ Hebr 10,31

¹⁴⁹ 1 Krøn 21,14; 2 Krøn 13,15-17; 2 Mos 32,25-28; 2 Sam 24,15; 4 Mos 16,46-49; 4 Mos 25,3-11; Amos 4,10-11; Dom 20,18-21; Dom 20,25; Esek 11,6-10; 1 Kor 10,8-10;

I de fire evangeliene i Det nye testamentet kommer Jesus inn på banen. Det er særlig ham teologene henviser til når de snakker seg varm om kristendommens fabelaktige kjærlighetsbudskap. Jesus er blant annet tillagt ordene om å elske sine fiender, og elske sin neste som seg selv og vende det annet kinn til. Som vi har sett tidligere ovenfor er forøvrig ikke dette noe som er originalt for Jesus (se s.52). Jesus sier imidlertid også at hans fiender skal hugges ned for hans øyne,¹⁵⁰ at dem som ikke er med ham er imot ham og evig fordømt.¹⁵¹ Med Jesus kommer også trusselen om evig pine i helvete for alle dem som ikke tror på ham. Denne kategoriske intoleransen og trusselen om evig pine, kan knapt tas til inntekt for noen grenseløse nestekjærlighet. Så hvor teologene har dette med at Gudskjærligheten er bibelens hovedbudskap fra, er ikke godt å si.

Hvordan har så dette kjærlighetsbudet som dagens teologer snakker så varmt om, blitt forvaltet av kirkens og Guds representanter på jord? Hvor finnes kjærlighetsbudskapet i religionskrigene, i 2000 år lange jødeforfølgelser, korstog, utradering av indianere i Sør-Amerika, kjetter og hekseprosessene, den harde kirkelige strafferett??

Bibelen som er kristendommens hellige ufeilbarlige fundament, og ifølge kirken blitt til under inspirasjon ved den hellige Ånd, er plutselig ikke ufeilbarlig lenger. Den hellige skrift må nå ifølge teologene sees i lys av sin tid. Teologene mener åpenbart at en ond gjer-

ning blir mindre ond, dersom det er lenge siden den ble begått, og om slike gjerninger var vanligere på den tiden. At for eksempel et gammelt mord er mindre forbrytersk enn ett splitter nytt ett, eller at et mord rettfærdiggjør et annet etter den gode gamle ”øye for øye, tann for tann, liv for liv” modellen.

Det argumenteres gjerne med at kirkens intoleranse, overgrep og forbrytelser opp gjennom historien ikke kan lastes Gud, men er menneskers verk. At disse menneskene som handlet i Guds navn, nok ikke var ”ordentlig” kristne. Men når i historien har kirken og de kristne egentlig vært ”ordentlig kristne”? Under religionskrigene? Under kjetterforfølgelsene, korstogene, inkvisisjonen og heksebålene? Under de 1700 år lange kristne jødeforfølgelsene??! Kirken har altså ikke blitt ordentlig ”kristen” før nå??

”Og hva skal man si om en kirke, som ganske visst lover sine troende evig salighet, men samtidig henviser de vantro, alle dem som tenker på en annen måte, til et evig helvedes pine? – Hvis den kirke absolutt skal tale om kjærlighet, da bør den gjøre det meget stille.” Arnulf Øverland

---

¹⁵⁰ Luk 19,27

¹⁵¹ Matt. 12,30; Luk 11,23, Mark 9,40

KIRKENS HISTORIE

LITT OM KIRKEFEDRE, PAVER OG KIRKEMØTER

Etter at kristendommen ble statsreligion under keiser Konstantin, økte dens makt og innflytelse. Kirken har aldri vært redd for å bruke denne makten. Den kristendommen slik vi kjenner den i dag, er et resultat av bidrag fra en rekke enkeltpersoner og vedtak på kirkemøter opp gjennom århundrene. I det følgende vil jeg skissere en del av kirkehistorien, noen av de hendelser og personer som har preget kirkens tolkninger og dogmer.

ARIANISMEN

Kristendommen har aldri vært spesielt enhetlig trosretning. Det har til enhver tid eksistert en rekke ulike og i regelen motstridende retninger innen kristendommen. Den dag i dag finnes det et utall ulike kristne trosretninger og kirker som alle gjør krav på å sitte med den hele og fulle sannheten. Alle baserer de seg på den samme boken, Bibelen. Deres oppfatninger og tolkninger av hva som er "sann kristendom" er imidlertid såpass divergerende og motstridende, til og med innenfor hver enkelt menighet, at enhver vil kunne bli salig i sin tro.¹⁵² Avvikende trosretninger har som regel blitt nådeløst forfulgt av den offisielle kirken opp gjennom hele kirkehistorien. Og de kristne avvikerne ble ikke tatt på med silkehansker av Kirken, men som regel forfulgt med enda større nidkjærhet enn man forfulgte hedninger. Den tidlige jødisk-kristne sekten ble riktignok selv sporadisk forfulgt av keisermakten i de første to århundrene (se s.90). Tilsynelatende uten å

lære noe av det, om en skal dømme etter hva som skjedde da kristendommen selv fikk makt i det tredje århundre. Da var det fromme pratet om toleranse, nestekjærlighet, å elske sine fiender og å vende det annet kinn til, kun egnet til hypotetisk teologisk middagskonversasjon. Når man nå hadde fått makt ble ethvert tilløp til en annen tolkning av skriften enn den offisielle, nådeløst forfulgt og slått ned på.

Den første "katolske kirke" oppstod engang mellom 160 og 180 e.Kr da en rekke tidligere uavhengige menigheter slo seg sammen, og ønsket å få til en mer enhetlig lære, og få avgjort en gang for alle hva som var rett tro og hva som ikke var det. Resultatet var imidlertid en nokså fleksibel ortodoksi. Forøvrig kommer navnet "kirke" av det greske *kyriakos*, som kan utlegges som "*det som hører Herren til*", og ble betegnelsen på samfunnet av de kristne. Navnet brukes også som kjent på den bygningen som de kristne dyrker sin gud i. De første kirkebyggene ble bygget på trehundretallet etter mønster av det romerske forsamlingshuset, *basilikaen*.

Den første store splittelsen i kirken kom med presten Arius og den såkalte arianismen. Arius kom i året 311 til Alexandria i Egypt etter endt teologistudium. Han var en dannet og lærd mann, lett å omgås og det sies han fascinerte både kvinner og andre prester. Han skrev gjerne ned sine teologiske tanker i verseform og han diktet små sanger til allmuen. Omkring 318 oppstod det en uenighet under en disputas om trinitetsproblemet. I utgangspunktet for-

---

¹⁵² Øverland

nektet ikke Arius treenighetslæren om at Sønnen og Ånden var vesenslike Faderen, men han mente at Ånden sto lavere enn Sønnen og Sønnen lavere enn Faderen. Dette var forøvrig helt i samsvar med både evangeliene og den tidlige kristne tradisjonen. Arius mente det bare var EN Gud. Han mente at Jesus var mer for en halvgud å regne.

Kirken beskyldte dermed Arius for å være en vellystig og gjerrig mann, en bedrager og en sannhetsfiende. Han ble grundig bakvasket av kirken med ondsinnede rykter og direkte løgn. Imidlertid fikk arianismen raskt mange tilhengere. Særlig i det østromerske riket var striden rundt arianismen uhyre populær, også blant vanlige folk. Arius diktet sanger som forsvarte hans syn. Gategutter og torgkoner plystret og sang etter sigende begeistret Arius siste slagere i gatene. En av Arius mektigste motstandere ble etterhvert biskopen av Alexandria, Alexander og senere dennes etterfølger, Athanasius. Keiser Konstantin skrev personlig brev til Arius og til biskopen av Alexandria, om ikke å krangle om teologiske bagateller. Sendemann for keiserens brev var den spanske biskop Hosius av Cordoba. Han skulle egentlig være nøytral, men klarte ikke å holde seg og tok snart stilling mot Arius. Hosius ledet et kirkemøte vinteren 324/25, og her ble naturligvis Arius og hans meningsfeller fordømt og ekskommunisert. Det var dog kun noen få av de 56 biskopene på dette møte som overhodet var teologisk skolert og i stand til å følge diskusjonen. Som landsforvist reiste Arius til Asia, men striden om arianismen var fortsatt langt fra over.

KEISER KONSTANTIN

Keiser Konstantin "den store", (*Gaius Flavius Valerius Aurelius Claudius Constantinus*), var født i 285 i Naissus, i nærheten av der Sofia ligger i dag. Tilnavnet "den store" er det kirken som har gitt ham. Tidlig ble han en meget be- reist ung mann og kjente godt til den nye voksende religionen - kristendommen. Ikke minst gjennom sin mor, Helena, som hadde konvertert til kristendommen og viet mye av sin tid og innflytelse til å fremme denne religionen. Helena var egentlig en hedensk vertshusholderske fra Balkan og ifølge kirkefader Ambrosius hadde hun ved konverteringen til kristendommen blitt "*løftet fra møkken til tronen*" av Kristus.

Konstantin reiste til sin syke far Konstantinus i Eboracum (York i England) i året 306, og da faren døde den 25.juli ble den 21 år gamle Konstantin utropt til Augustus (keiser) av troppene. Konstantin så kristendommen som en samlende kraft som kunne utnyttets politisk til å samle et splittet rike. Etter tradisjonen skal Konstantin ha blitt kristen i året 312. Like før han seiret i det avgjørende slaget om kontrollen av Italia, skal han ha hatt en visjon der han så et kors mot solskiven på himmelen, sammen med ordene "I dette tegn skal du vinne". Dette forsto han dithen at han skulle dyrke både den kristne guden og solguden. Solgudsdyrkelsen i Romerriket var forøvrig etter hvert blitt nærmest identisk med kulten rundt keiserne selv, men hadde sitt utgangspunkt i forestillinger rundt romerske guder som hadde sin opprinnelse fra og delvis kunne assosieres med solen. Etter å ha nedkjempet sin rival i Italia i 312, ble han utnevnt av senatet som øverste keiser (Maximus Au-

gustus) i Roma. Konstantin signerte ediktet fra Milano i 313 som dikterte religionsfrihet for alle borgere av imperiet, men gav samtidig kristendommen en særstilling. Konstantin ga kirken enorme gaver, han ville gi alle kirkens hellige sentrale steder den prestisje og glans som fulgte med keiserens beskyttelse. Konstantin flyttet fra Roma i 324 og grunnla en ny hovedstad i Bysants og omdøpte byen etter seg selv – Konstantinopel (i dag Istanbul). Byen ble behørig innviet i 330 med både hedensk og kristent seremoniell.

Som den første kristne keiser har Konstantin fått hedersbetegnelsen ”den store” av kirken, og blitt fremstilt, særlig av kirkehistorikere, som en uovertruffen mild, fredsæl og rettferdig keiser. Sannheten er at Konstantin var uvanlig krigersk av seg. Han førte blant annet utallige grensekriger. Som et eksempel: I 306 og 310 angrep han uten varsel folkegruppen Brukterne, ranet buskaper deres og brente deres landsbyer og kastet alle de tilfangetagne til de ville dyrene i amfiarenaen (circus) i Trier. Ifølge samtidige kilder var det så mange fanger som ble sendt i døden i circus at selv villdyrene etterhvert gikk trett. Selv i samtiden ble dette sett på som uvanlig, og unødig grusomt. I 311 og 313 slo den unge keiseren Allemannerne og Frankerne og lot deres konger, Ascaricus og Merogaisus, rives i filler av sultne bjørner til allmenn forlystelse. De hedenske Frankerne pleide forøvrig å skåne sine krigsfanger. Heller ikke på familiefronten var Konstantin noe godt forbilde for ungdommen. Han lot sin svigerfar (keiser Maximian) henge i 310, og fikk samtidig alle statuer og avbildninger av ham ødelagt. En fikk sine søstres ektemenn, sine svogre

(Licinius og Bassianus) kvalt. Sin nevø (Licinius sønn) lot han piske og siden bli slått ihjel i Kartago i 336. Med gift tok Konstantin også livet av sin egen sønn Krispus, som han hadde med en av sine konkubiner. Konstantin var for øvrig ifølge kildene notorisk og viden kjent for sine utallige sidesprang. Han skal videre ha forgiftet mange av sine ”venner”, noen attpåtil kun noen få måneder etter kirkemøtet i Nikea hvor han fromt hadde diktert den Nikenske trosbekjennelsen. Som om ikke det var nok så lot den herlige milde kristne keiser Konstantin sin egen kone Fausta, som hadde født ham tre sønner og to døtre, kveles i badet!¹⁵³

I sannhet et forbilledlig kristelig familieliv!

Keiseren var eneveldig og hans ord var lov, og Konstantin bidro med sitt til den stadig mer barbariske straffepraksis i den senromerske strafferett. Konstantin innførte dødsstraff for eksempelvis utgivere av anonyme smedskrifter. Riktignok avskaffet han korsfestelse som henrettelsesmetode - men bare for å erstatte den med henging. Han innførte og dødsstraff for utøvelse av hedensk kult, og beslagla de henrettedes eiendommer. For folk som myrdet slektninger gjeninnførte Konstantin den for lengst avskaffede straffen med ”skrekkens sekk” (*poena cullei*), hvor forbryteren blir stappet ned i en sekk full av levende slanger. Når det gjelder mord på slektninger burde forøvrig Konstantin vite hva han snakket om.

---

¹⁵³ Deschner.

KIRKEMØTET I NIKEA

Kristendommen var på Konstantins tid ikke lenger noen enhetsreligion. Arianismen som skapte den første store splid i kirken hadde etterhvert fått bedre fotfeste og spredte seg. Konstantin kalte derfor sammen til et kirkemøte i byen Nikea i Lilleasia (ved Svartehavet) sommeren året 325 for å gjenopprette enheten. Her møtte biskoper fra hele den kristne verden. De fleste kom imidlertid fra Orienten. Biskopen av Roma, Paven, var syk og derfor ikke tilstede, men Hans Hellighet var behørig representert med to delegater. Møtet ble holdt i keiserens sommerresidens. I dag er det kun deler av grunnmuren tilbake av bygningen hvor dette første allmenne (økumeniske) kirkemøtet i den kristne kirken ble holdt. Opprinnelig hadde Konstantin planlagt at dette møtet skulle holdes i Ankara. Den udøpte Konstantin som yndet å kalle seg den trettende apostelen ledet etter alt å dømme personlig forhandlingen. Det kom rundt 300 biskoper til det første kirkemøtet, betegnende nok var bare syv av disse utlendinger.

Det åndelige nivået hos delgatene på møtet var ikke akkurat imponerende. En samtidig kilde snakker om ”*en synode, utelukkende bestående av dumskaller*”.¹⁵⁴ Om det ikke var fullt så ille var de fleste av biskopene rimelig ulærde i teologiske spørsmål. Så sent som på 1600 tallet ved konsilet i Trient, finner en moderne teolog at ikke så helt få av de italienske teologer var på langt nær tilstrekkelig skolert i teologi. Mange av biskopene hadde begynt sin karriere som sekretærer for biskoper, kardinaler eller

fyrster, og hadde etterhvert kravlet seg oppover i systemet, uten egentlig å ha vært plagsomt mye borti teologien.

Om flertallet av de fremmøte på kirkemøtet ikke var plaget med sjenerende mye kunnskaper om teologi, så gjorde det heller ikke så mye. Det var ikke dem som bestemte. Delegationene var keiserens gjester og gjorde som keiseren befalte. Påvirket av keiserens prakt og smiger ble resultatet, den Nikenske trosbekjennelsen, ordrett slik keiseren ønsket. Da arianernes trosbekjennelse skulle leses opp, ble papiret nappet ut av hendene på oppleseren før han var ferdig, og energisk revet i stykker av en ihuga geistlig motstander av Arius. Ikke overraskende ble arianismen fordømt som kjetteri på dette kirkemøtet. Det ble videre vedtatt at Kristus var guddommelig og av samme vesen som Faderen. Den Nikenske trosbekjennelsen slår dermed fast treenighetslæren om at Faderen og Sønnen er vesenslike, ”*homousios*”. Ett begrep det forøvrig ikke står en tøddel om i Bibelen, og verken Jesus selv eller Paulus kjente tydeligvis ikke til noen trinitet. Forøvrig kjente antikkens hedendom til hundrevis av guddommelige treenigheter, faktisk hadde alle de store hellenistiske religionene sine guddommelige treenigheter. Når vi først er inne på kirkens ulike trosbekjennelser, kan det anføres at den såkalte "Apostoliske" trosbekjennelsen¹⁵⁵ slett ikke stammer fra apostlene som navnet indikerer. Bekjennelsen oppsto først engang i det annet århundre i Rom, og da var jo alle

¹⁵⁴ Socrates kirkehistorikeren 1, 8. i Deschner 1972

¹⁵⁵ Denne er også en av den norske statskirkes offisielle bekjennelser.

apostlene for lengst dratt hjem til Jesus. Ordlyden i denne trosbekjennelsen ble faktisk heller ikke endelig fastlagt før ut i middelalderen engang.

Det viktigste for politikeren Konstantin, var å opprettholde fredelige forhold innen kirken, og beholde kirken som en samlende kraft i keiserriket. En splittet kirke hadde han fint lite nytte av. Han var trolig ikke synderlig opptatt av de teologiske spørsmålene. Han sa seg enig med flertallet, nikket og smilte, roste Arius og støttet også til en viss grad Arius motpart for balansens skyld. Det var altså keiser Konstantin som kom opp med begrepet om "vesenslikhet", *homousi*, og ga dermed kirken et nytt dogme; treenigheten, om Faderen, Sønnen og den noe disige teologiske konstruksjonen den Hellige Ånd. For en "monoteistisk" religion burde det jo greie seg med tre guder!¹⁵⁶

Læren om den Hellige Ånd har imidlertid røtter i det andre århundret hvor den oppstod gradvis i den "apostoliske" trosbekjennelsen. Begrepet "Ånd" var da tydeligvis en anelse vagt, og er det åpenbart fremdeles. Ofte ble denne Ånden likestilt med Jesus, eller betraktet som en engel, og til og med som Jesu mor, eller man tenkte på menneskets indre ånd, menneskets sjel. Både teologer som kirkefaderen Tertullian og Irenaeus av Lyon mente at den Hellige Ånd var en størrelse innenfor Guddommen. Kirkefedrene glemte ofte nok denne Ånden når de talte åndfullt om den guddommelige trehet. Den Hellige Ånd fikk altså først sin guddommelighet på kirkemøtet i Nikea. Arnulf Øverland har på sitt treffende vis

kalt den Hellige Ånd for "en glansprestasjon av teologisk oppfinnsomhet."

Keiserens makt over kirken økte etter Konstantin og nådde et høydepunkt under keiser Justinian I (527-565). Justinian grep inn i de fleste kirkelige anliggender. Under striden med det såkalte *teopaskitiske* formularet, der det fornøydlig nok i en passus heter at det ikke nødvendigvis var Jesus men bare "en fra treenigheten" som døde på korset, tvang Justinian pave Johannes II til å godta dette, selv om pave Hormisdas tidligere hadde fordømt det.

Trosformularet fra Nikea var det bare to biskoper utenom Arius selv som nektet å undertegne. Disse ble da naturligvis bannlyst, ekskommunisert og forvist fra Egypt. Den arianske strid nådde faktisk helt inn i de indre keiserlige gemakker. Konstantins egen søster og hans svigerinne tok parti for Arius. For å få orden på det hele sammenkalte Konstantin, senhøstes 327, til nok et kirkemøte i Nikea. Her ble de forviste og bannlyste biskopene tatt til nåde igjen. Igjen var det keiseren som dikterte vedtakene. En av Arius viktigste motstandere, biskopen av Alexandria, Athanasius, nektet imidlertid å rehabilitere Arius, og gi ham sitt kirkelige embete tilbake.

Endelig, på en synode i Jerusalem i 336, ble bannlysningen av Arius opphevet, og han kunne atter vende hjem. Han fikk imidlertid aldri se hjemstedet sitt igjen, han døde på gaten i Konstantinopel under mystiske omstendigheter. Kirkelærer og biskop av Alexandria, Athanasius, fortalte sin egen blomstrende versjon av Arius død til andektig lyttende og begeistrede katolikker. Han kunne med innlevelse fortelle dem om hvordan Arius ble

---

¹⁵⁶ Arnulf Øverland

overmannet av en plutselig kvalme, og hvordan han under grusomme pinsler mistet både endetarm, lever og sitt kjetterhjerte, før han skrumpet inn og falt ned i kloakken med et plask.

Biskop Athanasius forfalsket også andre ting, blant annet brev som tilsynelatende skal være fra Konstantin til Arius, hvor Arius blant annet blir kalt galgenfugl, løgnhals, en narr, et halvdyr og et skamløst og unyttig menneske.

Striden rundt arianismen bølget imidlertid videre, fra kirkemøte til kirkemøte. På synoden i Sardica (i dag Sofia) i 342 kom det for første gang til brudd mellom øst- og vestkirken. Et brudd som innledet utviklingen mot det endelige bruddet i år 1054.

I 1553 rekapitulerte spanjolen Michael Servet (sp. Miguel Serveto) alle de avgjørende argumentene mot treenighetslæren i sitt skrift ”*Kristendommens gjenopprettelse*”. Den 27. oktober samme året ble han følgelig brent levende i Genève etter initiativ fra Calvin.¹⁵⁷ Servet, som var lege og teolog, var forøvrig den som først beskrev menneskekroppens blodomløp og funksjon. Dogmet om treenigheten har skapt bruduljer innen kirken like frem til i dag. Motstanderne av dette dogmet finnes i dag under den kristne retningen som kalles unitarierne. Ved det andre allmenne (økumeniske) kirkemøtet i 381 e.Kr. ble treenighetslæren endelig vedtatt som rikslov. Ved dette møtet ble også den ortodokse katolske statskirken stiftet. Heretter ble alle andre kristne retninger nektet å kalle seg kristne.

---

¹⁵⁷ Deschner 1972 s. 56

Konstantin - den første ”kristne” keiseren døde midt på dagen den 22. mai 337, 52 år gammel. Først like før han døde ble han døpt, av arianeren Euseb av Nikomedia.

TERTULLIAN

Tertullian (egentlig *Quintus Septimus Florens Tertullianus*) er kjent som en av den kristne kirkens første betydelige teologer, og opphavsmann til en rekke latinske teologiske ordtak. Tertullian var for eksempel den første som formulerte Treenighetsdoktrinen, at Gud både er Fader, Sønn og Den hellige Ånd i én. En doktrine som har voldt teologene hodepine i 2000 år. Tertullian var født engang mellom år 155 og 160 i Kartago, i dagens Tunis i Nord-Afrika, som sønn av en underoffiser. Han døde rundt 220/225 på ukjent sted. Han arbeidet som jurist i Rom og konverterte til kristendommen da han dro tilbake til Kartago, og ble leder for den afrikanske kirke. Like før år 210 forlot han den ortodokse kirken og sluttet seg til den strengere kjetterske Montanistsekten. Tertullians beveggrunner var at han syntes den ortodokse kirken var alt for dvask og langt fra streng nok etter hans smak, samtidig som han trodde at verdens ende var nær forestående. Etterhvert fant Tertullian ut at disse Montanistene ikke var strenge nok de heller, og han startet følgelig sin egen sekt, en sekt som holdt det gående frem til det femte århundre e.Kr i Nord-Afrika. Tertullian er ofte tillagt ordtaket ”*Credo quia absurdum*” – ”Jeg tror fordi det er fornuftstridig”. Imidlertid finnes ikke dette ordtaket hos ham i denne formen. Det han har skrevet er: ”Guds sønn er død; det er vel trolig fordi det er tåpelig; han sto opp fra de døde,

det er sikkert, fordi det er umulig.” (*Mortuus est Dei filius; prorsus credibile est; quia ineptum est; et sepultus resurrexit; certum est, quia impossibile est.*)

ORIGENES

Origenes (185-254) var en av de få kristne som var blottet for ethvert kjetterhat. Origenes er en av kirkens første og mest betydelige teologer, og skrev en rekke skrifter. Han er regnet som oldkirkens mest fruktbare forfatter. Det er også rimelig å betegne ham som den kristne dogmatikks far. Han ble likevel senere ekskommunisert av kirken, ikke på grunn av sin godhet men på tross av den. I Alexandria i året 203 etterfulgte han en annen kirkefader, Clemens, som leder for det kristne akademi i denne byen.

Mange av Origenes skrifter er tapt, de ble ødelagt delvis på grunn av at han ble fordømt som kjetter av den offisielle kirken. Han hevdet en kristologi hvor sønnen var mindre guddommelig enn faren, og den hellige ånd mindre guddommelig enn sønnen. Han bestred også forestillingen om det evige helvete, som han ikke fant i samsvar med forestillingen om Guds barmhjertighet. Origenes så nødvendigheten av sammenheng mellom liv og lære, og ønsket å leve etter det han lærte. Han vandret derfor rundt uten sko, han eide ingenting og han sov gjerne direkte på marken. Som en ytterste konsekvens av å ta evangeliene bokstavelig, kasterte han også seg selv. Det var ikke noen genistrek skulle det vise seg. Som evnukk ble han erklært uverdigg til å bli ordinert som prest. Han ble også hånet og snart fordrevet fra Alexandria. Han slo seg deretter ned i Cæsarea i Palestina. Under de første allmenne og planmessige kristenforfølgelsene under keiser Decius år

249-251, ble Origenes fengslet. Han skal ha blitt spent på pinebenken og torturert. Han skal etter sigende ha holdt ut smertene, men døde senere. Om han døde som følge av skadene fra torturen er imidlertid usikkert, Origenes var rundt 70 år gammel på denne tiden. Origenes har aldri blitt kanonisert til helgen, og ble heller ikke rehabilitert under reformasjonen. På en synode i Konstantinopel i 543, ble Origenes og hans teologi (*origenismen*) fordømt, og han har vært brennemerket av kirken siden. Når man ser på en del av de forrykte fusentaster som kirken faktisk har kanonisert (som f.eks. Kyrrill, s.122), setter det kirkens prioriteringer på helgenfronten i et noe underlig lys.

AUGUSTIN

Kirkefaderen Augustin (*Aurelius Augustinus*) er blitt stående som Vestens aller største kirkelærer. Han var født 13. november 354 i byen Tagaste i Nord-Afrika (idag Souk-Ahras i Algerie) og var senere biskop i byen Hippo (Bône/Annaba i Algerie). Den eldste kjente fremstillingen av ham viser en godt skallet middelaldrende mann med hvitt kort skjegg. Han skal ha vært begavet og allsidig, voldsomt ærekjær men ikke spesielt grundig av seg. Utbildelsen hans var nokså ufullstendig, selv sett i relasjon til datidens etter hvert ganske så overflatiske og nedadgående utdannelsesnivå. Han syntes det var storartet å høre sin egen stemme og var også voldsomt glad i ordkløveri. Han kunne fylle side på side med meningsløst gudelig skvalder og ordkløveri i sine skrifter. Augustin mente blant annet at de Bibelske skrifter ikke holdt helt mål og ønsket å finne en dypere åndelig mening i skriftene. Han prøvde i sine skrifter å kombinere Det nye

testamentets lære med den platonske tradisjon i gresk filosofi. Hans filosofi var imidlertid i bunn og grunn teologi, og dreiet seg stort sett om gudelighet.¹⁵⁸ Hans skrifter vrirler også med underlige og latterlige ting, slik som når han hevder at Gud har skapt de farlige dyrene slik at mennesker, i frykt for deres spisse tenner, holder seg til den smale sti og er tålmodige. Samtidig hevder han at menneskers "evigvarende frelse som på så mange skammelig vis ofte går tapt, kan gjenvinnes gjennom smertens tapperhet", åpenbart gjennom å bli bitt av et villdyr. Han levde lenge i et konkubinat og tok seg der en 10-11 år gammel pike til brud (nesten to år under lovlig giftermålsalder på den tid som var 12 år), samtidig tok han seg også en ny elskerinne. Som ung kristen mente han at undrenes tid var forbi og at "ingen flere døde vil gjenoppstå", som gammel trodde han det stikk motsatte. Han skrev sine *Confessiones* (Bekjennelser) og mer enn 100 andre skrifter i løpet av sitt liv, og har gjennom disse hatt en avgjørende påvirkning på kristenheten, blant annet etableringen av munkevesenet i Vesten. Hans intellektuelle innsats har siden vært nok så overdrevet fra den katolske kirkes side.¹⁵⁹ Augustin var nokså sykkelig av seg mesteparten av livet, men nådde den anselige alder av hele 76 år. Han var redd for sjøen og turte aldri å ta båt langs kysten til Karthago, så man kan lure på i hvor stor grad han stolte på Herren når det gjaldt det friske sjølivet.

Han som i sine friskere dager hadde skrevet "lev tålmodig og dø lykkelig", levde ikke selv tålmodig og døde heller ikke selv lykkelig. I ti dager lå han alene og gjorde bot

ved å ustanselig og gråtkvalt lese botsalmer, før han åndet ut den 28. august 430.

THOMAS AQUINAS

Thomas Aquinas (*Thomas av Aquino*) (ca 1225-1274), en av middelalderens største kirkefedre som hadde stor innflytelse både i sin samtid og senere. Han var influert av Aristoteles og Platons filosofier og prøvde å kombinere disse med evangeliene og de kirkelige dogmer. Thomas var sønn av en greve fra byen Aquino i Italia men brøt tidlig med familien og ble dominikanermunk i 1243. Han har forøvrig blitt beskrevet som en seindrektig, fet og humørløs krabat.¹⁶⁰ Han virket i lengre tid ved universitetet i Paris. Noe av kjernen i hans lære er at hver eneste ting inneholder informasjon om helheten, derfor kan man forklare helheten utfra studiet av de enkelte elementene. I hans store skolastiske læresystem var fornuften underordnet troen. Han ble forøvrig aldri ferdig med sitt siste store verk *Summa Theologica*. Thomas var den første som tok i bruk Aristoteles verk om statsstyre, *Politikken*, og la på mange måter grunnlaget for samfunnsvitenskapen. Gode eller dårlige samfunnstilstander var ikke nødvendigvis Guds straffedom eller belønning, men et resultat av måten man innrettet samfunnet på. At samfunnsordenen springer ut av den menneskelige natur som sosiale vesen. Gjenoppdagelsen av Aristoteles filosofi var ikke noe kirken møtte med udelt begeistring. Denne læren stemte dårlig med sentrale deler av skriften, og harmonerte dårlig med den herskende platonske tradisjonen fra Augustin. Kirken forsøkte følgelig først å for-

---

¹⁵⁸ Deschner 1986

¹⁵⁹ Deschner 1986 s.465

---

¹⁶⁰ Umberto Eco

by studiet av Aristoteles filosofi, men uten videre hell.

Thomas prøvde å skape en syntese mellom den aristoteliske tradisjon og de teologiske dogmer. Thomas prøvde også å bevise Guds eksistens ut fra argumenter som at for eksempel at tings bevegelse i naturen forutsetter at bevegelsen er satt igang av noe, og at dette i siste instans må være Gud, den første beveger. Thomas ble erklært hellig *doctor angelicus* (helgen) i 1323, og på 1600 tallet ble han opphøyet til kirkelærer av paven, kirkens mest ærefulle tittel. På slutten av attenhundretallet ble han igjen opphøyet, denne gang til leder for de kirkelige vitenskaper og de katolske høyskolenes beskytter.

På vei til et kirkemøte i Lyon i 1274 ble den etterhvert så berømte kirkefaderen Thomas syk, og han tok inn på klosteret i Fossanuova. Dette var kanskje ikke noen god ide. Dette var midt i middelalderen da salg av relikvier var en svært lukrativ geskjeft for mange, også geistlige. Man handlet ivrig med gjenstander som hadde tilknytning til hellige personer, og det gjeveste var selvfølgelig rester av de hellige personene selv. Datidens mest berømte kirkefader Thomas Aquinas burde stå høyt i kurs i denne forbindelse. Klostrene hadde ofte dårlig økonomi og munkene i Fossanuova kan ha sett en syk Thomas som tasset inn porten som en gave fra oven. Det skumles om ikke silden han fikk i klosteret var forgiftet, Thomas ble ihvertfall bare sykere under sitt opphold på klosteret. Ikke lenge etter trakk han sitt siste sukk rundt 50 år gammel. Han hadde ikke før åndet ut, før munkene skar hodet av den berømte kirkefaderen og kokte den fete kroppen hans for å få løs

knoklene.¹⁶¹ Dessverre for munkene i Fossanuova ble middelalderens største kirkelærer ikke kanonisert til helgen før over femti år senere. Vi får anta at munkene da fikk en god pris for de hellige knoklene.

Det var enormt mye penger i relikviehandelen, og følgelig var det ofte så som så med ektheten. Griseknokler kunne glatt passere som en eller annen avdød from helgen. Det å oppbevare hellige relikvier etter f.eks. helgener gav kirker og klostre inntekter i form av gaver fra valfartende pilegrimer som betalte for helgenens undergjørende tjenester. Svært mange av helgenene var i utgangspunktet rene fiksjoner og fromme fantasifostre, og noen "ekte" knokler fra disse kunne følgelig ikke oppdrives. Da fikk noen andre knokler gjøre jobben, siden skjeletter stort sett er seg selv lik. Man hentet seg tilfeldige knokler fra kirkegårder og krypter, og solgte dem som ekte vare. Man kunne blant annet få kjøpt fliser fra Jesu kors, og hadde man samlet sammen alle bitene som var i omløp kunne man trolig bygget en mindre landsby av flisene.

Fliser av Jesu kors, torner fra hans tornekrone, nagler fra korset, lansespissen han ble stukket med og andre hellige relikvier dukket mirakuløst nok nå opp - mange århundrer senere. Litervis med dråper av Marias brystmelk ble omsatt, og selveste Jesu forhud ble også solgt og kjøpt. På et tidspunkt oppdaget man at Jesu forhud sirkulerte i hele seks eksemplarer. Da var det en kardinal som reagerte og satte foten ned. Han mente at bare tre av dem kunne være ekte utfra ideen om treenigheten(!)¹⁶²

---

¹⁶¹ Bernt Roughtvedt 1996

¹⁶² Roughtvedt 1996

Jesu forhud kjenner vi for øvrig til i ikke mindre enn 14 ulike eksemplarer, og bare i Frankrike finnes det hele 500 av Jesu melketenner.¹⁶³ Han må ha vært et syn når han smilte som barn. "Oppdagelsen" av Jesu forhud(er) avløp for øvrig en regelrett *forhudskult* der den hellige forhud ble høytidelig æret og tilbedt. Kulten ble av en eller annen grunn overvettets populær blant nonner. Hellige fjær(!) og egg(!) fra selveste den Hellige Ånd blir fortsatt oppbevart flere steder.

Beinpiper, armer, fingre, hoder, føtter og naturligvis hele lik av påståtte hellige personer ble kjøpt og solgt, og drasset rundt til ulike kirker og klostre i hele Europa. At en helgen også kunne forekomme i flere ulike eksemplarer var heller ikke noe ukjent fenomen. Av 19 nærmere undersøkte helgener eksisterer det den dag i dag rundt omkring i ulike kristne kirker og klostre: 121 hoder, 136 kropp og talløse eksemplarer av andre legemsdeler fra disse 19 helgenene.¹⁶⁴ I katedralen i Köln oppbevarte man for eksempel hodeskallen til Johannes Døperen, – som tolvåring!! Av Johannes døperen kjenner man rundt 60 fingre og minst tre hoder.¹⁶⁵ Relikvier ble imidlertid ikke bare kjøpt og solgt, det foregikk også en utstrakt tyverivirksomhet av relikvier, en virksomhet kirken langt på vei aksepterte. Blant annet ble levningene etter St. Nicolas (julenissen) stjålet fra kirken i Myra (Tyrkia) på tusentallet og brakt til byen Bari hvor man bygget og innviet en egen St. Nicolas kirke til de hellige stjalne knoklene i 1089.¹⁶⁶

Av de mer uheldige kjøperne må nok regnes to anonyme munkener som hadde blitt sendt hele veien til Roma for å skaffe sitt lokale kloster sin egen helgen. De hadde i Roma det svinehell å bli tilbudt å kjøpe selveste St. Sebastian. Etter forhandlinger frem og tilbake endte de to kanaljene opp med å betale en heller ublu sum for det hellige kadaveret. De fikk buksert liket med seg hjem til klosteret, og vel hjemme ble det oppdaget at de faktisk var blitt tatt grundig ved nesen. Det var ikke liket av den hellige Sebastian de hadde fått tak i, men bare en ganske alminnelig romersk keiser. Man gjorde imidlertid gode miner til slett spill og lot som ingenting og feiret nyanskaffelsen med stor brask og bram. Liket av keiseren ble behørig plassert på alteret i klosterkirken. Imidlertid viste det seg at liket var nokså dårlig preparert, og på en trykkende varm sommerdag eksplo-derte hele keiseren med et høyt poff midt under høymessen.¹⁶⁷

---

¹⁶³ Deschner 1987 s.54

¹⁶⁴ Ibid.

¹⁶⁵ Deschner 1990 s.293

¹⁶⁶ Roughtvedt 1996

---

¹⁶⁷ Ibid. s.42-43

PAVEDØMMET

DAMASUS

Under pave Damasus (366-384), økte kirkens rikdom, og fasade, pomp og prakt ble viktig. Det var stor stas å være pave. Damasus kom til makten ved at han og hans tilhengere brøt seg inn i kirken Maria Maggiore i Roma for å skaffe en rival av veien. I slagsmålet som fulgte tok Damasus og hans tilhengere livet av hele 137 av sine motstandere. Kirkegulvet var dekket av blod. Damasus var den første pave som heller ikke sjenerte seg for å bruke politiet til å slå ned på kjetteri eller på brysomme rivaler. Den godeste Damasus ble senere naturligvis kanonisert til helgen. Damasus var også den som gav datidens mest lærde latiner Hieronimus (382-405) i oppdrag å lage en ny bibel for kirken, for å bedre kvaliteten på gudstjenesten. En bibel i en dertil passende nobel og klingende språkdrakt. Resultatet er kjent som den latinske *Vulgata*, den autoriserte latinske bibeloversettelsen i den romersk-katolske kirke. Autorisert på konsilet i Trient i 1546. *Vulgata* har vært grunnlaget for alle senere bibeloversettelser i den katolske kirken, frem til i dag. I sin regjeringstid bygget morderpaven Damasus opp en kirke som kunne måle seg med keiserriket.

AMBROSIUS

Ambrosius, biskop i Milano, visstnok en av de største datidige tenkerne i kirken, var også en mann med betydelig makt. Han ble valgt til biskop i 374 uten engang å være døpt. Døpt ble han imidlertid raskt etter at pavevalget var unnagjort. Ambrosius var også den som inspirerte Augustin til å tolke de hellige skrifter i

nyplatonisk ånd. Det var samme Ambrosius som også døpte Vestens største kirkefader i 387 da Augustin var 33 år gammel. Ambrosius var en betydelig størrelse innen kirken og var rådgiver for hele tre keisere, og han brukte sin innflytelse for å bli kvitt arianismen og hedenskapet. Han var i sin glanstid kirkens mektigste leder og gjorde Milano til en kristen hovedstad. Når biskopen av Milano talte, lyttet man. Ambrosius sovnet stille inn i året 397 rundt syvogfemti år gammel. Det inntørkede liket av ham kan den dag i dag betraktes liggende i fulle pontifikalier i katedralen i Milano hvor han i sin tid virket.

LEO 1.

En annen betydningsfull person innen kirken i de første århundrene var pave Leo 1, som var pave i 21 år fra 440 til 461. Han var den første paven som aktivt brukte apostlenes prestisje for å legitimere sin egen makt. Da Attila med sine horder på rundt 100.000 ryttere stormet fram mot Roma i 452, fikk Leo overtalt ham til å gjøre vendereis mot generøse mengder gull. Tre år senere betalte han Vandalene for la være å brenne byen, men bare nøye seg med å plyndre den og helst ikke drepe så alt for mange av allmuen. Gull hadde Leo og kirken nok av, men han visste også å bruke den prestisje og tyngde som lå i å representere de hellige apostler i sine møter med barbarene. Han ble naturligvis en populær mann på dette og feiret i Roma da han på denne måten reddet byen fra barbarene. I hvert fall for en stakket stund. Leo

definerte pavens autoritet som apostelen Peter sin arving. At paven arvet alt som var Peters, når Leo snakket var det Peters stemme som talte. Leo la på mange måter grunnen for Paveveldets religiøse makt. Han var den første paven som fikk hedersbetegnelsen ”den store”. Han døde i 461.

I 476 ble den siste romerske keiser i vest avsatt og makten i Rom overtatt av goterne. Det politiske senter i riket lå nå i øst, i Konstantinopel. I Egypt og Syria oppstod et nytt kjetteri, som gikk ut på at den såkalte inkarnasjonen hadde frembragt et enestående vesen, i Kristus har det menneskelig og det guddommelige smeltet sammen til en natur. Kjetteriet ble kalt ”*monofysetismen*”. Paven i Rom holdt derimot på at Gud hadde to naturer, sant menneske og sann Gud. Keiseren i Konstantinopel kunne ikke se seg råd til å utfordre Egypt, rikets forrådskammer, og en ny splittelse mellom øst og vest var dermed et faktum.

I øst utviklet man en ny keiserlig teologi som hevet keiseren over biskopene og til og med over biskopen i Rom, Paven. Den østlige kirken fikk med dette et sterkere keiserlig preg. En kristendom enda nærmere knyttet til makthaverne. Konstantin hadde definert myndighetsdelingen ved at Kirken og paven sto for kirkens indre anliggender (det vil si avgjorde læren og doktrinene), og keiseren for de ytre (håndhevet doktrinene). Nå styrte keiseren begge deler, i hvertfall i østriket. Når keiser Justinian prøvde å løse den nye striden rundt monofysetismen opplevde også han, som Konstantin tidligere, at kjetteriet hadde funnet veien helt inn i de keiserlige gemakker. Hans

kone, den tidligere nakendanserinne og ”gledespike” Theodora, var monofysittisk kjetter.

GREGOR 1.

Pave Gregor 1. den store (pave 590-604) overtok på mange måter myndigheten i det forfallede Rom som lå i ruiner etter goternes invasjon. Han reparerte akveduktene og begynte å gjenoppbygge byen som han så på som sin egen personlige menighet. Gregor ble utnevnt til pave mot sin vilje i 590. Sangene brukt under gudstjenestene har fått navn etter ham, den Gregorianske musikken. Paven finansierte nå det staten tidligere hadde stått for. Han betalte endatil ut lønninger til keiserens hær i Roma. Italia ble ved overgangen til 600-tallet invadert av Longobardene. Den longobardiske kongen Agilulf var ariansk kjetter, og paven avskydde både ham og troen hans. Men Gregor var en taktiker og en luring og han begynte å overøse den Longobardiske kongens kone, Theodelinda, med praktfulle gaver. Kostelige gjenstander, smykker av alle slag, juvelbesatt gullkrusifiks, en utgave av evangeliene med omslag i purt gull overstrødd med juveler, endog en krukke som skulle inneholde vin fra bryllupet i Kana. Resultatet var at da kongens sønns besteg tronen etter farens død i 616, fikk man nå en ortodoks katolsk konge. Pave Gregor ble også en som drev aktiv misjon nordover til kelterne. En dag skal pave Gregor ha fått øye på noen fremmedartede lyshårede og høye slaver på slavemarkedet. Slavene så slett ikke italienske ut og Paven lurte på hva slags slaver dette var. Da Gregor fikk høre at de var anglere skal han ha sagt ”De er ikke anglere, men engler!” (”*Non Angli, sed angeli!*”) Han kjøpte opp engelske slavegutter, plasserte dem i ro-

merske klostre for å utdanne dem til oversettere til bruk i misjonssammenheng. To år senere sendte Gregor tilbake disse engelske misjonærene til angelsakserne i England. Hans taktikk var å ikke å ødelegge de lokale avgudstempelen, men omgjøre dem til kristne gudshus isteden. Misjonstaktikken til Gregor har forøvrig siden begynnelsen vært et av Kirkens mest effektive misjonsmetoder, og bidratt sterkt til kristendommens religiøse dominans. Gregor døde i 604, rundt 64 år gammel, han hadde da vært pave i 14 år.

NYE KJETTERIER

Midt på det 7. århundret, da den kristne kirken ble utfordret av den stadig ekspanderende islamske religionen til Muhammed, oppstod nok et kjetteri, *Monoteletismen*. Denne gang var det spørsmålet om Jesu vilje som skapte splittelsen. Tilhengerne av monoteletismen mente at Jesus hadde to naturer men bare en vilje, nemlig den guddommelige. Det synes som det ikke har vært grenser for hvilken energi og hvilke følger som slikt teologisk flisespikkeri kunne avstedkomme.

Keiseren i Konstantinopel omfavnet begeistret ideen om monoteletismen for å fremme enheten i riket sitt. Paven i Roma, Martin 1., likte på sin side slett ikke denne nye kjetterske ideen. Martin 1. reiste derfor ens ærend til Konstantinopel for å forklare for keiseren hvorfor han var slik imot den nye ideen. For paven, som led av både dysenteri og gikt, ble det en strabasiøs båtreise. Selve turen varte i hele tre måneder og paven fikk kun lov å bade en gang, og fikk kun gå iland ved en anledning. Da han endelig ankom Konstantinopel var paven så skral at han ikke engang kunne stå oppreist. Som om ikke det var nok så ble den skranglete syke paven sporenstreks lagt i jern og anklaget for høyforræderi og for å ha sammensverget seg mot keiseren. Martin 1. ble følgelig funnet skyldig og dømt til døden. Paven ble så ført ut og avkledd, barbert på hodet og pisket offentlig. Deretter ble han ført til fengselet for å henrettes. Patriarken i Konstantinopel grep da endelig inn og fikk keiseren til å omgjøre dommen til landsforvisning til Krimhalvøyen, der pave Martin døde i 655.

Monoteletismen var en av flere kjetterier som dukket opp på grunn av de evinnelige problemene med treenigheten. Siden kirkemøtet i Nikea i 325 hadde de kristne teologene et helsikes strev med forklare den kristne treenighetsforestillingen både for seg selv og for menigheten. Det problemet har de forøvrig fortsatt.

På begynnelsen av sekshundretallet dukket en ny profet opp på arenaen. Muhammed (ca. 570-632). Etter å ha hatt en rekke herlige åpenbaringer skar han gjennom hele treenighetsproblematikken og forkynte at det kun var én Gud, ingen andre. Denne guden (Allah), var ifølge Muhammed akkurat den samme som de kristnes Gud, Abrahams og Jesu Gud. Jesus var ifølge Muhammed imidlertid ikke Guds sønn, men en av guds profeter på lik linje med Muhammed selv. I liket med Jesus ble også Muhammed ifølge tradisjonen senere tatt opp til himmelen fra Jerusalem da han døde rundt 62 år gammel i året 632. Han hadde da forkynt sin lære siden 622 da han forlot Mekka for å predike sitt budskap i mindre skeptiske omgivelser. Da han døde var religionen hans, Islam, hovedsakelig begrenset til den arabiske ørkenen og til byene Mekka og Medina. I løpet av de neste 12 årene erobret religionen imidlertid hele Persia, Syria og Egypt. Innen hundre år omfattet erobringene hele den Nordafrikanske kysten og Spania. Mens Islam raskt spredde seg rundt Middelhavet, var den kristne kirken som vanlig i bitter strid med seg selv.

Litt senere fikk man så striden om ikonene. Man fikk en nagende mistanke til at kanskje muslimene og jødene hadde rett. At det å fremstille Gud på bilder nå engang virkelig var en synd, slik det annet bud prediker. Kanskje skyldtes alle keiserrikets ulykker at Gud var ublid på grunn av alle bildene som hang av ham rundt omkring i kirkene? Den bysantinske keiser Leo den tredje trodde i hvert fall fast på denne teorien, og han satte prompte igang en kampanje mot de hellige bilder, ikonene. Timingen til keiser Leo var imidlertid ikke den beste. Tilfeldighetene ville at et større vulkanutbrudd i Egeerhavet kom til å sende mørke truende røykskyer over Konstantinopel samtidig som de første ikoner ble ødelagt. Dette tydelige tegnet på himmelen viste seg å være svært lite gunstig for Leos sak. Pavekirken tolket røykskyene som tegn fra Gud på at han var i et slett lune, og kirken gav naturligvis ikonskjenderen Leo skylden. Striden førte til nytt brudd mellom paven og keisermakten. Keiseren kvitterte med å konfiskere pavedømmets landområder i Syd-Italia og på Sicilia, og fjernet dermed hovedkilden til pavestolens inntekter. Pavedømmet i Roma ble på denne måten forvist fra keiserriket.

Paven allierte seg da med den frankiske kongefamilien karolingerne i den frankiske hovedstaden Aachen i Tyskland. I det frankiske riket var det en familie, merovingerne, som var konger, mens det var en annen familie, karolingerne, som hadde den politiske makten i landet. Karolingiske Pipin den korte var misfornøyd med hele situasjonen og mente at hans familie også burde være konger. Særlig siden de likevel hadde den reelle makten. Etter å ha konferert med paven som sa seg enig med Pi-

pins logikk, ble merovingerkongen Childerik 3. avsatt og sendt av gårde i kloster. Deretter kunne Pipin endelig krone seg selv som ny konge. Pipin og paven, Stefan 2. gjorde så en avtale i 754, som gav Pipin legitimitet som frankisk konge og som gjenytelse gav Pipin paven tilbake landområdene som var tatt fra ham. Dermed var pavestaten opprettet.

Pavens legitimitet og autoritet til å innsette karolingerne som konger, kom fra et fiffig forfalsket dokument laget av pavekirken selv for anledningen, – det såkalte ”*Konstantins gavebrev*”. Dokumentet skulle bekrefte en påstand om at keiser Konstantin 400 år tidligere hadde gitt pavedømmet keiserlig makt over landene i de vestre deler av Romerriket. Dokumentet ble ikke avslørt som forfalskning før i renessansen. Dokumentet har for øvrig utgjort et sentralt grunnlag for pavekirkens verdslige makt.

Omkring midten av ni hundretallet dukket det i Frankerriket opp en enorm mengde med andre forfalskede lovtekster, paveforordninger (dekretaler). Hensikten var tydeligvis å frigjøre kirken fra kongemakten og sikre de geistlige og kirkegodsets rettstilling. Pipins sønn, Karl den store (*Carolus Magnus*), ble etter sin far i 742 pavekirkens nye mektige beskytter, og han utvidet også forøvrig Frankerriket til å omfatte størstedelen av kontinentet ved hans død i 814. Kirken fikk et oppsving under Karl, blant annet ble kirkens tiendekrav, som ble innført i det 6. århundre, fastsatt ved lov under Karl den store. Tiende var ellers et ukjent begrep for oldtidens kristne.

At det var skikkelig gjevt å være pave viser kampene som fant sted rundt hvem som skulle

bli pave i kristenhetens første århundrer. Det var derfor mange av pavene i denne tiden som ikke døde en naturlig død. De herskende familiene i Roma sloss med alle midler om pavestolen. Da Leo 3. ble valgt til pave ble han upopulær hos en av de andre mektige fraksjonene som var sure fordi de ikke hadde fått sin kandidat valgt. Som følge av dette ble Leo 3. brutalt overfalt i 799 på sin vei til messen, og overfallsmennene prøvde å stikke ut øynene hans og skjære av ham tungen. Han ble slept sprellende med til et nærliggende kloster og låst inne og mishandlet. Til slutt ble han avsatt som pave på grunn av anklager om hor og mened. Leo var imidlertid ikke tapt bak en vogn, han klarte å rømme fra klosteret og fikk Karl den store til å gjeninnsette ham i pavestolen i Roma.

Etter at Karl den store døde var pavedømmet uten noen ledende jordisk beskytter, og maktkampen om pavestolen i Roma nådde nye høyder. Et talende eksempel er pave Formosus skjebne. Pave Formosus (pave 891 – 896) ble etter sin død gravd opp av sin etterfølger Stefan 6. og stilt for retten anklaget for en rekke ting. Den døde paven ble anklaget blant annet for korrupsjon og bestikkelser, og for å ha gjort butikk på å handle med hellige ting. Saken mot den forsvarsløse døde paven pågikk i flere dager, og kadaveret av Formosus ble naturligvis funnet skyldig. Han ble strippet for alle sine pontifikalier, og to av likets fingre på den hånden han hadde brukt til å velsigne og foreta ordinasjoner med, ble kappet av. Så ble Formosus igjen begravet, men han fikk ikke hvile i fred nå heller. Åtte år senere ble han spadd opp igjen, denne gang av pave Sergius 3. Det

nokså reduserte liket av Formosus ble kledd opp i pavelige gevanter og plassert på en trone til spott og spe mens man atter førte en "retts-sak" mot den forsvarsløse og markspiste døde paven. På ny ble naturligvis det pavelige liket fordømt, og fikk tre nye fingre pluss hodet hugget av. Derpå ble liket kastet i Tiberen. Paven som først førte sak mot Formosus, Stefan 6. ble selv i 898 avsatt og kastet i fengsel. Der ble han kvalt og liket hans ble også lempet ut i Tiberen. Johannes den 8. ble slått i hjel av sine egne. Leo 5. ble myrdet av etterfølgeren. Johannes 10. ble kvalt og Stefan 8. ble lemlestet på det frykteligste.

Med Johannes den 12. nådde paven et nytt lavmål. Egentlig het han Octavianus, og var den første pave som skiftet navn da han ble innsatt som pave. Han besteg pavestolen i en alder av atten år i 955 og det gikk ikke lang tid før populariteten hans var dalende. Det fortelles at munkene i klostrene endatil begynte å be om at han måtte dø. Ifølge samtidige kilder gjorde han pavekirken til et horehus og veltet seg i synd. Det ble påstått at han spilte med offergavene fra pilegrimene, lønnet skjøger med gullbegre og drakk djevelens skål foran høyalteret. Han døde 27 år gammel av et slagtilfelle i sengen til en gift kvinne.

Begynnelsen av tusentallet var preget av autoritetskonflikter mellom kirken og de verdslige herskerne. På denne tiden var kirken fullstendig gjennomkorrumpert. Alt og alle kunne kjøpes og selges for penger. Man kunne kjøpe seg både ordinasjoner og geistlige stillinger. Endog hele bispeseter kunne man kjøpe og dermed

rett til inntekter. Ikke så rent lite inntekter heller. Perioden kalles gjerne for *horenes tidsalder* innen pavekirken. Mens paver, kardinaler, biskoper og prester var intenst opptatt med korrupsjonen sin, gikk menighetene rundt å surret for lut og kaldt vann. De geistlige var så iherdig opptatt med å stappe penger i egne lommer, at de ikke hadde tid til å predike evangeliet for menigheten. Etterhvert gikk menigheten lei og krevde endringer, og endringene i kirken kom som vanlig nedenfra, fra munk og legfolk. I denne tiden hadde også gapet mellom den østlige gresk ortodokse og den vestlige romersk katolske kirken blitt større. Det var også et spørsmål om hvem av dem som skulle ha den øverste autoritet, Roma eller Konstantinopel. I 1054 ble en delegasjon sendt fra Roma for å bedre forholdet, men dette gikk helt skeis da erklæringen fra paven som delegasjon hadde med seg var unødig krass og aggressiv. Denne pavelige erklæringens språkbruk provoserte østkirken kraftig. I tillegg kom verken den daværende kardinalen av Konstantinopel eller den pavelige delegasjonslederen, en kardinal ved navn Humbert, særlig godt overens med hverandre. Det hele endte med at begge kirkene ekskommuniserte hverandre. Dette bruddet mellom den romersk-katolske og den gresk-ortodokse kirken varte helt frem til 1964.

Begrepet ”å gå kanossagang” stammer forøvrig fra konflikten mellom den tyske keiser og pave Gregor 7. på denne tiden. En kardinal og munk med navnet Hildebrand ble valgt til pave i 1073 og tok da navnet Gregor 7. En av hans bedrifter var å utarbeide en liste på 27 punkter det såkalte *Dictatus Pape*. Noen av disse punk-

tene lyder som følger: ”*Den romerske kirken har aldri tatt feil og vil aldri ta feil til tidenes ende. Paven kan ikke dømmes av noen. Bare paven kan avsette og utnevne biskoper. Bare paven kan lage nye lover og organisere nye bispedømmer eller dele opp gamle. Han kan løse undersåtter fra deres troskapsed. Paven kan avsette keisere. Alle fyrster bør kysse hans fot.*” Særlig de siste nevnte punktene var fabelaktig godt egnet til å komme i klammeri med keiseren. Konflikten med den tyske keiseren Henrik 4. kom da også i 1076. Henrik gav paven svar på tiltale og stemplet ham som falsk munk og erklærte at han herved var avsatt. Pave Gregor svarte med å forby Henrik og herske i Tyskland og Italia og løste alle troende kristne fra de eder de måtte ha avlagt til keiseren. I tillegg lyste paven naturligvis også keiseren i bann. Pavens svar gav Henriks fiender vann på møllen og inspirert av striden reiste de seg mot ham. Dette førte til at det etterhvert ble nokså utrivelige og urolige tilstander for keiseren. Til slutt, i 1077, måtte Henrik i egen høye person dra til Kanossa-slottet i Midt-Italia for å be paven om godt vær for å redde tronen. Utenfor Kanossa-slottet lot pave Gregor keiseren etter sigende vente i snøen en stund, før han endelig kom ut og lot allernådigst Henrik kysse stigbøylene sin før han gikk med på forsoning.

I Sør-Frankrike utviklet det seg på 1100-tallet nok en ny radikal kristen retning som en reaksjon på det de oppfattet som kirkens materialisme og verdslighet. Kirken var for mange ikke from nok. Retningen ble kalt den katharske lære (gr. kartharos = ren), eller *katharer*. Navnet er forresten opphavet til

begrepet *kjetter*. De er også kjent under navnet *albigensere*. Selv kalte de seg *Kristi fattige* og så på seg selv som apostelene etterfølgere. Kirken mente derimot at de nok heller var å anse som Satans apostler. Katharene fulgte strenge religiøse regler, de spiste ikke kjøtt, avholdt seg fra sex og de anså paven som selveste antikrist og Roma som Babylons skjøge. Katharene skilte skarpt mellom ånd og materie. Alt åndelig var guddommelig og alt materielt var det motsatte. Da det åndelige var skapt av gud hevdet de at all materie måtte være skapt av en slags antigud, og derfor måtte være ond. De brydde seg også fint lite om de ulike kirkemøtenes vedtak og tilføyelser til evangelienes lære. Heller ikke var de noe videre begeistret for kirkens sakramenter. Katharene ville slett ikke innordne seg under pavekirken, og etter at noen katharske fanatikere hadde tatt kverken på en pavelig utsending, sendte paven til slutt ut et korstog mot disse ulydige kataharene. Korstogets bolde katolske soldater herjet grusomt der de fór frem. De slaktet entusiastisk ned både gamle og unge, kvinner og barn, både katharer og sakesløse katolikker under det friske mottoet: ”*Drep alle, Gud kjenner igjen sine egne*”. I en av landsbyene de herjet seg gjennom sparte disse Kristi soldater befolkningens liv. Istedenfor bandt de landsbyens befolkning sammen i rekker, skar av dem nesene, presset ut øynene deres, og sendte dem på vandring til naboene til skrekk og advarsel. Under disse indre forfølgelsene drepte kirken selv mangfoldige ganger så mange kristne som romerne noensinne klarte i Colosseum.

KONSILET I KONSTANZ

På begynnelsen av 1400 tallet var pavekirken splittet i tre, med tre valgte paver på en gang, alle med sine tilhengere. Den første, Gregor 12, viste seg å være en streng og bøs herremann og han ble fort upopulær, også hos dem som hadde valgt ham. Dermed valgte man en ny pave, Alexander 5, uten at den forrige paven var særlig villig til å trekke seg. Dermed satt man der med to paver, begge utnevnt av de samme kardinaler. På et kirkemøte i Pisa i 1409 avsatte men de to første og valgte enda en ny pave, Johannes 23. De to første pavene hadde imidlertid sine ihuga tilhengere og nektet å kaste inn håndkleet. Nå satt man plutselig med tre ulike paver, og det var liksom to for mye. For å finne en løsning på dette problemet, på denne utdige splittelsen av kirken, kalte man på vinteren sammen til et kirkemøte i den sydtyske byen Konstanz. Dette såkalte Konstanz-konsilet satt sammen i hele fire år fra 1414 til 1418. Det var over 300 biskoper og minst like mange andre teologer som deltok. De tre pavenes tilhengerskarer var naturligvis også hjertelig tilstede.

Konsilet forandret byen Konstanz og under konsilet steg folketallet her fra 6000 til 60000, blant disse var det også minst 1200 prostituerte som skulle dekke behovene til de tre pavehoffene. Ikke så rent få av disse prostituerte var "medbragte" av de geistlige delegasjonene selv. Ved dette kirkemøte møtte den bøhmiske revolusjonære reformatoren Jan Hus. Han var sterkt influert av ideene til engelske professoren John Wyclif (ca 1330-1384) i Oxford, hvis tilhengere ble kalt Lollarder. Wyclif var helt i tråd med Franz av Assisi og Origenes når han mente at kirken burde kvitte seg med

sine enorme eiendommer og at kardinalene og biskopene burde vie seg til et liv i fattigdom og fromhet. Han hevdet også at kristendommens autoritet lå i Bibelen alene, og ikke satt på pavestolen i Rom. Kirken som var fet, søkkrik og mektig, likte selvfølgelig dårlig disse ideene, og Wyclif ble følgelig fordømt som farlig kjetter. Han hadde utfordret kirkens dogmer og pavedømmets autoritet, og det gjør man ikke ustraffet. Wyclif hadde imidlertid mektige venner innen den engelske adel og unngikk dermed kjetterdøden på bålet. Jan Hus var ikke fullt så heldig. Han møtte personlig frem i Konstanz da han ble lokket dit under fromme løfter om fritt leide. I stedet for fritt leide ble han arrestert, forhørt og dømt som vranglærer, som kjetter. Jan Hus ble ført ut av rettsbygningen og brent levende på bålet. Under bålet hadde man i hemmelighet plassert et råtnende kadaver av et muldyr, slik at publikum virkelig skulle kjenne "djevelens stank" når flammene fortærte kjetteren Hus.¹⁶⁸

Etter de fire årene ble delegatene til slutt enige om at de tre pavene skulle avsettes, og man klarte å samle seg om én ny pave, Martin 5. En mann som hadde en dyp mistro til renessansens lærdom og dens begeistring for de hedenske forfatterne og de greske filosofer.

Alt og alle hadde sin pris i Roma, prostituerte ble ført på representasjonskonto, og korrupsjonen florerte. Pavene ledet an på dette området. Alexander 6. hadde åpenlyst med seg sin unge elskerinne i Vatikanet. Han forgiftet også kardinalene etter tur for å sette inn sine ni uekte sønner og døtre i viktige posisjoner. Pave Juli-

us 2. brukte uante summer til å rekrutterte ivrig leiesoldater til de mange krigene sine. Sveitsergarden, Vatikanets fargerike vaktstyrke, er forresten den seremonielle etterlevning av disse leiesoldatene til pave Julius. Deres fargeglade uniformer er faktisk designet av Michelangelo. Det var også Julius 2. som innimellom alle krigene sine også fant tid til å bygge den nåværende Peterskirken i Roma. Han fikk revet ned den gamle kirken og engasjerte deretter kjente kunstnere, blant annet Michelangelo, til å reise og utsmykke en ny Peterskirke. Den skulle være et strålende monument over den katolske kirkens prakt. En passende ramme for de pyntesyke og dekadente geistlige rundt paven. Den første Peterskirken (St. Peters basilika), ble påbegynt av keiser Konstantin på trehundretallet. Kirken ble bygd over stedet hvor tradisjonen mente at graven til disippelen Peter måtte ligge. Under den annen verdenskrig ble det oppdaget at kirken faktisk var bygget oppå en hedensk gravplass for det romerske aristokrati, med familiehellighommer dekorert med bilder av hedenske romerske guder. Det er forøvrig svært få og svært upålitelige opplysninger om disippelen Peter i det hele tatt var i Roma. Opplysningene er av mytekaraktar, og en legende kan fortelle at Peter attpåtil skal ha blitt korsfestet i Roma. Han skal ha flyktet fra Rom, men snudde og dro tilbake til byen etter at han hadde truffet selveste Jesus på veien like utenfor byen. Peter skal, på bakgrunn av dette underfulle møte med Mesteren, forstått at han selv måtte kjenne lidelsen på egen kropp. Derfor snudde han og trasket trøstig tilbake til Rom for å la seg arrestere og bli korsfestet. Legenden forteller tilslutt at Peter i ærbødighet for Jesus lot seg korsfeste opp ned.

---

¹⁶⁸ Deschner 1987 s.29

Pave Leo 10. ble geistlig da han var syv år gammel, og ble kardinal når han var tretten. For ham var pavestolen hans personlige utømmelige pengebinge og lekegrind som Gud hadde skjenket ham for at hans personlige nytelse. Slik oppfattet han det selv iallefall, og han nøt det hele i fulle drag. Han sløste hemningsløst og holdt enorme fester viden berømte for sin luksus og dekadanse. Leo 10. ruinerte nesten pavekirken, og det sier ikke så rent lite om forbruket hans.

Utover i middelalderen besto pavekirken i stor grad av karrieremennesker, kardinaler som aldri var ordinert, og som oftest heller ikke var spesielt fromme eller teologisk skolerte. Pavekirken var i stor grad en karrieresvei til makt og rikdom for Roms ledende familier.

Bonifatius 8. ble utnevnt til pave i 1294. Han beriket seg og sine slektninger grovt på paveverdigheten, og han førte krig mot familiens tradisjonelle fiender med kirkens midler. Han blir hevdet å ha sagt at det å ha sex med gutter og kvinner ikke var større synd enn å gni hendene mot hverandre. Han ble også påstått å være vantro, og at han egentlig avviste oppstandelsen. Om han ikke var så sterk i gudstroen så trodde desto mer på sin egen paveverdighet og opphøyde fortrefelighet. Han hevdet ingen mennesker kunne bli frelst hvis de ikke var hans personlige undersåtter.

PROTESTANTISMEN

Det har opp gjennom kirkehistorien stadig dukket opp reformatorer og personer som har hatt andre tolkninger av læren enn den ortodokse kirken. Disse har som regel raskt blitt forkjetret og nådeløst forfulgt av Kirken. Etterhvert som Kirken ble rikere og fetere, observerte oppriktig troende at kirken fjernet seg lenger og lenger fra sin opprinnelige lære. At teologisk teori var en ting, teologisk praksis noe helt annet. Forskjellene mellom Jesu fattigdomsideal og kirkens enorme jordiske gods, mellom de geistliges fyrstelige livsførsel og den enorme sosiale nød blant allmuen, ble etterhvert påfallende. Kirkens nådeløse og brutale framferd mot annerledes tenkende kan heller knapt kalles ”å vende det annet kinn til”. Mange av kirkens ”lyseste” hoder har opp gjennom århundrene kastet vekk år av sine liv for å prøve å bortforklare og omfortolke skriften til å passe med en endret virkelighet. Det er dette vi kaller teologi. Blant teologiske diskusjonstema som ”lærde” teologer har diskutert i fullt alvor kan vi nevne i fleng: Brukte egentlig Pilatus såpe da han toet sine hender? Hadde Jesus klær på under himmelfarten? Hvor ble de i tilfelle av, eller viste han seg kliss naken for disiplene etter oppstandelsen? Kan Gud skape fjell uten daler? Hvordan ble jomfru Maria befruktet? Gjennom øret, eller muligens gjennom siden? Kan Gud gi en kvinne tilbake sin jomfrudom? Kan Gud bjeffe som en hund? Sitter Gud eller står han? Har alle engler diskantstemme, eller finnes det enkelte basser blant dem? Hvor høy er temperaturen i helvete? Dersom en mus drikker av dåpsvannet, er den da å anse som døpt? Kunne Jesus ha full-

brakt sin frelsesgjerning dersom han hadde vært et gresskar?(!)¹⁶⁹

Under pave Innocens 3, historiens mektigste pave, ble det fjerde laterankonsil holdt i 1215. Her ble et bredt spekter av lærespørsmål tatt opp, blant annet var det her det ble vedtatt at staten hadde plikt å straffe kjettere. Det var også her at doktrinen om *transsubstantiasjonen* ble utformet, om at brødet og vinen faktisk blir til Jesu legeme og blod under nattverden. Kjeksoblaten og vinen under den kristne nattverden er derfor ikke, som mange tror, kun et symbol på Jesu legeme og blod. Ifølge kirkens egen lære er det Jesu faktiske legeme og blod menigheten putter i munnen. Denne vemmelige kannibalske magi¹⁷⁰ utføres fortsatt i alle kristne kirker for dem som kan bekvemme seg.

Den økende kløften mellom den offisielle kirkens lære og dens dekadente livsførsel, har vært årsaken til de fleste krav om reformer og til oppblomstringen av ”kjetterske” kristne retninger. Det er også derfor kirken i århundrer har forbudt lekfolk å lese Bibelen på egen hånd. Både kirkemøtene i Terragona i 1234 og Toulouse i 1299 innførte regulære forbud mot dette. I Würzburg i det 16. århundre kunne bønder bli straffet med halshogging for å lese i Bibelen. Først så sent som i 1836 tillot paven katolikker å lese Bibelen oversatt til det lokale språk, men bare dersom man fikk godkjennelse av den romerske inkvisisjonen. Begrunnelsen var gjerne at man var redd for at folk skulle

---

¹⁶⁹ R. Johanson 1989

¹⁷⁰ A. Øverland

”feiltolke” den hellige skriften. At menigheten skulle oppdage misforholdet mellom f.eks. kirkens dekadente livsførsel og Jesu fattigdomslære. Gud forby! Den offisielle Bibelen eksisterte også kun på latin helt frem til reformasjonen, og dermed var det få andre enn de geistlige og lærde som skjønnte noe særlig av det som stod der. Men om selve Bibelen var ansett som farlige lektyre for den ulærde pøbelen, hva da med annen lødigere litteratur? Selv i dag opprettholdes den katolske kirke sin famøse *Indeks*, listen over litteratur som er forbudt for gode katolikker å lese. Bibelen ble tilgjengelig for lekfolk da Martin Luther som en av de første oversatte Det nye testamentet til tysk i 1522 og Det gamle testamentet i 1534. Raskt kom det oversettelser også på andre språk, og disse ble raskt spredt ikke minst takket være en viss gullsmed ved navn Johann Gutenberg fra Mainz og hans nye oppfinnelse, boktrykkerkunsten.

Martin Luther (1482/83-1546), som virket som professor ved et forholdsvis ukjent universitet i byen Wittenberg i Tyskland, var en av mange som tvilte på den katolske kirkens teologiske praksis. Ikke minst på berettigelsen av avlats-handelen. Luther tolket Paulus dithen at frelsen lå i troen alene. Handelen ved relikvier og avlat så han som en ren svindel i Guds navn. På hans tid hadde relikvie- og avlatshandelen fått et enormt omfang. Noen var større aktører i bransjen enn andre. For eksempel hadde erkebiskopen av Mainz sin egen personlige og enormt innbringende samling med relikvier til avlatshandelen, samlingen hans talte hele 9000 hellige relikvier. Blant disse befant seg likene av utallige fromme helgener, en knokkel fra

selveste patriarken Isaak, en krukke full av manna fra utvandringen fra Egypt, og til og med en kvist fra den brennende busken. I slottskirken i Wittenberg, hvor Luther selv virket, ble det oppbevart i 1510 ikke mindre enn 5500 relikvier (se også s.71)

Luthers ideer om at man ikke trengte å kjøpe seg avlat eller betale tiende til den katolske kirke for sin himmelske frelses skyld, ble selvfølgelig raskt populære blant almuen. Hans skrifter fikk stor betydning og ideene hans spredde seg fort ved hjelp av Gutenbergs nye oppfinnelse. Snart var hele Nord Tyskland gått tapt for den katolske kirken. Dens store jordeiendommer ble inndradd og de tyske småfyrstene kunne forsyne seg grovt med kirkelig jord. Denne tilgangen på store områder med kirkelig jord var en av grunnen til at de jordhungrige tyske småfyrstene gav reformasjonen sin energiske støtte. Den tyske keiseren Karl 5. var imidlertid en from katolikk på sin hals og snart var Tyskland involvert i en blodig religionskrig. Karl hersket også over store deler av Nord-Italia, noe italienerne og paven ikke var udelt begeistret for. Selv om Karl var katolikk var han også i strid med paven. I 1527 marsjerte keiserens soldater inn i Italia. Mange av soldatene var fanatiske protestanter, godt oppøst av den som regel hatefulle antikatolske propaganda, og uten å ha fått lønn på flere måneder. Disse ville protestantiske horder invaderte Roma den første uken i mai. De stormet inn i byen og myrdet, voldtok og herjet for fote. Soldatene prylte katolske prester helsetøse og plyndret Vatikanet for gods og gull. De rablet begeistret reformatoren Luthers navn over veggmaleriene i Vatikanet, til og med på veggene i pavens private gemakker, og brukte

likegodt det romslige vatikanbiblioteket som stall for sine hester. Paven selv greide å flykte til San Angelo-borgen utenfor Roma, hvor han ble beleiret av illsinte tyske soldater. De brølte trusler mot ham og truet endog med å spise ham.

Konsilet i Trento ble kalt sammen med det hovedmål for øye å skulle stanse spredningen av reformasjonen. Som følge av reformasjonen mistet den katolske kirken mye av sin innflytelse og mange troende sjeler, særlig i Nord-Europa. Men samtidig åpnet det seg opp nye jomfruelige misjonsmarker i den nye verden som ble oppdaget på denne tiden, Amerika.

OPPLYSNINGSTIDEN / DEN FRANSKE REVOLUSJON

I året 1766 passerer en flokk capuccinermunker gjennom en landsby i Nord-Frankrike. En ung protestant ved navn Chevalier ser på opp-toget men uten å ta av seg hatten for de fromme brødrene. Det var ikke særlig smart. Munkene ble fornærmet og fikk omgående Chevalier arrestert og dømt for blasfemi. Hendene hans ble hogget av, tungen hans revet ut med tang før Chevalier ble brent levende på bålet. Dette var det katolske Frankrike så sent som i opplysningstiden. Klostrene i Europa var på denne tiden blitt rike og de fete munkene levde som småpaver. Men tiden var moden for forandring. Etter århundrer med kjetter og heksebål, blodige korstog, kriger og andre ulykker i religionens navn, hadde man særlig i de intellektuelle kretsene fått et stadig mer distansert og kjølig forhold til kirken. 1600-tallets lærde og deres sterkere vektlegging på fornuften og tvilen, beredte grunnen for opplysningstiden. Den stadig økende interessen for naturen og naturvitenskapene utfordret og satte spørsmålstegn ved religionens forklaringsmodeller. Nye teorier om at verden ikke var blitt skapt, men var et resultat av en langvarig geologisk prosess, og utviklingen nye verdensbilder hvor Gud ikke lenger var nødvendig. Den skotske geologen James Hutton fremsatte sin teori i 1785 om at jorden var enormt mye eldre enn teologene trodde, samt at den gradvis hadde forandret seg. Det å søke etter noen høyere vesen bak dens tilblivelse var forgjeves, mente han. Det er feil å si at Hutton ble noen spesielt populær herremann i kirkelige kretser etter dette, men hans teorier ble underbygd av forskningen. Napoleons matematikklærer Pier-

re Simon Laplace utviklet en verdensmodell i 1796, en modell hvor jordens tilblivelse og utvikling i sin helhet kunne forklares ut fra naturlovene. Heller ikke i hans modell var det behov for noen guddommelig skaper. Opplysningsfilosofen som David Hume, Rousseau, d'Holbach og Voltaire undergravde også kristendommens autoritet. Voltaire (*Francois Marie Arouet de Voltaire*) (1694-1778) engasjerte seg blant annet sterkt i den såkalte Calas-affæren i 1762, som viste til fulle hvor skadelig religiøs makt og fordommer kan være. Jean Calas var en hugenottisk kjøpmann i Toulouse hvis sønn ble funnet hengt i farens butikk. Sønnen hadde åpenbart begått selvmord, men familien ville ikke innrømme dette offentlig, da dette etter fransk lov ville medføre at liket ble skjendet som posthum straff for selvmordet. Derfor hevdet familien at sønnen var blitt myrdet. Det spredte seg etterhvert et rykte blant de lokale katolikker om at det nok var hugenotten Jean Calas som selv hadde myrdet sin egen sønn, da katolikkene mente å vite at sønnen egentlig hadde villet konvertere til katolisismen. Jean Calas ble som følge av ryktet arrestert, og ble av parlamentet i Toulouse dømt til radbrekning, tortur og kvelning for mordet på sin egen sønn. Calas hevdet helt frem til henrettelsen at han var uskyldig. Voltaire engasjerte seg i saken, og etter egne undersøkelser ble han overbevist om at Calas var uskyldig henrettet. Voltaire angrep da den katolske kirken som han mente var ansvarlig for den grusomme og urettferdige dommen. Han innførte slagordet "Knus den avskyelige!" (*Ecrasez l'infâme!*), mot kirken og kristendommen. Vol-

taire klarte å gjøre Calas-saken viden kjent i hele Europa ved hjelp av sitt engasjement og sine skrifter og brev. Han skapte en opinion som til slutt fikk myndighetene til å gjenoppta saken, og det endte med at Calas ble frikjent posthumt av en kongelig domstol.¹⁷¹

Voltaire var den ledende franske opplysningsfilosof og forfatter og han nøyde seg ikke med bare å angripe kirken, det var selve kristendommen han ville til livs. Han mente at Bibelen var den mest utrolige boken som fantes, en bok full av "selvmotsigelser, galskap og skrekk". At miraklene kun var orientalske folkesagn, og transsubstansiasjonen,¹⁷² det rene nonsens. At Bibelen kun var pålitelig når den gjenga de gamle jødiske moralske idéer og skikker, men at disse idéer og skikker var forferdelige, og at Guds utvalgte folk var et grusomt, lastefullt og løgnaktig folk.¹⁷³ Et stort jordskjelv i Lisboa i Portugal i året 1755 hvor ett sted mellom 10 000 og 30 000 mennesker skal ha omkommet, bidro til å så alvorlig tvil om Guds rettferdighet i vide kretser, ja om han i det hele tatt eksisterte. Hvordan kunne han la en slik uhyrlig naturkatastrofe skje dersom han var god og rettferdig?

Det føydale Europa var i forandring, opplysningstiden og de nye vitenskaper hadde gitt menneskene et nytt syn på naturen, på verden, og kirken hadde mistet mye av sin åndelige makt over sinnene. Oppdagelsen av den Nye Verden, samt den økte handelen og utnyttelsen av nye ressurser i Asia og Afrika, gjorde at

verden hadde forandret seg. Den politiske orden i Europa hadde imidlertid ikke forandret seg, Europa var fortsatt styrt av eneveldige monarker støttet av et aristokrati med enorme privilegier og rikdommer. I løpet av noen sommerer i 1789 ble den sosiale og politiske strukturen, som hadde stått uforandret i 1000 år, revet ned i Den franske revolusjonen. Den 26. august 1789 vedtok man i Paris erklæringen om rettighetene til mennesket og borgeren: frihet, likhet og brorskap. Kongen ble en konstitusjonell monark og var ikke lenger hevet over loven. Noe man håndfast demonstrerte litt senere ved å kappe hodet av ham. I oktober opphevet man avleggelsen av religiøse løfter, i november ble alle kirkens eiendommer stilt til nasjonens disposisjon. I juli 1790 ble loven om presteskapet vedtatt, prestene ble nå lønnete statstjenestemenn. Prester og biskoper skulle utpekes av folkets representanter uten at paven lenger hadde noe å si. I november ble det vedtatt at alle praktiserende representanter for presteskapet skulle avlegge troskapsed til nasjonen. Dette var harde slag for kirkens selvbestemmelse. Flere tusen prester som nektet å avlegge troskapseden til republikken ble henrettet. Rundt 40.000 prester flyktet dermed fra Frankrike. Hedenske religiøse fester ble nå holdt i byene, og i Paris virket det nesten som om kristendommen var avskaffet. Klostre ble stormet og revet og det ble holdt festlige maskerader i kirkene. Med Napoleon Bonaparte kom den franske revolusjon til Italia, og til Roma. Palasser, gallerier og kirker ble plyndret, ikke minst ble mange av pavekirkens skatter fraktet til Frankrike. Gull, kunstskatter, malerier og verdifulle manuskripter fra Vatikanbiblioteket ble fraktet nordover til Paris.

---

¹⁷¹ Boberg, Malmqvist

¹⁷² Nattverdrødets og vinens forvandling til Jesu legeme og blod. Lære som også er del av den norske kirkes bekjennelse.

¹⁷³ Boberg, Malmqvist

Fortsatt prøver Vatikanet å få tilbake noe av dette godset fra Frankrike.

Som Konstantin 1500 år tidligere fant Napoleon etterhvert ut at katolisismen kunne være et svært nyttig politisk maktredskap, og han søkte derfor etterhvert forsoning med paven. Det var i den forbindelse Napoleon skal ha sagt at om ikke paven hadde eksistert så måtte han ha oppfunnet ham. Forsoningen mellom Napoleon og paven munnet ut i et konkordat (avtale) som anerkjente katolisismens særstilling som religionen til flertallet av franskmenn. Dette gav pavedømmet den religiøse makten tilbake i Frankrike. Napoleon skrev i denne forbindelse at *"når man er i harmoni med paven, hersker man over samvittigheten til hundre millioner mennesker."* Konkordatet var imidlertid noe Napoleon kom til å angre bittert på senere.

«PÅ FRUKTENE SKAL TREET KJENNES»

”Utad er kristendom og kirke ett og det samme. Hva den kristne tror, er oss likegyldig.

Hva de kristne gjør kan vi ikke bortse fra.”

Arnulf Øverland

Ifølge kristendommen hadde Gud fra sin himmel sett at menneskene var fulle av synd. På et tidspunkt følte han det maktpåliggende å gjøre noe med det. En skulle tro at det letteste for en allmektig skapergud ville være å gripe direkte inn og hindre mennesker å synde ytterligere. Nei, den eneste måten Gud kan få bukt med uvesenet på, er å la menneskene begå den største mulige synd, nemlig å henrette Guds egen sønn. Da først kan menneskeheten få tilgivelse. Både den greske filosofen Porfyrios (233 - 304 e.Kr.) og filosofen Celsus stilte allerede på tohundertallet det betimelige spørsmålet om hvorfor Gud ventet så mange tusen år før han grep inn. Hvorfor han ikke grep inn i langt tidligere i historien, slik at utallige tusener av mennesker hadde sluppet å gå til grunne? Gud sender altså sin sønn til jorden i menneskeskikkelse for å bli henrettet som et sonoffer for menneskenes synder. Hvorpå sønnen overviner døden og gjenoppstår som guddom. Dette er kristendommens kjernepunkt.

Et kjent bibelord tillagt Jesus sier at treet skal kjennes på fruktene.¹⁷⁴ Et godt tre gir god frukt, et dårlig gir dårlig frukt. Det må være rimelig også å bruke denne analogien på kristendommen og kirken selv. Å måle kristendommen med dens egen målestokk. Dersom

kristendommen er treet må kirken og de troende sees på som fruktene av denne læren. Som du sår skal du høste.¹⁷⁵ Kirken og de kristnes gjerninger i sin guds navn, avspeiler deres tolkninger av Guds vilje. Det må også være tillatt å anta at dersom den allmektige Gud skulle være dypt uenig i sine jordiske tilbedere sine handlinger i hans navn og deres tolkninger av hans vilje, at han vil søke å påvirke disse til å justere sin kurs. Han har tradisjonelt gjort dette gjennom åpenbaringer, himmelske tegn, eller direkte tale fra oven. Det siste ville være det enkleste og mest effektive. Vi får anta at prestene og biskopene, kirkens fremste menn og kvinner, har en bedre kontakt, forståelse og kommunikasjon med guddommen enn oss andre. Hvorfor skal de ellers være prester? Ergo må det være en rimelig antagelse at gjerninger og holdninger fremsatt av Guds fremste representanter på jord er representative for Gud og for kristendommen. I så tilfelle, Gud hjelpe oss alle.

I det følgende vil jeg ta for meg hvordan kirken og de troende har forvaltet sin lære opp gjennom historien. For en del av emnene vil den offisielle kirkens holdninger og handlinger også være behandlet andre steder i boken.

KIRKEN OG TOLERANSEN

Alle polyteistiske religioner er tolerante i møte med andre religioner. Det ligger i den polyteistiske religionens natur at verden er befolket med myriader av guder og makter, og for-

¹⁷⁴ Matt 7,16-20; 12,33;

¹⁷⁵ Gal 6,7; 2 Kor 9,6; Matt 13,24ff;

ståelsen av at ulike mennesker kan ha ulike guder. Den religiøse intoleransen er kun spesi-
fikk for monoteismen!¹⁷⁶ Nå er det ikke helt
riktig å omtale de hedenske religioner som
polyteistiske, da de fleste faktisk opererte kun
med én høyeste guddom. Denne guden kunne
imidlertid manifesteres i mange ulike aspekter,
ulike ansikter for eksempel i form av gudesøn-
ner og døtre. Det samme forholdet er jo også
egentlig til stede i kristendommen med forestil-
lingen om treenigheten, om Faderen, Sønnen
og den hellige Ånd som både er tre ulike vesen
men samtidig tre deler av samme guddom. I de
hedenske religionene er imidlertid ikke den
høyeste guddom personifisert som hos jødene
og hos kristendommen, men ble oppfattet mer
som en slags universets altomfattende bevisst-
het. En bevissthet som bli uttrykt gjennom alt
levende.¹⁷⁷ Alle antikkens mange guddommer
var denne høyeste guddommelige makts repre-
sentanter og budbringere. Disse hadde imidler-
tid ulike navn i de ulike land. De enkelte gud-
dommene avspeilte de mange ulike aspekter
av overguden. I motsetning til de fleste av sine
naboer gjorde jødene sin stammegud, Jahova,
til en personifisert overgud, en antropomorf
gud i mannsskikkelse, og man fikk en mer
primitiv intolerant monoteisme til resultat. En
personifisert, konkretisert overgud som Jehova,
kan kun fremstå som én type gud, og det gud-
dommelige mangfoldet forsvinner. Jehova var
opprinnelig heller ingen overgud, men en igno-
rant lokal stammegud med et nokså begrenset
repertoar, samt åpenbart sterkt mangelfullt
utviklede sjelsevner og elendig menneske-
kunnskap.

---

¹⁷⁶ Schopenhauer

¹⁷⁷ Freke og Gandy

I løpet av kristendommens totusenårige histo-
rie har de kristne kun selv blitt forfulgt av and-
re i de første tre århundrer. I de tidlige perioder
ble den kristne sekten innimellom forfulgt av
jødiske selvstyremyndigheter i Palestina, på
bakgrunn av at en del tidlige kristne sekter ble
sett på som arnesteder for opprør mot det jø-
diske religiøse establishment. Etter brannen i
Roma i år 64 e.Kr, ble en rekke kristne henret-
tet som brannstiftere av keiser Nero. Skal en
dømme etter de romerske kildene, var de krist-
ne en rimelig upopulær gruppe i Roma, en liten
utgruppe blant samfunnets berme som opererte
i skyggen av samfunnet. Neros forfølgelser av
de kristne i denne forbindelse var imidlertid
ingen "kristenforfølgelser" som sådan, men
snarere en brannstifterprosess. Forfølgelsene
hadde svært lite med kristendommen å gjøre,
om noe.¹⁷⁸ Ifølge selv de Nero-fiendtlige histo-
rikerne Tacitus og Suetonius, var prosessen
mot brannstifterne etter bybrannen både riktig
og rettferdig. At brannstifterne var kristne var
trolig av underordnet betydning både for Nero
og for romere flest.¹⁷⁹ Romerne var i hovedsak
svært tolerante når det gjaldt trosspørsmål, og
de kristne nøt godt av store religiøse friheter,
og ble som regel behandlet med stor tålmodig-
het av den romerske stat. Neros ettermæle
blant romerne var forøvrig langt mer sympatisk
enn det ettermæle som en pervers blodtørstig
nisse som kristne historikere senere har gitt
ham. Systematiske kristenforfølgelser i regi av
de romerske myndigheter foregikk hovedsake-
lig i de to årene 249-251 og perioden 303 –
311. Forfølgelsene var imidlertid periodevise

---

¹⁷⁸ Deschner 1990 s.155

¹⁷⁹ Ibid.

og ikke konstante i perioden 303-311. Til sammen foregikk det kristenforfølgelser kun i rundt fem av de første tre hundre årene av vår tidsregning. Ifølge seriøse forskere er tallet på kristne "martyrer" totalt bare rundt 3000, og trolig kun 1500 i de første tre århundrene. Dette er omtrent like mange som f.eks. det antall jøder kirken pleide å ta livet av bare i løpet av ett år i middelalderen, eller iblant, på en eneste dag.¹⁸⁰ De fleste av kirkens martyrer og martyriumhistorier fra de første århundrene, er for det meste forfalskninger og fromme løgner. Til sammenligning har kirken selv forfulgt annerledes tenkende og andre avvikende kristne i de følgende 1700 - ettusensyhundre - årene.

I de første tre århundrene av vår tidsregning, da de kristne innimellom kunne risikere å bli forfulgt selv, var den grenseløse toleransen sentral i deres lære. Da kristendommen selv fikk makt på tre-firehundretallet ble melodien en annen kan man trygt si. Som en streng monoteistisk lære finnes det ikke andre guder en den ene, treenige, Gud, ifølge kristendommen, og ifølge Jahve selv. Men man har åpenbart ikke vært mere sikker i sin sak enn at man har følt det maktpåliggende å bekjempe andre konkurrerende guder med blank vold. Sånn for sikkerhets skyld. I det hele tatt gikk kirken med sin nyvunne makt, fra det fjerde århundre av, hardt til verks mot andre trosretninger. Med kirkelig entusiasme og glød ble hedenske templer og kunstgjenstander ødelagt og trampet i stykker av overivrige kristne i ødeleggende religiøs berserkgang. Under ledelse av biskoper og abbeder var det munkene som ofte var de mest aktive, og grekerne kalte dem gjer-

ne "*svinske svartkapper*" da de "så ut som mennesker men levde som svin". En samtidig¹⁸¹ skriver "*bevæpnet med stokker eller steiner og sverd stormer de av sted til templerne, noen av dem uten disse våpen, bare med hender og føtter*". Så snart de hadde herjet seg ferdig i ett tempel fór de avsted til det neste. Veltet murer, knuste gudebilder og altere. Biskop Theophilus i Alexandria jevnet selv hedenske kultplasser med jorden. Den geskjeftige biskop skal i 391 egenhendig ha knust en diger statue av Sarapis med øks, en statue laget av den store atenske kunstneren Bryaxis. Store deler av antikkens religiøse kunst ble tilintetgjort på denne måten. En bråte prester skapte seg bent fram et navn og en karriere som tempelødeleggere. En biskop Marcellus utmerket seg i særlig grad i denne sammenheng, han rev ned blant annet det store Zevstempelet i Apameia. Blant de entusiastisk herjende kristne hordene gikk det sport i å samle seg trofeer fra de helligdommene de valset over. Biskop Theophilus organiserte hoiende spotteprosjoner med slike hedenske trofeer i Alexandria.

Noen gikk mer drastisk til verks enn andre. Den østromerske keiseren Theodosius 2 (401-450), henrettet endog barn fordi de hadde lekt med en knust hedensk statue. En tidlig kirkehistoriker skriver da også om Theodosius 2. at han "*overtraff alle i mildhet og menneskelighet*". Det var nå det. Theodosius 2. kom på tronen i en alder av syv år, og var godt indoktrinert og ble følgelig et effektivt redskap for kirken. Han fjernet snart alle ikke-kristne fra statsembetene, og satte i 434 og 438 dødsstraff for utøvelsen av all hedensk religion. Han be-

---

¹⁸⁰ Deschner 1986 s.200

---

¹⁸¹ Libanios, "*Pro templis*" fra 389

grunnet dette med de naturkatastrofene hedensk gudskultus hadde forårsaket(!). Særlig i de østlige provinser ble ikke sjelden hedninger også massakrert ved de kristnes tempelherjinger.

Ikke alle helligdommer ble imidlertid ødelagt. Mange hedenske helligdommer ble også ganske enkelt omgjort til kristne kirker. Man bar ut og ødela de hedenske gudebildene og alterne, og snekret opp et kors i stedet.

FORDUMMING

Hvilken innvirkning har kirken og religionen hatt på samfunnets kunnskapsnivå og utvikling? Blind tro har aldri bidratt til å føre menneskeheten ut av uvitenhetens mørke. All utvikling har skjedd på tross av religionens forstokkede dogmer og læresetninger, aldri på grunn av dem. Det å stille spørsmål ved dogmene og det å undersøke dogmenes troverdighet i forhold til den virkelige verden, på tross av kirkens trusler om død og pine, er det som har ført oss dit vi er i dag. Den blinde troen fører en ingensteds, bortsett kanskje til det fortvilte håpet om evig personlig frelse kombinert med frykten for den evige helvetespine.

Kristendommen krever betingelsesløs tro for frelsen, og avskyr ett hvert forsøk på å tilegne seg kunnskap eller bruk av fornuft og kritisk tenkning. Allerede i beretningen om syndefallet kommer det klart til uttrykk at Herren ikke ser med blide øyne på kunnskapstørst. Jesus forbanner også fornuften og forlanger en betingelsesløs tro for frelsen. De fleste fremskritt som er gjort som har hjulpet menneskene fremover har vært motarbeidet av kirken. Kir-

kefaderen Augustin uttrykte tidlig den kirkelige grunnholdning om at man ikke trengte noe vitenskap når man hadde evangeliene. Noe som Augustin selv var et godt eksempel på: Han var overbevist om slike ting som at blod fra en geitebukk var det eneste som kunne spalte diamanter, og at vinden befruktet hopper i Kappadokia (i Lilleasia). Han trodde fullt og fast på forestillingene om skjærsilden og helvete, og at helvetes ild var en virkelig kroppslig ild hvis hete var proporsjonal med hvor grove synder som var begått i det jordiske liv. Men han trodde derimot slett ikke på at jorden hadde kuleform, noe som da hadde vært kjent i århundrer. Alt et menneske behøvde av kunnskap sto i Bibelen, ifølge Augustin, og det som ikke sto der var rett og slett direkte skadelig. Ifølge den store kirkefader, helgen og kirkefilosof Thomas Aquinas er enhver streben etter kunnskap en synd, når den ikke har til hensikt å gi kunnskap om Gud. Kirken, og da særlig den katolske, har senere alltid motarbeidet menneskers forsøk på å søke kunnskap om verden rundt oss. Desto mer et menneske vet, jo mer kunnskap man besitter, desto mindre "troende" vil vedkommende generelt sett være. *"De færreste kristne kan nå som tidligere gå under betegnelsen intellektuelle"*.¹⁸²

Utdannelse ble fortsatt sett på som viktig i det fjerde og det femte århundret, ihvertfall blant de høyere romerske samfunnslag. Vektlegging på utdannelse på denne tiden skyldes i stor grad tradisjonen og arven fra antikken, og var ikke kirkens fortjeneste. Utdannelsen hadde imidlertid fått et stadig mer preg av bevaring av gammel kunnskap, og ikke noen videreut-

---

¹⁸² Deschner 1990 s.364

vikling og fornyelse av denne kunnskapen. På alle områder taper kjennskapet til den tidligere kunnskap seg, og denne forsvant gradvis bak glemselens slør. Undervisningen og forskningen fikk mer og mer preg av å utelukkende være studier av de hellige skrifter. Kjennskapet til det greske språk, i århundrer selve grunnlaget og forutsetningen for enhver kunnskap, ble etterhvert en sjeldenhet.¹⁸³ Kun geistlige kunne etterhvert lese og skrive, selv om mange av dem heller ikke var noen rasere i kunsten. Historieskriver biskop Gregor (d. 594) er et godt eksempel i så måte. Hans språkføring er elendig, han roter hemningsløst med grammatikken, med preposisjoner og blander til stadighet substantivenes kjønn.¹⁸⁴ Augustin selv kunne heller ikke gresk spesielt godt, og han klarte kun såvidt å oversette greske tekster på egen hånd. Hebraisk kunne han overhodet ikke. Han leste de greske og hebraiske tekster stort sett i latinske oversettelser.

I løpet av de første seks århundrer av vår tidsregning ble den gamle allmennutdannelsen og de antikke vitenskaper (bortsett fra astronomien som man trengte for å bestemme tidspunktet for de ulike kirkelige høytider) fordømt og erstattet med teologi. Enhver vitenskap var nå kun nyttig i den grad den støttet kirkens fornyelse. Tenkningen ble mindre og mindre selvstendig, kunnskapen minket og fornuften ble foraktet. Ved overgangen til det syvende århundret var allmennutdannelsen for det meste forsvunnet. For de tidlige kristne var det imidlertid ingen klare forbud mot å tilegne seg antikkens "hedenske" kunnskap, men det var

en utbredt innstilling at man som kristen ikke skulle undervise i dette. Derfor hadde heller ikke kristendommen noen egne skoler før ut i det sjette århundre. Kirkefedre som f.eks. Origenes og Augustin, dro selv veksler på antikkens kultur og lærdom, på Platons og Aristoteles filosofi, og søkte å overføre dette til en kristen kontekst. Kunnskap og utdanning ble i beste fall sett på som et nødvendig onde, og kun da dersom det kunne være til støtte for teologien.

De katolske skoler var som regel rene teologisk/filosofiske fakulteter, og deres studier hadde marginal betydning for det virkelige samfunnet utenfor murene. Antikkens rike tilfang og utveksling av skrifter var ikke lenger tilgjengelig for andre enn en liten elite i kirke og klostrene. Men selv der var, som tidligere nevnt, ikke alltid utdanningsnivået særlig høyt. På konsilet i Khalkedon (*Chalcedon*) i 451 var alle de førti fremmøtte biskopene analfabeter. Pavene i de følgende århundrene formelig skryter av sin uvitenhet, ikke kunne de gresk og de var som regel skrale i latin. Selv ikke alle pavene i det niende og tidende århundret kunne engang lese eller skrive.¹⁸⁵ Presteskapets "klokhet" har for det meste bestått i allmuens uvitenhet.¹⁸⁶ Slik er det fortsatt.

I 1163 forbød pave Alexander 3. alle prester å studere fysikk, og i 1380 besluttet det franske parlamentet, etter en appell fra pave Johan 22., å forby enhver befatning med kjemi.

På et område som er helt vesentlig for menneskers liv og helse, medisinen, har kirken vært en effektiv bremsekloss for en utvikling til menneskers beste, i nesten 1000 år. I utgangspunk-

---

¹⁸³ Deschner 1990 s.385

¹⁸⁴ Ibid.

---

¹⁸⁵ Deschner 1986

¹⁸⁶ Ibid.

tet trodde jødene at sykdommer var Herrens straff for synd, og derfor sto heller ikke medisinen høyt i kurs hos dem, da forsøk på å helbrede sykdommer ble sett på som en utidig innblanding i Herrens vilje. Denne forestillingen om at sykdom egentlig er en Guds straffedom hang med videre i kristendommen til langt opp i middelalderen. Eksperimentering og forskning var fordømt av kirken, noe som ikke minst hadde følger for nettopp legevitenskapen. Kirken hadde satt ned et strengt forbud mot f.eks. å obdusere lik. I 1564 dømte inkvisisjonen grunnleggeren av den moderne anatomi, den flamske legen Andreas Versalius, til døden for dette. Han hadde gitt ut sitt banebrytende anatomiske verk *De corporis humani fabrica* i 1543. Versalius hadde blant annet obdusert lik og blant annet funnet ut at det bibelske dogma om at kvinnen ble skapt av ett av mannens ribben ikke kunne stemme, da menn åpenbart ikke manglet noe ribben. På grunn av kirken sto medisinen i Europa på stedet hvil i nærmere ett tusen år! Helt frem til 1600-tallet var det trolig bedre for syke i Europa å ty til bønn, enn å oppsøke datidens ”leger”. Sykdom var i middelalderens Europa Guds uransakelige vilje, og bruk av eksempelvis urter eller andre naturlige ”legemidler” var ikke sjelden forbundet med straffereaksjoner fra øvrigheten. Til sammenligning blomstret medisinen i samme periode i den arabiske hemisfære. Ikke minst på grunn av Muhammeds ord om at de lærdes blekk er mer verdt enn martyrenes blod.¹⁸⁷ Også andre vitenskapsgrener blomstret i den arabiske verden, ikke minst inspirert av antikkens tenkere og deres skrifter. Det er derfor i stor grad araberne som skal

---

¹⁸⁷ Deschner 1986 s.28

takkes for å ha reddet stumpene av antikkens tenkning.

En muslimsk lege skrev ned følgende opplevelse i året 1150, under de kristne krigstogene i det hellige land: *"Jeg gikk for å undersøke en ridder som hadde en svull på foten og i tillegg en kvinne med syke lunger. Jeg la et omslag med urter på foten og svullen begynte å bli bedre. Jeg foreskrev en diett av friske frukter for kvinnen. Men da kom en kristen fransk lege og sa, "Denne muslimske legen har tydeligvis ingen anelse om hvordan han skal kurere disse folkene". Han sendte så etter en sterk mann og en øks. Legen la ridderens fot på en treblokk og sa, "Hogg foten av med et rent kutt". Margen sprutet ut og pasienten døde øyeblikkelig. Deretter undersøkte den kristne legen kvinnen og sa, "Det er djevelen som har kommet seg inn i hjernen hennes." Han tok så en skarp kniv, laget en åpning i hodet hennes og gned salt inn på hjernen hennes. Kvinnen døde øyeblikkelig."*

På de andre naturvitenskapenes områder ble alle nyoppdagelser og teorier som ikke samsvarte med Bibelens syn, motarbeidet. Vitenskaper som blomstret i oldtiden, gikk mer eller mindre å stå i de første århundrer, og stagnerte til langt ut i middelalderen. Kirkehistorikeren Lactantius (ca. 250 – ca. 320) mente naturvitenskap var det reneste vrøvl, mens kirkelærer Ambrosius avfeide det rett og slett som angrep på Guds majestet. Tidlig i det fjerde århundre ønsket man ikke å utnevne en Euseb av Emesa til biskop, fordi han hadde studert matematikk!¹⁸⁸ Kun naturvitenskap som var forenlig med Bibelen kunne til nød

---

¹⁸⁸ Deschner 1990 s.367

aksepteres. På områder som biologi, zoologi og geografi var det etterhvert den reneste diletantisme og vissvass som regjerte, desto mer av-sindige teorier, desto bedre.

Innen astronomien ble teorien om at jorden ikke var sentrum i universet men beveget seg rundt solen, faktisk allerede fremsatt av Aleksandria-astronomen Aristarchos fra Samos (310-230 f.Kr). Men Aristarchos var nok sånn ca 1900 år for tidlig ute. Hovedsynet var at jorden var universets sentrum, slik Klaudius Ptolemaios (d. 165 e.Kr) hadde slått kategorisk fast. En av de mindre kirkefedre, Dionysius Psevdo-Areopagita (d. ca 500), sluttet seg helhjertet til dette synet, og mente i tillegg å vite at de ulike himmelsfærer ble dreiet rundt av skarer med engler! De øverste sfærer av seraffer, og de nederste av mer vanlige menige engler. Han kategoriserte hele ni slike rangordener av flaksende engler som holdt universet i gang.¹⁸⁹ Først i 1543 ga polsk-tyske Nicolaus Copernicus ut sitt verk *De revolutionibus orbium coelestium libri sex*, hvor han presenterte teorien om at det var jorden som gikk rundt solen, og ikke omvendt. I 1632 ga den italienske fysiker Galileo Galilei ut verket *Dialoger om de viktigste verdenssystemer*, hvor han prøvde å bevise Copernicus teorier ved hjelp av systematiske forsøk og observasjoner. Hans verk vakte stor oppsikt og følgelig ble Galilei, som da var nesten 70 år gammel, stilt for inkvisisjonsdomstolen. Under trusler om tortur måtte han avsverge sitt verk og sverge at han for fremtiden skulle holde seg til kirkens lære i denne saken. Han ble også forbudt å undervise fra sin bok og om Copernicus sin kjetterske ”tro”. Universitetsmiljøene var etterhvert blitt

en stadig kilde til irritasjon for kirken, da man der hadde den leie uvanen med å stille spørsmål og dyrke tvilen. Spørsmål og tvil som kunne sette gyldigheten av de kirkelige dogmer og lære i fare. Kirken prøvde mange steder å kneble eller stenge universiteter, med det resultat at kirkesognets lyseste hoder flyttet til mindre trangsynte læresteder. I 1590 tvang Vatikanet republikken Venezia til å utlevere en av sine betydeligste tenkere på den tiden, Giordano Bruno, til inkvisisjonen. Giordano Bruno var en tidligere dominikanermunk og en ihuga tilhenger av Copernicus teorier, han mente i tillegg at universet trolig hadde flere solsystemer. Bruno satt til sammen seks år i fangenskap i Roma, mens inkvisisjonens jesuitter prøvde å få ham til å avsverge sin kjetterske tro på Copernicus lære, uten å lykkes. I år 1600 ble han tilslutt brent levende på Campo dei Fiori i Roma. En statue av ham markerer i dag stedet hvor han ble brent.

Men hva med kunsten, all den deilige kirkekunsten? Mens størsteparten av Europas befolkning levde i elendige kår, herjet av sykdommer og fattigdom, utbyttet av fyrstenes og kirkens mange skatter, drept og plyndret i deres blodige og endeløse kriger, preget av uvitenhet og analfabetisme, tuktet av et brutalt og overtroisk rettssystem, - brukte kirken enorme summer til å oppføre svære katedraler, kirker og klostre, og fylle disse med abnorme mengder gull og kunstsatter, med kandelabrer av purt gull, gulldekkede altertavler, prekestoler og krusifiks besatt med utallige edelstener, og geistlige gevanter av de fineste stoffer. Kirken betalte tidens fremste byggmestre og kunstnere for å bygge disse praktfulle kirkene og katedra-

---

¹⁸⁹ Bjøl s.275

lene, og utsmykke dem med utallige kunstverk. Hele gildet ble betalt med skatteinntekter fra kirkens enorme landeiendommer, samt tiende, avlat- og relikviehandel. Kirken har alltid støttet kunsten når den ble brukt til å illustrere de hellige skrifter, eller til å utsmykke kirker og klostre, når kunsten var i kirkens interesse. Mesteparten av middelalderens kunst var betalt av, og laget på oppdrag av geistlige og fyrster. Det var heller ikke så mange andre som hadde råd til slikt. Samtidig ble imidlertid praktfulle ”hedenske” kunstverk ødelagt, statuer, mosaikker og veggmalerier hogget i stykker, vakre sarkofager brukt til svinetrau og tempelrester til fyllmasse og steinbroer. Skrifter til hedenske forfattere og filosofer, ja hele antikke biblioteker ble brent. Selveste pave Gregor 1. skal i følge tradisjonen selv ha brent ned et rikholdig antikt bibliotek på Palatinhøyden i Roma. Munkene satt i klosterbibliotekene og kopierte fromme manuskripter som var godkjent av kirken, mens andre uerstattelige manuskripter som ikke var godkjent av kirken, sakte gikk i oppløsning i klostrenes fuktige biblioteker, ble oppspist av mus, insekter og sopp, eller ble rett og slett ødelagt med overlegg. Bokbålene i kirkens regi har vært mange, og de manglet aldri brensel. Uerstattelige manuskripter av hedenske eller kjetterske forfattere er tapt for ettertiden takket være kirkens enfoldige intoleranse.

Med pave Sylvester 2. (999-1003) som personlig var interessert i vitenskapelige spørsmål, økte riktignok interessen for arabisk vitenskap en smule, særlig i mer frisinnete kretser. Det var forøvrig samme Sylvester som fikk innført tallene vi bruker idag, de såkalte ”arabiske” tall. Men det skulle enda gå syv

århundrer før vitenskapen sakte fikk frigjort seg fra kirkens klamme kvelertak og åndelige mørke.

STRAFFERETT

Det er også på sin plass å si noe om den kirkelige straffepraksis. Dødsstraff var nokså vanlig forekommende i oldtidens mosaiske samfunn, og da vanligvis utført ved steining. Unntakelsesvis brukte man å brenne folk levende. Gjennom de hovedsakelig religiøst begrunnede mosaiske lovregler og forskrifter ble disse straffemetodene brukt i utstrakt grad og for en lang rekke ”overtredelser”. Dødsstraff ble brukt for alt fra mord til de rene bagateller, og den religiøse straffepraksisen var gjerne vilkårlig og ble brukt som maktmiddel i interne feider. I antikken var det ellers den mer verdslig baserte greske og romerske rettspraksis som dominerte, med lover som skulle være uttrykk for folkets vilje. *Lex est quod populus jubet atque constituit* (lov er hva folket befaler og innstifter) ifølge Gajus (117- ca 180), den første romerske statsrettsekspert. Fra trehundretallet av ble igjen religiøs retts- og straffepraksis stadig sterkere gjeldende, og basert på de gamle avfældige og inhumane mosaiske strafferegler. Brudd på de kirkelige bud, lover og forordninger ble ofte strengere og mer hatefullt straffet enn brudd på profane lover. Denne stadig hardere kirkelige strafferett påvirket og brutaliserte etterhvert også den verdslige rettspraksis. Ved *brachium saeculare*, den jordiske soning for brudd på kirkelige bud og forordninger ble kapitalstraff tatt i bruk i stadig økende grad. Halshogging, henging, brenning, avhogging av ulike lemmer, levende partering, drukning, bli trødd på påler, bruk av glødene

jern og å for eksempel helle flytende bly ned i halsen på folk m.m. økte stadig i popularitet. De kirkelige forvalterne av ”kjærlighetens budskap” satte snart dødsstraff for slike ting som å nekte å la seg døpe, likbrenning (men å brenne levende mennesker var åpenbart OK), simpelt tyveri fra kirker samt det å spise kjøtt under de kirkelige fastedager. Ifølge den gamle katolske polske strafferett fikk den som spiste kjøtt under fastetiden i forbindelse med påsken, alle tennene røsket ut. Bot, soning og straff har vært helt sentrale begrep i kristenlivet opp til våre dager. Kirken øvde stor kontroll med folks livsførsel og dagligliv. Syndsbegrepet var knyttet til alt fra påkledning, mat og drikke, overholdelse av den kirkelige kalender og høytider, og ikke minst til holdninger og seksualmoral. I 1215 kom påbudet om at alle troende skulle skrifte sine synder til kirken minst en gang i året.

Helt opp til moderne tid har kirken brukt de mosaiske lovene fra den gamle testamentet som rettesnor for sin straffepraksis, og begrepet ” øye for øye, tann for tann, liv for liv” ble etterhvert ikke lenger sett som tilstrekkelig. Bruk av tortur både i forbindelse med henrettelsen, men også i forbindelse med avhør og som en straffereaksjon, ble derfor mer og mer vanlig. Det har slett ikke vært snakk om å vende det annet kinn til, eller elske sine fiender der i gården. At man innenfor kirkelige kretser var spesielt begeistret for kroppslig avstraffing viser den store mengden med navn man hadde på denne type straff (*corporis castigatio, percussio, flagelli disciplina, flagellum, flagellorum poena, plagae, plagarum virgae, verbera, verberum vindicta, verbertaio osv.*).¹⁹⁰ Kjært

¹⁹⁰ Deschner 1986 s.22

barn har som kjent mange navn. Pisking ble anvendt for selv de minste brudd på bud og regler. I klostrene var pisking vanlig helt frem til det 19. århundre. Det var særlig de lavere geistlige, tjenestefolk og barn som fikk smake pisken. Ikke sjelden ble folk regelrett pisket til døde. I kirkenes og klostrenes mørke og kalde fangehull ble både syndere, ulydige og sinnslidende kastet og lenket fast. For drap på en kardinal var det naturligvis dødsstraff men det var ikke uvanlig at uskyldige slektninger av gjerningsmannen, inntil tredje ledd i den mannlige arvefølgen, ble landsforvist. Avhogging av neser, ører, tunger, hender eller føtter var også en populær kirkelig straffereaksjon for mindre forseelser, ikke minst i øst. Med utstrakt bruk av dødsstraff, tortur og hard kroppslig avstraffing for brudd på kirkens religiøst baserte lover og forordninger, har den kristne kirken ledet an i umenneskeligjøre og brutalisere straffepraksisen de siste 1700 år. Ofte har kirken straffet mennesker for det som må anees for å være de rene bagateller. Ikke minst har kirken siden starten straffet mennesker for å tenke selv, for å ha andre oppfatninger om tro og lære enn den hellige kirken. Så sent som frem til 1842 hadde vi på papiret i Norge faktisk dødsstraff¹⁹¹ for blasfemi.¹⁹² Helt opp til nyere tid har det også vært forbundet med straff og bøter f.eks. å ikke møte til gudstjeneste på søndagen, også her i landet.

¹⁹¹ ”Hvem som overbevises at have lastet Gud, eller bespottet hans hellige navn, Ord og Sacramenter, hannem skal Tungen levendes af hans Mund utskæres, dernæst hans Hoved afslaaes, og tillige med Tunge sættes paa en Stage. Haver nogen sin Haand til nogen saadan Guds Foragt brugt, da bør den og af hannem levendes at afhugges, og hos Hovedet paa Stagen fæstes.”

¹⁹² R. Johanson

KJETTER- OG HEKSEPROSESSENE

Et av de svarteste kapitler i den europeiske historie er de grusomheter og myrderier mot uskyldige mennesker som foregikk i regi av den kristne kirken i middelalderen. Sammen med religionskriger, korstogene og kirkens øvrige energiske forfølgelse av annerledes tenkende og ikke minst jødene, utgjør kjetter og hekseprosessene den absolutte toppen av menneskeforakt og brølende blind religiøs stupiditet. Den kristne kirkens overgrep mot annerledes tenkende mennesker opp gjennom de siste 1700 år er utallige, og en lang og blodig historie. Hvordan troende kan mene at deres Gud ikke kan belemres med de troendes feilgrep i hans navn, når det foregår i den skala som myrderiene i middelalderen, skal man være bra omtåket av teologi for å mene.

Kirkens forfølgelse av kjettere, av annerledes tenkende kristne, har foregått fra trehundretallet av. Mennesker som ikke fant samsvar mellom den offisielle ortodokse kirken og skriften, og som tolket skriftene annerledes enn kirken, ble hardt forfulgt. Ofte har disse kjetterenes tolkninger vært mer i tråd med Jesus og urkristendommens lære enn den offisielle kirken. Diskusjonen om hvorvidt kirkens etterhvert enorme materielle rikdom og enorme landeiendommer var i samsvar med evangelienes fattigdomslære, stod ofte sentralt. Augustin formaner massene å ikke forakte de "stakkars rike". De fattige skulle være fornøyd med det lille de hadde. Han mente de fattige var fordømt til alltid å være "under den lavere stands evig uforanderlige, tunge åk" Deres ideal skulle være den "arbeidsrike fattigdom" (*laboriosa*

paupertas). Dette er de vesentligste råd fra Augustin til de fattige, og han viser en rørende omsorg for overklassens eiendomsbesittere. Kristne som var opptatt av fattigdomslæren og gjorde et nummer av det ble raskt fordømt som farlige kjettere av kirken. Rikdom var ifølge kirkelærerne ikke lenger noen synd i seg selv, kun begjæret etter rikdom var syndig (*non facultates sed cupiditates*).¹⁹³ I kirkehistorien er det svært langt mellom milde sjeler som biskop Basilius som brukte hele sin personlige formue til å hjelpe de fattige. Pave Pius 12 derimot, døde i 1958 med en personlig formue på over 300 millioner i gull! Det har imidlertid ikke manglet fagre ord om de elendiges usle kår fra kirkens side. Ikke minst har man snakket seg varm om "arbeidets velsignelse", "oppofrelse", at "arbeidet adler mannen", og det viktigste av alt: at den troende fattige nok skal få sin lønn i himmelen. Men trakk frem Jesus og særlig disiplenes fattigdom som et ideal og eksempel til inspirasjon for de allerede underpriviligerte lag av folket. Et enkelt liv "uten rikdommens bekymringer", et "rent og enkelt" liv som steinrike fete geistlige kunne finne på å si at de ofte misunte de fattige. Deretter økte de skattene. Noe sosialt engasjement å snakke om fra kirkens side dukker faktisk først opp i moderne tid. Kirken har imidlertid ofte hyllet veldedighet som en fabelaktig kristen dyd for formuende kristne. Veldedigheten var imidlertid svært sjeldent sosialt motivert, men religiøs. Å gi til de fattige ble fremholdt som en fullgod måte for rike å gjøre bot, å betale avlat for sine synder. Veldedighet var altså mer å

---

¹⁹³ Augustin

betrakte som en slags frivillig straff for rike syndere. Man ga en som regel ubetydelig liten del av sin rikdom til de fattige for å selv bli salig. Altså helt i tråd men kristendommens øvrige frelseslære, hvor motivet for gode gjerninger og etisk framferd er den personlige frelse (se s.48).

Biskop Ambrosius av Milano hadde tidlig forlangt at staten skulle forfølge kjetterne. Den første kjetterhenrettelse fant sted i Trier i 385. Den kristne spanjolen Priscillian og seks av hans tilhengere ble drept med sverd. Deres forbrytelse var å ha benektet treenigheten og oppstandelsen, og å ha benyttet apokryfe skrifter. En av de seks var forøvrig en kvinne. Donatistene på trehundretallet, oppkalt etter motbiskopen Donatus i Kartago, kjempet for presstens moralske renhet. I motsetning til den katolske kirkens syn om at kirken er hellig uansett hvor korrupte personene som forvalter den er, mente donatistene at sakramentene bare var gyldige dersom den som forvaltet dem var ren i sjelen. Biskop Cecilian som sto mot Donatus, fikk keiseren til å sette inn troppene sine mot donatistene, og dermed var de første statlige forfølgelsene i kirkens navn satt igang. Som resultat måtte en mengde donatister lide martyrdøden. Når man ikke kunne kneble donatistene med teologi, brukte kirken rå makt for å utrydde ondet.

Den store kirkefader Augustin fikk avgjørende betydning for sine samtidige og alle senere kjetterforfølgelser og kjetterdrap. Augustin gikk inn for retten til å bruke tvang i trosspørsmål. Han mente en venns sår er bedre enn en fiendes kyss, og at det er bedre å elske i strenghet enn å bedra i mildhet. I sine brev til

den donatiske biskop Vincentius på begynnelsen av 400 tallet fremstiller Augustin kjetteravstraffelser som rene almisser og barmhjertighetsverk. Desto hardere straff, desto større kjærlighet var den tegn på. Den man elsker tukter man.¹⁹⁴ Kirkelæreren Chrysostomos mente derimot allerede i det fjerde århundret at å ta livet av en kjetter var en utilgivelig forbrytelse.

Inkvisisjonen ble til i karolingertiden da det ble opprettet kirkelige retter ledet av biskoper. Synoden i Verona i 1184 krevde at biskopen skulle oppspore skitne ”kjettere”. Det fjerde Laterankonsil i 1215 vedtok at staten hadde plikt til å straffe kjettere, og synoden i Toulouse i 1229 bestemte at biskopen skulle sette inn flere lekfolk i hvert prestegjeld i jakten på heretikerne. Disse lekfolkene måtte avlegge en høytidelig ed overfor biskopen hvor de svor på at de med nidkjærhet skulle forfølge kjetterne. Imidlertid fikk ikke disse lekfolkene lov å være i besittelse av noen av Bibelens bøker. Det kunne jo være farlig for troen å se hva som faktisk sto der. Forøvrig var både Bibelen og andre religiøse bøker bare tilgjengelig på latin, så de fleste lekfolk hadde på denne tiden gjerne begrenset utbytte av dem uansett.

I 1194 ble det lovfestet at man kunne skjære tungen ut på folk og brenne kjettere på bålet, og dette ble etterhvert innført både i Tyskland, Italia, Frankrike og i 1401 i England. Pave Innocens 4. utstedte bullen *Ad Extirpanda* i 1252, hvor alle ikke-katolske kristne blir likestilt med røvere og tyver, og som påla herskerne å straffe kjettere til å tilstå og angi sine me-

---

¹⁹⁴ Ordspr. 13,24; Heb 12,6; Åp. 3,19;

ningsfeller. Ble de funnet skyldig skulle de straffes med døden innen fem dager.

Thomas Aquinas lærte at den synd som kjetteren hadde begått rettfærdiggjorde ikke bare at de ble utstøtt fra kirken, men også at de med dødsstraff ble fjernet fra denne verden. Den gode Thomas skrev dette i ett verk som gikk for å være inspirert av ingen ringere enn Den Hellige Ånd, og som lå ved siden av Bibelen på alteret på kirkemøtet i Trient.

Kjetterprosessene pågikk i flere århundrer, og millioner av annerledes troende ble torturert, gjerne i ukevis, før de ble forvandlet til aske i Jesu Kristi navn. Pave Innocens 4. hadde selv kanonisk utarbeidet nøye regler for hvordan torturen skulle utføres. Torturredskapene ble som regel dynket i hellig vievann under torturen. Man brukte alle midler for å få dømt en kjetter, både anonymt angiveri og løse uverifiserte rykter dugde fint. Vitnesbyrd fra barn og sinnslidende godtok man også. Man tillot samtidig ikke den anklagede noe forsvar eller rettshjelp. I motsetning til vanlig kanonisk rett kunne inkvisitoren reise anklage på eget initiativ. Vanligvis medførte anklager fremsatt av enkeltpersoner at bevisbyrden lå på denne, samt at man ved falske anklager løp risiko for samme straff som forbrytelsen kvalifiserte til. Dette risikerte naturligvis ikke inkvisitoren, og kunne fritt anklage hvem som helst. Med dette ble den anklagedes mest grunnleggende rettsvern effektivt fjernet. Henrettelsene fant som regel sted på festdager, man bad inn folket og tok høye priser for de beste plassene. Henrettelsene kunne være lagt opp som fargerike og bredt anlagte forestillinger hvor man henrettet store mengder med mennesker i slengen.

Man ydmyket gjerne ytterligere den dømte ved å sette på vedkommende en narrelue, og ved mange tilfeller hogget man av den dømtes høyre hånd før henrettelsen. Kjetteren ble bundet fast til en påle og gjerne smurt inn med tjære for at han eller hun skulle brenne bedre, før man tente på bålet. Mens ilden tok tak sang den katolske forsamlingen herlige oppbyggelige salmer. Dersom den dømte var heldig og vinden bar riktig vei, ble kjetteren kvalt av røyken før ilden fikk ta skikkelig tak. Hvis ikke ble den ulykkelige stekt langsomt til døde i flammene. Slik døde hundretusener. Man gikk endog så langt at man bar syke og døende gamle koner til torgs liggende i sengene sine, for så å kaste alt sammen på bålet.¹⁹⁵ Bare unntaksvis hadde man barmhjertighet til å drepe den dømte før vedkommende ble levende brent. Storinkvisitor Torquemada i Spania sendte eksempelvis personlig 10.220 mennesker på bålet og sendte 97.371 andre til sjøs som galeislaver. Innimellom kunne en stakkar slippe unna bålet, og bli vist den store "nåde" og istedenfor bli pisket bevisstløs under messen hver lørdag, for så å bli drevet gjennom gatene i spotteprosjoner sammen med andre "kjettere". Alternativt jaget man dem nakne gjennom gatene først, før man prylte dem foran alteret, eller lenket dem til veggene i vindusløse kalde fangehull på livstid.

Bakgrunnen for breningen var å hindre kjetterens oppstandelse på dommedag. Man spadde endog opp gravlagte kjettere for å brenne likene deres. De dømtes formue ble naturligvis konfiskert av kirken, og vedkommendes pårørende ble erklært æreløse i tre generasjoner.

---

¹⁹⁵ Deschner 1987 s.27

Selv om de fleste kjettere ble brent av den katolske kirken var reformatorene Luther, Zwingli og særlig Calvin ikke et hår bedre. De hevdet også at den eneste riktige straff for kjettere var døden. Luther mente videre at man bare kunne dømme kjettere uten å bry seg en tøddel med hva de hadde å si til sitt forsvar. Faktisk fikk hekseprosessene et oppsving og nådde sitt høydepunkt etter reformasjonen. Ofte var lutheranerne enda mer ivrig i sin forfølgelse av sakesløse gamle koner og andre som de i all sin forstokkede religiøsitet mistenkte for å stå i ledtog med selveste Satan eller avvike fra den rene ortodokse lære.

Men om kirkens kamp mot kjetterne var av rent trosmessige årsaker, hadde hekseprosessene sitt utspring i forestillingen om demoner og magi. Troen på demoner og hekser stammer helt tilbake til de gamle sumererne 3-2000 f.Kr. Troen på tallrike demoner finner vi også bl.a. i den egyptiske og den vediske religion. Jesus var selv en sann kløpper til å drive ut demoner, og en av hans mer betydningsfulle kraftgjerninger var da han i Gardara drev ut seks tusen¹⁹⁶ demoner av en stakkar som var så demonbesatt at han var hinsides sans og samling.¹⁹⁷ Etter modell av Jesus har kirken alltid drevet med demonutdrivelse, i middelalderen tok dette form av det rene demon- og heksehysteri. I motsetning til Jesus som helbredet folk for demonbesettelse, tok kirken livet av dem. Selv de gamle sumererne tre til fire tusen(!) år tidligere, nøyde seg med å brenne bilder av hekser, og ikke heksene selv. I øyene til kirkelærerne var hele naturen og luft-

rommet befengt med demoner og djevelens onde taskenspill. Augustin mente de kristnes sykdommer skyldtes alskens onde demoner. Han var i det hele tatt nesten sykkelig opptatt av demoner, og mente selv å til og med ha sett snurten av en av dem. Den store kirkelige tenker, Thomas Aquinas, påstod blant annet at både regn og vind var forårsaket av disse hersens demonene. Luther var ikke dårligere. Han formante folk innstendig om å for eksempel ikke bade i det fri fordi han var overbevist om at Satan holdt til i skoger og elver og lå der og lurte. Han trodde også fullt og fast på at ”byttinger” eksisterte som resultat av forhold mellom Djevelen og heksene. Luther ble etterhvert grepet av den reneste djevlepsykose og så Satan nærmest overalt.¹⁹⁸

Fortsatt i dag finner vi troen på demoner i kirken og i mange kristne miljøer. Den katolske kirke holder seg fortsatt med exorcister (*exorcistae*), sånn for alle tilfellers skyld. Selv det tjuende århundrets siste pave, Johannes Paul 2 (polakken Karol Wojtyla), har personlig bedrevet exorcisme i sin tid som pave da han i 1982 drev ut djevelen av en kvinne som ble brakt sprellende til ham¹⁹⁹. Den katolske skvetting med vievann og det å gjøre korsets tegn er en forsvarshandling for å skremme bort demonene, vokslensene som kirken tenner under gudstjenesten tjener også til å fordrive djevelen og demonene, det samme gjelder røkelsen som man vifter med under den katolske messen. Kimingen med kirkeklokkene er ikke bare for å kalle menigheten til kirken, men skal

¹⁹⁶ ”En legion”. En romersk legion besto av rundt 6000 mann.

¹⁹⁷ Mark 5f; Matt 8f; Luk 8f;

¹⁹⁸ Deschner 1972 s 167.

¹⁹⁹ Ifølge memoarene ”My six popes” til kardinal Jacques Martin, tidligere sjef for den pavelige husholdning. (ANSA)

også ha en gunstig virkning med å skremme vekk de onde maktene som luftrommet visstnok er mettet med.

I utgangspunktet anså kirken troen på hekser og trolldom som hedensk overtro, men utover i middelalderen snudde kirken helt om i sitt syn på dette. Karl den store innførte faktisk dødsstraff for å brenne ”hekser” på slutten syvhundretallet. Den hellige Bonifacius hevdet med styrke på samme tid at å tro på hekser og varulver var direkte ukristelig. Dette var den gjengse holdning frem til slutten av 1300-tallet. Kun hundre år senere hevdet imidlertid kirken at det å IKKE tro på hekser, på gamle koner flygende på kosteskaft eller flyvende geitebukker midt på natten, og på for eksempel hamskifte, var rett og slett kjettersk. Man måtte også ifølge kirken være direkte sinnssyk for å IKKE tro på heksesabbater. Vrangforestillingen om Djevelens bedrifter og hans forbindelse med heksene akselererte utover i mot sekstenhundretallet. Den første hekseprosessen fant sted ikke så langt fra Trier under pave Gregor 9. pontifikat (1227-1241), den første pave som befalte at heksene skulle forfølges. Pave Innocens 8. godkjente vannviddet med den såkalte ”heksebulen” ”*Summis desiderantes affectibus*” den 5. desember 1484.

I 1489 kom den famøse boken ”Heksehammeren” (*Malleus maleficorum*) ut i det første av nesten tretti opplag. Den ble skrevet av to dominikanermunker, Heinrich Institoris og Jakob Sprenger, på oppdrag fra selveste paven. Den er en slags kommentar til pave Innocens 8.s heksebulle. De to glade kanaljer forfalsket en erklæring fra fakultetet i Køln til bokens forord, da den ekte erklæringen derfra

ikke var fullt så fordelaktig som de hadde håpet på. I Heksehammeren legger de ut om hekseriet forbannelse og henviser til en rekke kirkefedre for ryggdekning, og de slår fast at den største form for kjetteri er å ikke tro på heksevesenet. Ikke minst går de to fromme munkene til ytterligheter for å mistenkeliggjøre kvinnekjønnene. Ikke bare var hun dummere enn mannen, men hadde også en lavere tro. De slår fast at ”kvinnen bare er et ufullkomment dyr.” ”*Kvinnen er av natur så slett at hun er den første til å tvile på troen og den første til å benekte den, og det er grunnlaget for hekseriet.*” Fra det trettende til det attende århundre, i et halvt årtusen, brente den kristne kirken ”hekser”. Inkvisisjonens dommere ble i stor grad rekruttert fra tiggerordenene, ikke minst fra dominikanerne. At det i stor grad skal ha vært lavkirkelige, pøbelen og de verdslige myndigheter som sto for hekseprosessene slik den katolske kirken ynder å fremstille saken, er en sannhet med sterke modifikasjoner. Både pave Innocens 8., Alexander 6., Leo 10., Julius 2. og Hadrian 6. trodde fullt og fast på hekseriet. Det var den offisielle katolske kirkens forestillingsgrunnlag og straffepraksis som la grunnlaget for myrderiene. Det var den kristne troen og den kristne kirken som var årsaken til dette og som aktivt opprettholdt disse vrangforestillinger og denne nådeløse straffepraksis. Som regel var også geistlige energisk med på vannviddet, ved torturen og ”tilståelsene”, i rettssakene og ved fullbyrdelsen av dødsdommen. De fleste kvinnene som ble anklaget for hekseri kom fra de lavere samfunnsklasser, dette trolig fordi disse i mindre grad hadde muligheter, kontakter og midler til å beskytte seg mot slike anklager fra øvrigheten. Mistenkte ble

lenket i fuktige fangehull eller ute i det fri, hvor de var utsatt for kulde og regn, mus og rotter. De fikk ofte hender og føtter knust, og ble hengt opp i lenker, før de tilslutt ble brent offentlig på bålet. Den ene biskopen etter den andre sendte hundrevis av hekser inn i flammene og forvandlet dem til aske med kirkens fulle velsignelse. Under biskop Adolf av Würzburg ble 219 hekser og trollmenn brent, blant disse flere kanniker og kapellaner, atten skolegutter, en blind pike og en ni år gammel pike og hennes enda yngre søster.²⁰⁰ På midten av 1600 tallet i Bonn prestegjeld, etter påtrykk fra erkebiskop Ferdinand fra Bayern, brant man tre år gamle barn for deres djevlelske "sedelighets"(!)-forbrytelser.²⁰¹ Grev Georg von Darmstadt kan i 1582 berette til sine utsendinger til den augsburgske riksdag at "*Da man nå nesten hadde utryddet alle eldre og latt dem henrette, var det nå de unge som sto for tur.*" Ingen ble spart. Man kastet hundreårige koner på ilden, ettårige barn, krøplinger og blinde, dødssyke og gravide, hele skoleklasser og selv geistlige og nonner.²⁰² Eksemplene er utallige. Dommere, inkvisitorer og skriftefedre mottok mange steder penger for hver person de henrettet, og det ble sagt at den letteste og beste måten å bli rik på var å brenne hekser. Som regel var "tilståelsene" fremtvunget under grov tortur, og anklagene var som regel komplett urimelige og frukter av den dypeste religiøse enfoldighet og idioti. I protestantiske Sverige brente man hekser på grunnlag av de mest fantasirike vitnesbyrd fra små barn. Ingen aldersgrupper ble spart. I Wolfenbüttel ble det brent en kone på 106 år, og i Schlesien ble det

---

²⁰⁰ Mentzel i Deschner 1972 s. 171.

²⁰¹ Deschner 1987 s.34

²⁰² Ibid.

i 1651 brent barn fra ett år og oppover som man mente var avlet at Satan.

I den tyske byen Lindheim ble seks kvinner anklaget for å ha gravd opp et barnelik på kirkegården for å bruke det i sine heksesalver. Alle seks hevdet sin uskyld, men tilsto til slutt ugjerningen etter å ha blitt torturert på det groveste. Ektemannen til en av de seks kvinnene fikk imidlertid gjennomslag for at den omtalte barnegraven skulle åpnes i alle autoriteters nærvær. Naturligvis lå barnet urørt i kisten da graven ble åpnet. Dette affiserte imidlertid ikke inkvisitoren en tøddel. Da kvinnene allerede hadde tilstått ugjerningen, måtte det urørte barneliket i graven kun være et djevlelsk synsbedrag. Inkvisitoren påsto hardnakket at man måtte stole mer på kvinnenes tilståelser enn på sine jordiske sanser.

Alle kvinnene ble funnet skyldige og brent.²⁰³

Det var som regel to foretrukne måter å brenne hekser på, den ene var den tradisjonelle og velprøvde metode å binde vedkommende til en pøle på toppen av vedstabelen og deretter tenne på. Den andre var å først tenne bålet, og når det hadde fått god fyr, bandt man den ulykkelige til en stige og veltet stigen inn i bålet. Grunnen var at dette ble antatt mest smertefullt og man var sikker på at den døde regelrett ble brent til døde og ikke døde av røykforgiftning og kvelning. I Norge foretrakk man naturligvis stige-metoden. Hekse- og trolldomsprosesser her i landet var særlig hyppige mellom 1610 og 1690, men folk ble henrettet både før og etter denne perioden. Man kjenner navnene til 860 kvinner og menn som ble anklaget for trolldom og hekseri i Norge. Trolig ble det ført saker

---

²⁰³ A. Øverland.

mot minst dobbelt så mange. Man har belegg for 277 avsagte dødsdommer med påfølgende henrettelse, 86 prosent av de henrettede her i landet var kvinner. De aller fleste var fra de lavere samfunnsklasser, og ofte middelaldrende og enslige. Det var gjerne slike som fungerte som "kloke koner", og var lette ofre for rykter og ondsinnet sladder. Folks forestillinger på denne tiden var en salig blanding av katolisisme, protestantisme og en rik folketro. Magiske forestillinger florerte og bruk av såkalt hvit magi mot folketroens ødeleggende svarte magi fantes i rikt monn. Bruk av trolldom var svært ofte de lavere klassers eneste "maktmiddel" mot øvrigheten ofte i form av landeiere og kongemakt. En viktig forutsetning for mange av sakene var den protestantiske teologen Jesper Brochmann som mente i motsetning til din forgjenger, at hekser var i stand til å fly gjennom luften. På denne bakgrunn kunne man selvfølgelig anklage antatte hekser for å ha deltatt på hekseabbater og ville orgier med Djevelen på steder langt unna, og at heksene kunne kjenne og ikke minst angi hverandre på tross av at de bodde milevis fra hverandre. En av de meste kjente norske sakene var prosessen mot Anne Pedersdotter i Bergen i 1590. Hun var enken etter den teologiske lektor, slottsprest og magister Absalon Pederssøn Beyer. Anne ble anklaget for trolldom allerede i 1575, men den gang ble hun frikjent. Hun ble igjen anklaget for trolldom i 1590, for å ha forvoldt en liten gutts død. Etterhvert som saken skred frem ble hun anklaget for ytterligere fire andre dødsfall. Vitner sto frem og vitnet om hennes ihuga deltagelse og djeveldyrkelse på heksestevner. Annas egen tjenestepike gjennom 25 år, Elina, sto frem og vitnet levende om hvor-

dan Anne tre julenetter på rad hadde benyttet henne som ridehest og i friskt trav ridd henne til toppen av fjellet Lyderhorn syd for Bergen. På en hekseamling på toppen av Lyderhorn skulle Anne og andre hekser blant annet ha vedtatt å få alle skip som anløp Bergen det året til å synke og deres mannskaper omkomme. Anne forsvarte seg dyktig og iherdig mot anklagene under rettssaken, men det hjalp lite. Hun ble kjent skyldig og ført til retterstedet på Nordnes, ble bundet til en stige og veltet inn i de brølende flammene.

Rettssaken var spesiell på mange måter og hadde muligens forbindelser til pågående stridigheter mellom byens geistlige og verdslige myndigheter. Faktisk tok mange av prestene parti for Anne og hevdet hennes uskyld da hun ble brent.

En annen grotesk sak fra 1600-tallets Bergen dreide seg om trolldomsprosessen mot en annen kvinne, Wendel fra Øvregaten. Hun ble som følge av anklagene naturligvis torturert og plaget i fengselet. Da man plutselig oppdaget at hun var gravid, sperret de henne inne i en celle i kjelleren til Rådstuen, inntil hun hadde født barnet, en sønn. Da fødselen var vel overstått, ble hun ført ut til Nordnes, halshugget og deretter brent. Til sammen kjenner man 23 trolldomsprosesser fra Bergen i perioden 1560-1710.

Hekseprosessene døde først ut da verden gikk inn i det attende århundre. Det sinnssvake heksehysteriet hadde mot slutten også kastet prester og kapellaner på bålet. Den siste heksebrenning fant sted i Polen i 1793. Brenningen var ulovlig da hekseprosesser var offisielt avskaffet i Polen i 1787. Den siste "lovlige" hek-

sebrenning skjedde i det protestantiske Glarus i Sveits fem år tidligere, i 1782. Det er symptomatisk at hekseprosessene holdt seg lengst i de områder hvor presteskapet hadde stor makt, og likeledes at vannviddet først tok slutt i områder hvor prestene hadde liten innflytelse på rettspleien og myndighetene. Mye av årsaken til at prosessene døde ut var at det med opplysnings-tiden tvang seg frem en ny forståelse av naturen og dens virkemåte. I den gryende vitenskapens avslørende lysskjær trakk demonene og trolldommen seg fryktsomt tilbake.

KIRKEN OG KRIG

*"Overalt, hvor der har vært ført krig, hvor der har vært herjet og brent og utøst blod, har kirken vært med."*²⁰⁴

Historien om kristendommen er i sine mest fremtredende trekk en historie om krig, en eneste lang krig mot ytre og mot indre fiender. Kriger ført på vegne av eller under direkte kommando av kirken, borgerkriger, angrepskriger og kriger ført mot annerledes tenkende. Utradering av hele folkeslag som eksempelvis vandalene og goterne, indianere i sentral og Syd-Amerika, og den nådeløse nedslaktning av slaverne i øst, massebord av jøder og muslimer osv. I kirkens og dens krønikeskriveres øyne var disse folkene kun forbrytere fanget i hedendommens mørke, og som man ikke skydde noen middel eller grusomheter for å omvende. Dem som ikke lot seg omvende tok man livet av. Var man ikke kriteren var ens liv ikke mye verdt. Det er ikke mange av verdens folkeslag som ikke har fått kjenne den kristne misjonsiveren på kroppen. Den gjengse holdning blant kirken har vært at folk som ikke var kristne, heller ikke kunne betraktes som mennesker.

For de første kristne var krigstjeneste utenkelig, selv ikke drap i nødverge ble godtatt. Under den jødiske oppstanden mot romerne i årene 66 - 70 flyktet hele urmenigheten i Jerusalem av gårde til Pella i Perea for å unngå å måtte sloss. Under den jødiske Bar Kochba - oppstanden i årene 131 - 136 e.Kr nektet også de kristne jødene å kjempe, noe som førte til grusomme forfølgelser mot dem fra Bar Koch-

---

²⁰⁴ Arnulf Øverland.

bas side.²⁰⁵ Denne pasifistiske holdningen skulle snart endre seg da kristendommen fikk makt og ble statsreligion på begynnelsen av trehundretallet. Kristendommen ble nå politisk og nasjonalt (patriotisk) orientert. Allerede på et kirkemøte i 314 fordømte man soldater som overga sine faner av religiøse grunner. De kristne soldater som la ned sine våpen ble ekskommunisert fra kirken. Augustin prøvde å bevise at krigen var godt forenlig med Jesu lære. Jesu ord om at den som lever ved sverdet også skal dø ved sverdet, gjaldt ifølge Augustin bare de som utgjøt andres blod uten at øvrigheten hadde gitt befaling eller godkjenning av det. En krig som er godkjent av øvrigheten var derimot rettferdig og ble ført for å hevne en urett eller kverke en annen stats utålkelige overmot. Augustin mente at dette også gjaldt for angrepskriger. Pave Gregor 7. sitt yndlingsuttrykk var: *"Forbannet være den som holder sitt sverd tilbake for blod!"* Pave Julius 2. sitt valgspåk var: *"Når Sankt Peters nøkkel ikke hjelper, så la hans sverd hjelpe meg!"* Det var likevel ikke alltid med ren samvittighet at den kristne kirken proklamerte krigens berettigelse. Det ene kirkemøte etter det andre forbød prester å delta i krig. Botsøvelser ble foreskrevet for de som hadde utgytt blod på slagfeltet, og ikke sjelden opptrådte pavene som fredsmekklere. Men dersom kirken fordømte en krig, var det som regel fordi den stred mot kirkens egne politiske eller økonomiske interesser. Om kirken ikke gjorde noe særlig for å forhindre kriger som ikke berørte kirken selv eller kirkens interesser direkte, gjorde kirken desto mer

---

²⁰⁵ Deschner 1972 s.191

for å starte kriger mot dem som var gjenstand for kirkens hat. Den ortodokse kristne lære har innebåret at ett hvert avvik fra den sanne tro er en rettmessig anledning til å starte krig, noe som med riddervesenets hjelp forvandlet kirken til en veritabel militærstat. Krigen ble betraktet som en gudsdøm og seieren som et tegn på Guds begunstigelse. En forestilling som har sterkt støtte i Bibelen. Ved 900 -1000 tallet er rikskirken fullt og helt militarisert, med egen hær, egen marine og egne våpensmier. Kirkens kamp-potensial er innimellom dobbelt så stor som de verdslige herrers. Kardinaler og biskoper kommanderte hele armeer i øst og vest, nord og syd, og blodige feider ble ustanselig ført innad i bispedømmene.

Kirkefader Theodoret sa det slik: *"De historiske kjensgjerninger lærer oss at krigen er nyttigere for oss en freden."*

I middelalderen organiserte kirken sine egne tungt bevæpnede religiøse felttog - korstogene. De første ble satt igang av pave Urban II. på slutten av tusentallet. Det aller første korstoget pågikk mellom 1096 og 1099, og en enorm hær ble mobilisert fra store deler av Vest-Europa. Denne enorme hæren marsjerte øst-over for å "redde" Jerusalem fra muslimene. Fredag 15. juli 1099 gikk hæren til voldsomt angrep på Jerusalem. Resultatet var en ren nedslakting, og ifølge krønikeskriverne massakrerte de hellige soldatene nesten 70.000 muslimer. *"Gjennom Guds vidunderlige og rettferdige dom vasset korsfarerene i blod til knærne, ja endog helt opp til hestenes saler"*, ifølge den fromme Raimund fra Agiles. Han forteller videre at etter nedslaktingen gråt kristne soldater av glede og gikk til kirken over

Freiserens hellige grav for å be. De som kjempet i korstogene fikk selvfølgelig automatisk tilgivelse for sine synder, og de som falt i disse hellige kriger ble naturligvis automatisk martyrer. Billetten til evig frelse var sikret. Korstogene var egentlig rene romersk katolske kriger organisert av paven, og det het fra den kanten at *"selv når det var kun foreldreløse, små barn, enker og forfulgte som man kjempet mot, ville man til slutt vinne en seier over djevlemenneskene."* For eksempel var det kristelige motto for det Vendiske korstog i 1147: *"Den som ikke lar seg døpe, skal dø"*. Det var intet å si på misjonsiveren.

Korstog var imidlertid ikke noe katolikkene kun hygget seg med i middelalderen, også i moderne tid ser enkelte geistlige det betimelig å erklære slike. Vietnamkrigen ble faktisk erklært som et korstog av amerikanske biskoper. De samme biskoper krevde attpåtil ved det andre Vatikanum at man burde bruke atom-bomben(!) mot Vietnam for å forsvare katolisismen der.²⁰⁶ Litt av en nestekjærlighet!

Kristendommen ble ytterligere nasjonalisert gjennom protestantismen. Kristendommen ble nå gjort til dagarbeider i det politiske samfunnet, i statens tjeneste. Religionen var i utgangspunktet strengt etnisk og eksklusiv, utelukkende for den hebraiske Jahves utvalgte folk, jødene. Jesus, og særlig Paulus, myket opp dette punktet, og byttet ut den etniske eksklusiviteten med den religiøse. Det var det samme om man var jøde eller greker, så lenge man var medborger i Jesu rike.²⁰⁷ Den tidlige kristendommen hadde stilt seg likegyldig til

---

²⁰⁶ Deschner 1986

²⁰⁷ Gal 3,28; Joh 17,21; Rom 10,12; 1 Kor 12,13; Kol 3,11

nasjonale skiller. Fra å være en ren jødisk sekt i utgangspunktet som også hovedsakelig misjonerte blant andre jøder, begynte kristendommen i de første århundrene å ekspandere utover det engere jødiske samfunn, til hedningene. Det er som nevnt i stor grad Paulus som skal ha æren for dette, og mye av grunnlaget for kristendommens etterhvert mer politiske stilling og nasjonalisering ligger hos ham. Han oppfordrer til lydighet mot øvrigheten, for den er innsatt av Gud.²⁰⁸ En forestilling som selvfølgelig er en naturlig konsekvens av religionens hierarkiske system hvor Gud er den høyeste øvrighet. Å preke noe annet ville være å undergrave Guds opphøyde posisjon og autoritet. Enhver leder er avhengig av autoritet over sine undersåtter. Det å tolke Jesus som en slags tidlig liberal hippie, eller en skjegget revolusjonær forkjemper for sosiale reformer, og hans budskap som et utslag av sosial samvittighet, hvor alle mennesker er like og har samme verdi, er ikke riktig. Riktignok preker Jesus at alle er like for Gud i det hinsidige, men i det jordiske liv er det klar forskjell på kong Salomo og Jørgen hattemaker. Det finnes ingen oppfordring til opprør mot den bestående orden hos Jesus, eller tegn på forståelse for at f.eks slavehold er en krenkelse av menneskeverdet²⁰⁹ (se forøvrig om Kirken og Slaveriet nedenfor). Snarere oppfordrer Jesus undertrykte til å vende det annet kinn til, til å betale skatt til øvrigheten²¹⁰, å elske ham (som jødernes konge) mer enn sin mor, far, sønn eller datter²¹¹. Han er primært sendt til de bortkomne

sauene i Israels flokk²¹², og omtaler andre folkeslag leilighetsvis som mindreverdige (hunder) som for eksempel i fortellingen om den kanaaneiske kvinnen.²¹³ Jesus fordømmer også hedninger og tollere som mindreverdige, da de ikke tror på ham som den sanne Messias.²¹⁴

Jesu ord om at den som er liten i det jordiske liv skal bli stor i det hinsidige²¹⁵, er en fattig trøst for samfunnets laveste. Nå kan dette virke som en kanskje litt urettferdig fremstilling av Jesu budskap, som naturligvis også inneholder prisverdige holdninger og dyder som å gi penger til de fattige, og oppfordring til ydmyk og vennlig livsførsel overfor andre. Men det er lett å oppfordre andre til å gi bort sine jordiske eiendeler når en selv ikke har noen, og preke om syndsforlatelse og frelse når man selv er syndfri. Å true med evig helvetespine for å tvinge folk til blind tro og lydighet for å oppnå salighet, kan neppe kalles et overstrømmende positivt budskap.

Kirkefaderen Tertullian sier at en kristen heller skal lide som Daniel i løvehulen enn å synde mot sin religion, og ingenting er mer fremmed for ham enn statens anliggender. Denne holdningen til staten forandret seg også da kristendommen ble statsreligion, men det var først med protestantismen at stat og kirke ble så tett knyttet til hverandre. De nye religionsformene erkjente også uttrykkelig statens rett til å føre krig, og i den Augburgske og andre bekjennelser fordømmes anabaptistene ("gjendøperere", kristen sekt i det sekstende århundre), fordi de anså krig å være utillatelig for en kristen. I

²⁰⁸ Rom 13,1-5; Titus 3,1; 1 Tim 6,1; Hebr 13,17;

²⁰⁹ Matt 6,24; 18,21ff; 20,26-27; 21,33f; 22,1f; 24,45-51; Luk 16,13; mm

²¹⁰ Matt 17,24-27; 22,15.22;

²¹¹ Matt 10,35-37; 19,29;

²¹² Matt 15,24

²¹³ Matt 10,5-6; 15,24-26;

²¹⁴ Matt 18,17; 21,31;

²¹⁵ Matt 20,26-28; 23,11-12;

begynnelsen holdt man på at krigen måtte være rettferdig for at en kristen skulle kunne delta, men dette forholdet mistet man snart av syne. Derfor forsvant etterhvert også ordet ”*justa*” (rettferdig) som sto foran ordet ”*bella*” (krig) helt og holdent i den 37. artikkelen i den engelske bekjennelsesformel.

Kristne sekter som mente krig ikke var forenlig med Det nye testamentet var anabaptistene, lollardene, kvekerne. Den urkristne jødiske sekten Esséerne fordømte kategorisk krigen, og medlemmene fikk ikke engang lov til å lage noen form for krigsredskap. Senere skulle den etablerte kristne kirken i krigstider endog stille sine kirkeklokker til disposisjon for produksjon av kanonkuler. Pave Pius 12. (eg. Eugenio Pacelli) (1876-1958) tillot endatil ABC-krig (atom-, bakteriell- og kjemisk krigføring) mot det han kalte ”samvittighetsløse forbrytere”.

Protestene mot krigen har for en stor del kommet fra et helt annet hold som endog i stor grad var direkte fiendtlige til de vesentligste dogmene i den kristne teologien – de franske opplysningsfilosofene.

Helt frem til i dag har kriger i all overveiende grad hatt religionskonflikter som en helt sentral del av årsakssammenhengen.

KIRKEN OG SLAVERIET

”En lidelse som du selv vil unngå, må du ikke tilføre andre. Du vil ikke være slave, sørg derfor for at du ikke gjør noen andre til slaver” mente den hedenske filosofen Epictetus i det første århundre.

Det har tydeligvis aldri falt noen av de eldste forkjemperne for kristendommen inn at slaveriet er i strid med budet om å elske sin neste som seg selv. Kristendommen erkjente slaveriet fra første stund. At alle mennesker er like for gud, betyr åpenbart ikke at de er hverandres sosiale likemenn i denne verden. Slaveriet er i Bibelen en straff som Noah ved Herrens hjelp ga sin sønnesønn Kanaan for hans fars Kams forseelse (sic). Noah hadde vært snydens full av for mye vin, og i rusen hadde han av en eller annen grunn kledd av seg og ravet rundt naken. Hans yngste sønn Kam var uheldig og fikk tilfeldigvis se sin fulle far virre rundt splitter naken. Noah, som følge Bibelen skal ha vært rundt 600 år gammel på denne tiden, kan ikke ha vært noe yndefullt skue. Som straff for å ha sett sin far naken ble Kams sønn(!) Kanaan forbannet og straffet med slaveriet.²¹⁶ Hvorfor Kanaan ble straffet for at hans far hadde sett bestefaren drivende full og ravende rundt i nettoen, er igjen et eksempel på Bibelens underfulle og uransakelige visdom.

Paulus formaner endog slavene til å være lydige mot sine jordiske herrer i alle ting, og vise sine herrer respekt og tjene dem ivrig.²¹⁷ Slaven bør ikke strebe etter å blir fri ifølge de gamle kirkefedre, selv ikke hvis han

bli tilbudt sin frihet av sin herre. Kirkelærer Ambrosius omtaler slaveriet som en ren "gudegave". Martyrene var slaveeiere, det samme var kardinaler, abbeder, biskoper, paver, klostre og kirker. Til og med så sent om i det nittende århundre forsvarte biskop Bouvier krigførendes rett til å gjøre tilfangetagne fiender til slaver. I det syvende århundre truet et kirkemøte i Toledo med evig fordømmelse den biskop som frigav kirkens slaver uten å gi tilsvarende erstatning av sin egen eiendom. Om en biskop eller prest frigav en slave som tilhørte kirken, skulle han sette to andre slaver av samme verdi i den frigivnes sted. Kirken oppfordret også fattige folk å gjøre seg selv og sine etterkommere til kirkens slaver, for å "forslave sine kropper for å befri sine sjeler". Den katolske kirken fremstilte altså trelldommen som en guddommelig innretning, som en skole i ydmykhet og en vei til herligheten. Ikke så rart med tanke på at den katolske kirken var Europas største trelleier. Det kan og nevnes at den katolske kirken faktisk var den siste slaveeier som frigav sine slaver i Europa.

Ikke før hadde slaveriet i Europa blitt avviklet før vi fikk negerslaveriet. Satt i scene av en høyt utviklet kristen kultur. Visst fantes det kristne som var imot negerslaveriet, men det er et faktum at den store massen av presteskapet, både det katolske og det protestantiske støttet slaveriet. Kirken var også imot bevegelsen som kjempet for avskaffelse av negerslaveriet. Abolisjonist- bevegelsen og dens tilhengere ble i kirkelige og de kristne myndigheters øyne gjerne forbundet med gudløshet og ansett for å

²¹⁶ 1 Mos 9,20-28

²¹⁷ Ef 6,5; Kol 3,22; 1. Tim 6,1-2; Tit 2,9;

ville bryte ned den bestående (kristne) samfunnsorden.

KVINNESYN OG SEKSUALITET

Forestillingen om at det ligger noe urent og syndig i den menneskelige seksualitet, er allment i de asiatiske religionene. Esséerne, den urkristne jødiske menigheten, unngikk likegodt ekteskap helt og holdent. De asiatiske religionenes syn på kvinnen er preget av at de alle er mannsdominerte og har sitt utgangspunkt i sterkt patriarkalske samfunn. Den gammeltestamentlige pakten mellom Jahve og jødene, var egentlig mellom Guden og utelukkende den mannlige del av befolkningen. Kvinner sto ikke spesielt høyt i status hos jødene. De ble tradisjonelt sett på som litt dumme, ikke lærenemme og lettsindige. Kvinnen spilte liten rolle i det offentlige liv og var henvist til morsrollen og til matlaging. Jødene så også på kvinnen som en kilde til synd og død. *"Fra en kvinne kom synden først, og for hennes skyld må vi alle dø"*. Dette syn har hengt med videre i kristendommen.²¹⁸ Det var kvinnen som fikk skylden for syndefallet og for å ha ledet Adam og menneskeheten ut i syndens pøl. Det kristne synet på kvinnen og på seksualiteten er nært knyttet til forestillingen om arvesynden. *"Se, jeg er født i misgjerning, og min mor har unnfanget meg i synd."*²¹⁹ Ved syndefallet forstod Adam og Eva plutselig at de faktisk var helt nakne, og ulikt anatomisk skapt. Plutselig ble interessen for hverandres legemer vekket. Som følge av dette oppstod også det syndige seksuelle begjær. Hvordan Gud mente menneskeslekten ellers skulle reproduseres er uvisst. Kanskje så han for seg en slags prøverørsord-

ning, kloning, eller kanskje bestøving? Uten syndefallet hadde det jo ikke vært noen menneskehet å fordømme. Syndefallet var selvfølgelig den letturte kvinnen Evas skyld.

Kirkefaderen Tertullian mener bestemt at *"kvinnen skal gå kledd i simpel drakt, sørgende og full av anger, for å sone for det som hun har fått i arv fra Eva, skammen over å ha begått den første synd og den skyld som hefter ved henne, fordi hun var årsaken til menneskeslektens fordømmelse."* Ifølge et av de apokryfe evangeliene, det såkalte Egypterevangeliet, uttaler Jesus at *"Jeg er kommet for å avskaffe kvinnens gjerninger"*.²²⁰ Muligvis er det seksualitet og fødsel som menes, og det skal kanskje også sees i sammenheng med kristendommens sølibatideal. Kvinner var en konstant trussel og utfordring av de mannlige presters og munkers kyskhetsideal. Den fromme Franz av Assisi advarer sine Fransiskanerbrødre mot å være sammen med kvinner, ja, mot å i det hele tatt snakke med dem.

Kirkelærerne Augustin, Ambrosius, og Johannes Chrysostomos mente alle at kvinnen er et underordnet vesen, at hun ikke er skapt i Guds bilde og kun er skapt for å være mannens tjenerinne. At kvinnekjønnets mindreverdige mente de gamle kirkefedrene framgikk av selve benevnelsen for kvinne på latin - "femina". De hevdet at rent etymologisk var dette ordet sammensatt av ordene fe = fides (tro) og minus (mindre), altså femina = "mindre tro". Thomas Aquinas mener at kvinnen både kroppslig og åndelig er mindre verdt enn mannen. At hun egentlig er en slags "mislykket" mann. Den

---

²¹⁸ Westermarck

²¹⁹ Salm. 51,7

---

²²⁰ Edwien

store kirkelige tenker mente også at grunnen til at jenter i det hele tatt ble født var tilfeller av miserabel spermkvalitet eller defekt livmor. Han funderte også på om at jentefødsler rett og slett skyldtes de fuktige sydlige vinder som i tillegg til å bringe regn, også hadde skylden for fødsler av barn med ekstra høyt vanninnhold(!), nemlig jentebarn.²²¹ Luther, som riktignok avskaffet sølibatet, mente at kvinnen mest var å regne som et "halvt barn" eller et "praktfullt dyr".

Ved kirkemøtet i Mâcon mot slutten av det sjette århundre satt en biskop frem spørsmålet om hvorvidt kvinnen virkelig var et menneskelig vesen.²²² Han besvarte forøvrig selv dette aktuelle og intelligente spørsmålet benektende. Majoriteten av forsamlingen på kirkemøtet anså det imidlertid som bevist i Bibelen at kvinnen, tross alle sine feil, dog måtte anses som et medlem av menneskeslekten. Noen av kirkefedrene fremholdt imidlertid med ettertrykk at kvinnekjønnene kun tilhører denne jordiske tilværelse, og at på oppstandelsens dag skal alle kvinner forvandles til kjønnsløse vesener. Man skjønner jo at det ikke stod så bra til med åndsevnene til alle de kirkelige. Selv en katolikk må innrømme at ”*Egentlig teolog kan en ikke kalle noen av de rettmessige romerske biskopene i det 2. og 3. århundret*”.²²³ Om det er blitt så mye bedre siden, skal være usagt.

Et kirkemøte i Auxerre i slutten av det sjette århundre forbød kvinner å motta nattverden i sine bare hender, tydeligvis for ikke å forurense sakramentet. Gjentatte ganger innskjerpes det nødvendigheten av at kvinnene

holdt seg på behørig avstand fra alteret når messen ble forrettet. Både i Romerriket og i det germanske Nord-Europa gikk kvinnens frie stilling tapt. Romerske kvinner hadde på to og trehundretallet innenfor den romerske ekteskapsformen *conventio in manum*, det vil si at når en kvinne giftet seg fikk mannen ingen myndighet over henne eller hennes medgift. Hun var fortsatt under sin fars myndighet, en myndighet som etterhvert hadde blitt redusert til en ubetydelighet. For øvrig så tillegger Markusevangeliet Jesus ordene om at dersom en kvinne skiller seg fra sin mann og gifter seg med en annen, så bryter hun ekteskapet.²²⁴ Markus må ha vært dårlig orientert om jødiske forhold, da dette utsagnet er feil og kvinner overhodet ikke hadde noen rett til skilsmisse hos jødene.

Med kristendommens innføring i Norden på tusentallet mistet kvinnene mye av den sentrale rollen de hadde hatt her. I den førkristne religionen i Norden spilte kvinnen en sentral rolle i utøvelsen av kulten. Det norrøne panteon var også befolket med en mengde kvinnelige makter. Ikke minst innenfor seiden, magi og spådomskunsten, var det kvinnene som dominerte. Kvinner hadde arverett og andre juridiske rettigheter, og var trolig i mange tilfeller gårdens overhode som husfrue. I gravene fra det førkristne samfunnet er begge kjønns graver likelig utstyrt med gravgods, kvinnegraver ofte de rikeste. I polyteistiske religioner som den norrøne, hvor samspillet mellom de ulike maktenes var det sentrale tema, var den evige kampen mellom kaos og orden en nødvendighet for opprettholdelse av balansen i verden. De ulike

---

²²¹ Deschner 1987 s.95

²²² Eg. Tilhørte arten "homo".

²²³ A. Ehrhard i Deschner

---

²²⁴ Mark 10,12

maktene er ikke presumptivt onde eller gode, men fyller sine fastlagte roller for opprettholdelsen av verdens likevekt og orden. En verden befolket med myriader av vesener og makter, med menneskene i midten. Kristendommen er på sin side preget av en streng dualisme mellom ond og godt, mellom rent og urent, svart og hvitt. Det finnes ingen gråtoner eller rom for tvil. ”Den som ikke er med meg er imot meg” som Jesus selv så treffende uttrykker det.²²⁵ Den norrøne religionen var trostolerant og aksepterte andre religioner, man var innforstått med at det kunne finnes andre guder i tillegg til de lokale. Kristendommen derimot, er en strengt monoteistisk religion som ikke tåler andre guder eller makter. Ved kristendommens innføring ble den gamle religionen og dens guder og makter demonisert av kirken. Med kristendommen ble også den sterkt mannsdominerte kristne enhetskultur innført i Norden. Kristendommen ble innført ”ovenfra” ved hjelp av kongemakten. Som keiser Konstantin syv hundreår tidligere, ble kristendommen også i Norden brukt som et politisk redskap av kongemakten for å bryte ned den gamle samfunnsorden som var uløselig knyttet til den hedenske religionen. Sammen med den nye religionen fikk man altså dens sterkt mannsdominerte tradisjon på kjøpet. Det var ingen plass til kvinnene i den nye religionen, bortsett fra som fromme passive og stilltiende troende.

Med den mannlige dominansen i kirken ble kvinnen sett på som underordnet mannen og mindreverdige, i tråd med Paulus oppfatninger. Paulus sier som kjent at kvinnen skal under-

ordne seg mannen, at han er hennes hode, at hun er skapt for mannens skyld og ikke omvendt.²²⁶ En kvinne kan ifølge Paulus ikke være lærer og dessuten skal hun tie stille. Så sent som i 1995 erklærte forøvrigt pave Johannes Paul 2. debatten om kvinnelige prester for avsluttet. Det var etter hans mening ingenting å diskutere; Jesus valgte kun menn til apostler, og kun menn kan derfor være prester. Ferdig med det!

Den kirkelige frykten for kvinner hang også nøye sammen med kirkens seksualmoral og sølibat- og kyskhetsideal. Kvinner vekket følelser hos kirkens menn som de prøvde å fornekte. Følelser og begjær som ofte krever sterk selvdisiplin for å undertrykke. En slik undertrykking av naturlige følelser, kan umulig være sunt, noe som kirkens barokke forestillinger om kvinner og senere hysteriske heksejakter viste til fulle. Men en ting var kirkens offisielle lære, noe annet var praksis. Kyskhetsidealet ble ikke tatt like alvorlig av alle, både paver, biskoper, munk og nonner og andre geistlige har tatt for seg og produsert avkom siden urkristendommen. For eksempel ble Paul den tredje pave bare fordi hans søster var den forrige paves, Alexander den sjettes, siste elskerinne. Paul hadde selv tre sønner utenfor ekteskap. I Pavekirken i Rom har således pavene og kardinalene slettes ikke alltid vært de eneste som har gått i kjoler. Når denne praksis ikke kunne skjules var det selvfølgelig naturlig å hevde at det hele var de fra naturen syndefulle kvinnes feil, som lokket de stakkars fromme troende menn bort fra den smale sti og lukt ut i skitten vellyst og synd.

---

²²⁵ Matt. 12,30; Mark 9,40

---

²²⁶ 1Kor 11,1-9; Ef 5,21-24; Kol 3,18; 1 Tim 2,11-15; Tit 2,4-5;

Kristendommen skiller klart mellom det åndelige, "det rene" og det kroppslige, "det skitne og vederstyggelige". Det er også Paulus som er hovedforkjemper og videreformidler av forestillingen at alt kroppslig er syndig, at legemet er syndens bolig. En forestilling som har gitt de underligste utslag. Kirkefaderen Origenes satte seg ned og kasterte seg selv, etter å ha tatt Skriften på ordet. Teologer kalte gjerne kroppen for "gjødselegrop", "råttenskapens beholder" eller "snødekket møkkahaug".²²⁷ Men kunne kanskje i den forbindelse være fristet til å si at "på seg selv kjenner man andre". Mye tyder på at fornektelsen av naturlige drifter umulig kan være spesielt sunt i lengden. Det var slett ikke helt uvanlig at fromme munke som kjente en gryende opphisselse i underlivet, kastet seg nakne ut i iskalde vann og elver, selv midt på svarte natten, og endog midt på vinteren. Med isvann til livet gjorde de gjentatte knebøyninger, og med klaprende tenner og salmesang fikk de bukt med den snikende synden. Enkelte bandt tunge jernstykker til penis som botsøvelse, andre murte seg inne i årevis av gangen, andre rullet seg maurtuer som Macarius, eller i tornebusker som den hellige Benedikt. Den fromme Schenute gjorde bot ved å gå rundt å tute og grine tidlig og sent, og Antonius, grunnleggeren av Antoniterordenen, smurte seg inn med svine-møkk,²²⁸ andre fikk det for seg at de ikke skulle spise annet enn gress og beitet frimodig på marken som fe. Det å stå urørlig rett opp og ned i dagesvis uten å si et ord var også en populær botsøvelse blant frimodige kristne. Stifteren av Dominikanerordenen, Domingo du

²²⁷ Teologen Johannes av Aviola, opphøyd til kirkelærer i 1926. Deschner 1987.

²²⁸ Antonius er forøvrig den hellige beskytter for husdyr.

Guzman (1170-1221), pisket seg selv bevisstløs til stadighet for å holde kyskheden sin i sjakk og styrke fromheten. Den fromme syren Symeon Stylites (gr., søylemann) (390-459 e.Kr) satt vaglet på toppen av en høy påle i 40 år, opptatt med bønner og asketiske øvelser. Det var imidlertid ikke den første barokke ideen den godeste Symeon hadde hatt. Tidligere hadde han stått standhaftig i en uttørret brønn og sunget Guds pris i et bankende kjørløp i fem hele dager, før han i fastetiden deretter lot seg mure inne uten noen form for næring. Han skal ha latt seg mure inne hele 28 ganger. Dette skjedde rundt året 412 og etter at han hadde blitt kastet på hodet ut fra klosteret i Teleda på grunn av sin fanatiske bots-iver. I flere år hadde han bedrevet botsøvelser så energisk og overspent at de andre munkene tilslutt hadde fått mer enn nok og kastet ham ut. Etter tildragelsen med innemuring lot Symeon seg lenke fast til en klippe og ble hengende der en stund, før han fikk denne fabelaktige ideen med søylen. Han hadde da alvorlig overveid å tilbringe hele resten av sitt stående på en fot! Men han endte altså opp med søylealternativet, og ble dermed kristendommens første såkalte "søylehellige". Symeon tok også kirkens kvinnefiendtlighet så dypt alvorlig at han av asketiske grunner plent nektet å se sin egen gamle mor så lenge han levde. Som et annet utslag av hans kristelige kvinnefiendtlighet kastet han innimellom steiner etter forbipasserende kvinner fra den lille plattformen på toppen av pålen sin!²²⁹ Kvinner fikk ikke lov til å nærme seg søylen hans, men måtte holde seg på behørig avstand. To ganger daglig holdt han formanende prekener til de fremmøtte pilegrimer oppe

²²⁹ Deschner 1987

fra toppen av pålen sin. Symeons fromme søylebragd avfødte en hel rekke såkalte søylehellige, aspirerende helgener som rigget seg til på toppen av høye søyler, og satt der utsatt for vær og vind, gjerne i flere tiår. Noen av de senere søylehellige fra praktisk nok anlagt til å bygge seg et lite kryppinn på toppen av søylen sin.²³⁰ Det ble etter hvert mange slike søyler med skjeggete og værbitte hellige vaglet på toppen. En romersk munk, Johannes Moschus, beskriver blant annet en lang og uforsonlig religionsdisputt mellom en katolsk og en monofysittisk søylemann som sto og brølte og æreskjelte hverandre fra hver sin høye påle.²³¹ Symeon og de fleste av disse asketene var trolig mer eller mindre ravende sprø, men for kirken er de hellige og fromme eksempler på det kristne kyskhets- og asketsideal.

Under påvirkning av kristelige forestillinger gjorde den første kristne keiser, Konstantin sedelighetsforseelser til kriminalforbrytelser. Dette var noe som tidligere ble ansett å høre inn under privatretten. Blant annet ble bruderov, også i tilfeller der bruden samtykket, straffet hardt med døden. Ikke bare bortføreren og den bortførte bruden, men også eventuelt medvirkende huspersonale (ammer, tjenere) ble henrettet ved at man helte flytende bly i munnen på dem. Medvirkende slaver ble brent. Ved kjønnslige forhold mellom en slave og hans kvinnelige eier, ble kvinnen halshugd og slaven brent. En tilsvarende bestemmelse for mannlige slaveeiere og deres kvinnelige slaver fantes naturligvis ikke.

---

²³⁰ Deschner 1990 s.302ff

²³¹ Deschner 1990 s.308

Om sølibatet og kyskheten ble fremholdt som det religiøse idealet, var det som nevnt så som så med praksisen. I følge kildene kunne munker (og nonner) være de reneste libertinere. Det heter seg at enkelte gikk i kloster ene og alene for å kunne hore uforstyrret.²³² Mot slutten av det 16. århundre vrimlet det av kvinner og barn i mange munkeklostre. Homoseksualitet var heller ikke sjelden forekommende i mange klostre. Nonneklostrene fungerte gjerne som regelrette bordeller, og konkurrerte mange steder i Europa med de lokale prostituerte. Allerede i det niende århundre trekkes det sammenligninger mellom kvinneklostre og bordeller. Geistlige klagde stadig over at nonneklostrene var åpne dag og natt, for både legmenn og lidderlige prester. Kyskheten hadde nokså dårlige kår, og hadde nonnene ikke tilgang på menn, så fikk man hjelpe seg så best en kunne på annet vis. Marguerite Gourdan var Frankrikes mest berømte bordellmamma på 1700-tallet, og en kjent fremstiller av forseggjorte trepeniser. Da hun døde i 1783 fant man hundrevis av bestillinger på slike, populært kalt "Nonneklenodier", fra franske nonneklostre.²³³ Mange munker hadde på sin side en sterkt forkjærighet for frodige Mariastatuer, og man kunne finne fromme munker onanerende foran en yppig statue av Maria. Hos paven var det ikke så mye annerledes stelt. Pave Sixtus IV på 1400-tallet bygde ikke bare det sixtinske kapell, han bygget også et bordell. Forøvrig var pave Sixtus litt av en kåting, og forgrep seg både på sin søster og på sine barn. Han innkasserte også årlig rundt 20 000 dukater i skatt fra sine egne personlige prosti-

---

²³² Deschner 1987 s.90.

²³³ Ibid.

tuerte. I 1490 hadde Roma mindre enn 100 000 innbyggere, hele 6800 av disse var "gledespike". Dette betyr at hver syvende romerinne var en "gledespike". Både paven, kardinaler, biskoper, abbeder og abedisser både kjøpte og solgte hele horehus (se også s.77ff)

Tidligere i middelalderen bidro imidlertid det utstrakte klosterlivet til å hemme befolkningsveksten i Europa. Før midten av trettenhundretallet var etter alt å dømme kirken nok så overbærende med ikke-fruktbare måter å tilfredsstille kjønnsdriften på. Lesbiske forhold og masturbasjon ble det gjerne sett gjennom fingrene med. For eksempel foreskrev botsbøker kun 50 dager med botsøvelser for en biskop som ble tatt for å onanere i kirken(!) (*voluntare semen fudit in elesia*). For en prest var straffen kun 30 dager med botsøvelser for det samme.²³⁴ Onani ble nærmest betraktet som normalt for ungdommen, og 14 av 17 middelalderteologer omtaler og aksepterer kvinnelig masturbasjon, særlig i tilfeller hvor kvinnen ikke fikk orgasme under samleiet. Bakgrunnen er at man trodde at befruktning kun skjedde ved orgasme. Etter at svartedauden hadde hentet store deler av Europas befolkning hjem til Jesus, endret kirkens syn på slike ufruktbare og "unaturlige vaner" seg betraktelig.²³⁵ Slike ting ble nå sett på som alvorlige synder. På 1700-tallet gikk forestillingen om masturbasjon over til å bli sett på som direkte helseskadelig og hovedårsak til en rekke lidelser. En forestilling som merkelig nok holdt stand helt frem til midten av vårt eget århundre, særlig i religiøse kretser.

---

²³⁴ E. Bjøl.
²³⁵ Ibid.

Kirkens høyeste ideal har imidlertid alltid vært kyskhet, askese og sølibat. Allerede Apostelkonsilet slo fast i sitt dekret at de verste dødsynder var treenigheten: avgudsdyrkelse, mord og utukt.²³⁶ Seksuelt samkvem, selv innenfor ekteskapets trygge rammer, var sett på som syndig. Man satte derfor ned regulære kirkelige forbud mot slikt. For eksempel i tidlig middelalder var slikt svineri mellom ektefolk forbudt på søn- og høytidsdager, bots- og bededager, på onsdager og fredager eller fredager og lørdager, i den førti dager lange fasten, i adventtiden, før altergang, under svangerskap osv.²³⁷ Legger man dette sammen får man at ekteskapelig "praksis" var forbudt i tilsammen åtte av årets tolv måneder! I senmiddelalderen begrenset forbudet seg sammenlagt til å "kun" gjelde halve året. Brudd på disse reglene ble straffet med botsøvelser, men ifølge kirken manifesterte slike brudd seg også i form av barn som ble født med handikap, epilepsi, spedalskhet og demonbesettelser. De kirkelige moralistene diskuterte også dypt og inngående hvilke samleie-posisjoner som gav minst nytelse, og derfor var mest akseptert. Hvor meget tung førstehånds fagkunnskap som lå bak disse geistlige diskusjonene skal være usagt. Uansett kom man til at alt annet enn den såkalte "misjonærstillingen" var å anse som en forbrytelse på linje med mord. I kirkens øyne var ekteskapet sett ned på som i beste fall tvilsomt. Ifølge Augustin fikk gifte en dårligere plass i himmelen enn ugifte, og kun et ekteskap i total avholdenhet var ifølge ham et "sant" ekteskap.

---

²³⁶ Deschner 1987 s.103
²³⁷ Deschner 1987 s.97

Familieplanlegging og bruk av prevensjonsmidler, både fysiske og farmakologiske var forholdsvis utbredt og vanlig i antikken. I den kristelige verden har dette tilsynelatende vært nesten ukjent kunnskap helt frem til moderne tid. Siden har kirken prøvd på bekjempe dette med alle midler. Paven driver jo fortsatt på med sitt bakstreverske korstog mot prevensjon, også i grovt overbefolkede utviklingsland. Med det glødende engasjement som pavekirken har vist når det gjelder bekjempelsen av prevensjonsmidler, kan man spørre seg: Når har pavekirken noensinne bekjempet f.eks. rustningsindustrien?!²³⁸ Når har de katolske biskoper engasjert seg mot slike ting som våpen, bomber, granater, miner, napalm og giftgass? Aldri. Men mot prevensjon har de vist et imponerende og voldsomt brennende engasjement.

Kirkens hykleri kjenner ingen grenser.

SELVMORD

Montesquieu (1689-1755), den franske opplysningsfilosofen mente på bakgrunn av den nådeløse kirkelige straffeprosedyre på hans tid at *”Vi bør ære og hedre Gud, men ikke opptre som hans hevnerer”*. En holdning som etterhvert hadde en humaniserende innvirkning på utformingen av straffelovgivningen. Ikke minst hadde man straffet en forbrytelse som egentlig unndrar seg enhver straff, nemlig selvmordet. Hadde noen tatt livet av seg ble vedkommende nektet begravd i vigd jord eller med kirkelige seremonier. Som regel ble døde som hadde falt for egen hånd begravd utenfor kirkegårdsmuren, og graven ble ikke markert. I

tillegg ble den dødes eiendeler gjerne konfiskert og de ulykkelige etterlatte dermed nektet arverett. Kirkens empati med og forståelse for mennesker i en vanskelig livssituasjon var i denne sammenheng lik null. Slik behandlet altså kirken en ulykkelig stakkar som i fortvilelse hadde gjort slutt på sitt liv, og slik behandlet man de ulykkelige etterlatte. Selvmordet ble av kirken betraktet som en av de grusomste forbrytelser et menneske kunne begå, dette på tross av at det ikke finnes noe slikt forbud i Bibelen. Siden Augustin var selvmordet sett på som den verste formen for mord og forkastelig uansett omstendigheter. Å ta sitt eget liv var mye verre enn å ta livet av sin neste. Man sa at Judas hadde begått en større synd ved å ta livet av seg, enn å forråde Jesus! Denne forestillingen har med at vårt jordiske liv anses å bare være en forberedelse til evigheten, og den lidelse Gud sender oss må bæres med tålmodighet. Å ta sitt liv er å snike seg unna denne lidelsen, og dermed ringeakte Guds herlige vilje. Dessuten er selvmordet utført i ens siste øyeblikk av sitt liv og man besegler dermed sin skjebne for evigheten. Thomas Aquinas uttaler at selvmord er det farligste et menneske kan begå siden det ikke er mer tid til å gjøre bot gjennom anger. Den som tar livet av et medmenneske dreper bare kroppen, mens en selvmorder dreper både kropp og sjel. Dette er et syn som er en naturlig følge av de to viktigste betingelsene for frelsen, tro og anger. Moralsk høyverdig livsførsel har fint lite med frelsen å gjøre. Bare man tror og angreter etterpå er det ikke den skjendighet man ikke kan unne seg.

---

²³⁸ Ibid.

Dersom kirkens syn på selvmordet er så negativt, hvordan harmonerer dette da med kristne dommedagssekter som foretar kollektive selvmord? Det finnes utallige eksempler opp gjennom historien på at mennesker har blitt så overmannet av religiøse følelser og tvangstanter at de har tatt sitt eget liv. Ofte er dette nært knyttet til de religiøse forestillinger om verdens undergang og dommedag. Mennesker som frivillig oppsøker døden i et anfall av tung religiøs forvirring, kalles i religiøse kretser ikke for selvmord, men for et hellig ”martyrium”. Martyrdøden, at man ofrer livet for sin tro, er i motsetning til simpelt selvmord nesten noe av det nobleste man kan gjøre som en sann troende. Kristne sekter som er manisk opptatt av at jorden skal gå under, har eksistert siden urkristendommen. Bakgrunnen er selvfølgelig de bibelske profetier om at da skal menneskesønnen komme tilbake og innføre Guds rike. De troende i slike sekter mener å se undergangstegn i nær sagt hva som helst. På bakgrunn av de mest innfløkte amatørmatematiske krumspring og snedig tallmagi regner man ut dato og sted for undergangen. Som regel blir de håpefulle troende svært skuffet når verden viser seg å ikke gå under likevel. Som regel finner man ut at det forelå en aldri så liten regnefeil, og kalkulerer seg forventningsfullt en ny dato. Så fremt man ikke allerede har foretatt kollektiv selvmord, for å komme undergangen i forkjøpet.

FORTAPELSEN

Det har tradisjonelt vært allmenn enighet innen kristenheten om at alle hedninger er ugjenkallelig fortapt. De blir altså dømt av en grunn

som de i henhold til alle tenkelige begreper om rettferdighet umulig kan gjøres ansvarlige. Milliarder av sjeler som aldri har hørt eller lest en tøddel av Guds ord eller kjent Jesus Kristus og dermed ikke har forutsetninger for å tro på ham, er ifølge kristendommen ugjenkallelig fortapt. Sorry. Den betingelsesløse troen er som nevnt den eneste gyldige billett til frelsen. Om man er aldri så moralsk og plettfri i sin vandel, går det lukt i fortapelsen om man ikke tror. Likevel hjelper det ikke stort og være salig i sin kristne tro heller, da noen entydig form for kristendom ikke eksisterer. Av alle snodige sekter og retninger som kaller seg kristne, er det til dels store forskjeller i lære og fortolkning av skriften. Alle disse kan ikke ha rett samtidig. I det syttende århundre fremholdt ofte katolske teologer at uforbederlige protestanter var fortapt, men protestantene på sin side anklaget Dumoulin (1500-1561) for kriminell ettergivenhet da han gav visse katolikker fordelene med å unnsnippe helvete. Så sent som på det katolske Vatikankonsilet i 1870 ble protestantismen kalt en gudløs pest (pestis). På denne måten har ulike kristne fraksjoner til alle tider gjensidig fordømt hverandre til evig fortapelse. Kristne har som regel brukt mye mer ressurser og energi på å bekjempe andre kristne, enn de noen gang har brukt på å bekjempe hedninger. Kampen har som regel også vært langt mer uforsonlig og hatefull.

De kristne teologene har også dømt en gruppe mennesker til evig fortapelse, uten at denne gruppen overhodet har hatt den minste mulighet til å gjøre den minste forseelse eller synd, - de udøpte barna. Dåpsvannet er ansett for å være effektivt for å vaske vekk synden. Helt

siden Augustins dager har dåpen blitt sett på som så nødvendig for frelsen, at dersom et barn døde før det var blitt døpt ble det betraktet som evig fortapt. Teologiprofessor Ole Hallesby fikk mang en norsk radiolytter til å sette kaffen i halsen da han hevdet det samme i en energisk radiotale fra Oslo Indremisjon søndag 25. januar 1953. Augustin mente imidlertid at deres straff ville bli så lindrende som mulig. Den hellige Fulgentius var krassere da han dømte til og med ufødte fostre til den evige pine om de skulle finne på å dø i sin mors liv. Det er vel neppe noen moderne teologer som i dag offentlig vil våge å hevde det samme.

Helvete og den evige pine har vært oppfattet som temmelig fysisk og konkret i kristenheten. Kirkefaderen og platonikeren Origenes (185-254) ble skarpt klandret for sin dristige påstand om at helvetes ild kanskje mer var samvittighetens indre kvaler enn en ytre ild. De høyt ansette protestantiske teologene Jeremy Taylor og Jonathan Edwards hevdet på 1700-tallet derimot at helvetes ild var en langt mere smertefull ild enn noen jordisk ild.

Det å skulle brennes levende skulle man mene var ille nok i seg selv, men i tillegg skal ikke dette pågå kun en times tid, en dag, eller en måned, eller et år. Heller ikke i flere år, i tusen år, i millioner eller milliarder av år, neida, man skal grilles på denne måten i all evighet. Ifølge Thomas Aquinas, den katolske kirkes store far og autoritet, er en sentral del av den salige tilværelsen i himmelen faktisk det å kunne nyte hvordan stakkarene i helvetet blir plaget. Gjennom dette oppbyggelige syn vil man i langt høyere grad kunne fryde seg over og nyte sin egen situasjon. Dette er også en

forestilling som har vært uttalt innenfor protestantismen under henvisning til den psykologiske effekt at en nytelse på grunn av kontrastvirkningen vokser gjennom forestillingen om den motsatte lidelse. I tilfelle betyr det at man som gjenoppstått er fullstendig blottet for evne til medlidenhet, til empati, og er blitt totalt følelsesløs. De egenskaper som vi vanligvis nettopp oppfatter som ”menneskelige”, som gjør oss humane. Snakk om salighet!

Teologiske perversiteter er nå sin sak på papiret, men på grunn av kristendommen og i regi av kirken har millioner av mennesker faktisk blitt brent levende på bål allerede i sitt jordiske liv. Kjetter- og heksebålene flammet friskt i Europa helt frem til slutten av 1700-tallet. Helt siden kristendommen ble statsreligion på trehundretallet har mennesker blitt tatt livet av og blitt brent levende i Jesu Kristi navn. *”Alt ble brent, kvinner, menn, katolikker og protestanter, idioter og lærde, fire år gamle barn og åttiårige koner. Likt og ulikt ble kastet på bålet og forvandlet til aske.”*²³⁹

Ikke minst var det nettopp andre kristne som ble offer for pavekirkenes utrensning av kristne sekter med avvikende tolkninger. Filosofen og forfatteren Voltaire regnet ut at fram til hans tid hadde kristne myrdet 9 468 800 andre kristne av trosgrunner. Heri er følgelig ikke inkludert antallet ikke-kristne, hedninger, muslimer og jøder som kirken har gjort kål på siden de første århundrer. Det er jo som kjent fra sine egne man skal ha det.

Helveteslærens ide om kroppslig avstraffing, harmonerer forøvrig nokså dårlig med forestil-

---

²³⁹ Teolog W. Nigg i Deschner 1972

lingen at det kun er sjelen som gjenoppstår.
For hvordan kan man egentlig brenne en sjel?

KIRKEN OG JØDENE

"Dere har djevelen til far..." Jesus til jødene i
Joh.8, 44

Jødehatet ligger dypt i kristendommen. Det er i første rekke Paulus og Johannesevangeliet som utgjør det bibelske grunnlaget for den kristelige antisemittismen. Som en religion som har hele sitt fundament og til og med sin gud fra jødedommen, har det vært viktig å markere avstand til opphavet, jødedommen. Forestillingen om "Guds utvalgte folk" ble i det første århundre overført til å gjelde de kristne. Jødene hadde ifølge de kristne misforstått det hele, dessuten var det jo de som myrdet Jesus. På grunn av sine religiøse forestillinger om sin egen guddommelig utvalghet, deres hovmodige nedlatende holdning til andre kulturer, religioner og nasjoner, og deres isolering fra det øvrige samfunnet, ble jødene sett på som suspekte av romerske styresmakter. Ikke minst etter de blodige jødiske opprørene i årene 66-70 og 131-136. Likevel kunne de fritt utøve sin religion i hele det romerske riket, de slapp å møte for romerske retter men fikk møte for sine egne jødiske dommere. Både Cæsar og Augustus begunstiget jødene, og Augustus ga blant annet rike gaver til tempelet i Jerusalem. I antikken hersket den religiøse toleransen, det var et utall av guder og makter i antikkens polyteistiske religioner. Det faktum at andre folkeslag hadde andre guder var for det meste uproblematisk. De ulike hedenske religionene eksisterte i en slags vennskapelig kollegial

sameksistens, hvor enhver kunne bli salig i sin tro.

Eldste belegg for antisemittisme er det såkalte Elephantin-papyruset fra 410 f.Kr., som forteller om at en jødisk Jahve-helligdom ble ødelagt i byen Elephantin, formodentlig på grunn av at jødene der skulle være motstandere av den egyptiske selvstendighet og sympatisere med de persiske okkupantene.

Ved kristendommens begynnelse ble jødene hellige skrift omfortolket og brukt mot dem selv av de kristne. Jødene var nå plutselig frafalne og vranglærere som ikke hadde skjont sine egne skrifter. De fikk som nevnt også naturligvis skylden for å ha henrettet Jesus. Kristendommen stjal hele sitt kosmologiske bakteppe fra jødedommen. Fra jødedommen overtok kristendommen guden, monoteismen, profetiene, den kirkelige liturgi og seremonier, det klerikale hierarki, høytidene, fasten, budene, dåpen, håndspåleggelsen, Fadervår m.m. Rundt 90 prosent av den kristne morallære er jødisk, inkludert nestekjærligheten og budet om å elske sine fiender.²⁴⁰ I tillegg er alt som ikke er jødisk i kristendommen, hedensk lånestoff; Messiasideen, hyrder og lam, himmelfarten, treenigheten, lidelseshistorien, oppstandelsen, jomfrufødsel, nattverden, valfartsteder, relikvier, gudemor, madonnakult, vann til vin, undrene, oppvekkinger, vanngåing, demoner, arvesynden, morallæren, tolv apostler, de syv sakramenter, helligdagen (søndag), syndfloden, skapelsen, biskop-, prest- og apostelembetet, dommedagforestillingene etc, etc. Kristendommen er således en religion uten et eneste originalt trekk! Filosofen Celsus påpekte alle-

---

²⁴⁰ Selv om dette forlengst var kjent fra bl.a Buddhismen, østlige filosofi og Platon.

rede i det 2. århundre dette faktum at kristendommen var en eneste herlig blanding av elementer fra eldre myter og religioner. Celsus mente i tillegg at disse tingene i tillegg var langt bedre uttrykt hos grekerne.

Paulus er en av dem som åpner ballet, han beskylder jødene generelt for å være tyver, tempelskjendere og ekteskapsbrytere. "*Deres blod skal komme over deres egne hoder*"²⁴¹ "*For I, brødre, er blitt efterfølgere av de Guds menigheter som er i Kristus Jesus i Judea, idet og I har lidt det samme av eders egne landsmenn som de har lidt av jødene, som og slo den Herre Jesus og profetene ihjel og forfulgte oss og ikke tekkes Gud og står alle mennesker imot, idet de hindrer oss fra å tale til hedningene, så de kan bli frelst, forat de alltid må fylle sine synders mål. Dog, vreden har endelig nådd dem!*"²⁴² Apostlenes gjerninger omtaler jødene som Paulus og de kristnes motstandere, og betegner dem ofte som mordere.²⁴³ I Johannesevangeliet blir jødene presentert som Jesu fiender rundt en femtitalls ganger, og her anklager Jesus også jødene for å ha djevelen til far.²⁴⁴ Johannes åpenbaring omtaler jødene blant annet som Satans synagoge.²⁴⁵

De gamle kirkefedrene var særdeles jødefiendtlige. Biskop Ignatius fra Antiotika i Syria skrev tidlig i det annet århundre flere epistler mot jødene.²⁴⁶ Den førende apologet i det 2. århundre, den hellige Justin overøste jødene med hatefulle betegnelser som f.eks. horeyngel, sjelelig syke, blinde og lamme,

---

²⁴¹ Apg 18,6

²⁴² 1Tess 2,14-16 (Bibeloversettelsen fra 1930)

²⁴³ Eks: Apg 9,23;12,2f;14,5;23,12.27;25,24

²⁴⁴ Joh. 8, 44

²⁴⁵ Åp 2,9; 3,9

²⁴⁶ Deschner 1986 s.126.

avgudsdyrkere, fulle av alskens ondskap. Vanet fra alle hav var ikke nok for å vaske jødene rene, ifølge Justin. Tertullian mente at jødene ikke kom til himmelen, Origenes mente deres lære var fabler og at Jerusalem burde ødelegges slik at jødene kunne fordrives derfra. I 386 holdt kirkelærer Johannes Chrysostomos den første av sine åtte flammende prekener som angrep jødene. Han angrep jødene for å være elendige og unyttige, fulle av mordlyst og ondskapens lærere, verre en sodomittene og mer grusomme enn ville dyr. Ifølge denne Johannes "gullmunn" myrdet jødene sine egne barn, og når de ikke lenger hadde flere egne barn å ta livet av så gikk de hen å myrdet Kristus. Flere og flere kirkefedre skrev i disse århundrene skrifter mot jødene. Augustin skrev også et kampskrift "Mot jødene" hvor han angriper dem for å være notoriske kverulanter, at de er verre enn demoner, deres øyne er formørket, de er blinde og syke, bitre som galle og sure som eddik, og deres far er djevelen. Augustins personlige erfaring med jøder var nokså begrenset. Han hadde personlig snakket med en jøde kun en eneste gang. Kirkelærer Efraim (306-373) skrev at jødene var skurker og slavenaturer, sinnssyke, djevledyrkere og forbrytere med en voldsom blodtørst. Bibeloversetter og kirkelærer Hieronimus var heller ikke noen utpreget jødevenn i sine skrifter. Nesten alle antikkens kirkefedre var antisemitter.²⁴⁷

De første synagogene ble brent av kristne biskoper allerede på 300-tallet. Keiserne forsøkte å beskytte synagogene mot de kristnes stadig hyppigere angrep på dem. Ifølge bevarte nedtegnelser var det en kristen biskop med det

---

²⁴⁷ Deschner 1987 s.37

uskyldige navn Innocentius som ødela den første synagogen i Dertona i Nord Italia på midten av 300-tallet. I året 388 brant den første synagoge etter å ha blitt satt i brann av kristne etter ordre fra biskopen i Kallinikon. Keiser Thodosius krevde at brannstifterne skulle straffes, og synagogen gjenoppbygges av stedets biskop. Biskop Ambrosius gikk imidlertid brannstifterne i forsvar og mente at det å tenne på en synagoge ikke kunne anses for å være noen forbrytersk gjerning. Han endog gikk så langt som å erklære at han selv gjerne skulle ha tent på synagogen og gitt ordren om dette. Den mektige biskop Ambrosius presset keiseren til å benåde brannstifterne ved å nekte keiseren å gå til alters, og angripe ham fra prekestolen. Andre synagoger ble beslaglagt og omgjort til kristne kirker. Dette ble gjort med makt og var lovstridig. Jødernes eiendommer ble gjerne også konfiskert ved disse anledningene. Erkebiskop Kyrill beslagla samtlige synagoger i Egypt i 415 og omgjorde dem til kirker, og befalte at synagogen i Alexandria skulle ødelegges og jødene fratras all sin eiendom og kjeppjages ut av byen. Kyrill var også involvert i mordet på Hypatia, den siste store nyplatoniske filosof. Hun var viden kjent og aktet i den antikke verden. I 416 ble hun overfalt bakfra av en mobb ledet av en kirkelig embetsmann ved navn Peter. Hypatia ble slept til kirken og klærne ble revet av henne og deretter ble hun bokstavelig hakket og skåret i stykker med glasskår. Ugjerningen fant sted med erkebiskop Kyrills vitende. Kyrill er naturligvis senere kanonisert til helgen av den katolske og greskortodokse kirken som en banebryter for Mariadyrkelsen. Forøvrig måtte Kyrill bruke enorme pengesummer til bestikkelser for å få

innført denne nye Mariadyrkelsen.²⁴⁸ Kyrill ble i sin levetid forøvrig avsatt som biskop og lyst i bann hele tre ganger.

Opp gjennom århundrene ble det på ulike kirkemøter vedtatt et utall med antijødiske bestemmelser. Jødene ble nektet å vise seg på gaten, tvangskristnet, utvist, og deres synagoger brent eller ødelagt på andre måter. Jøder som ble omvendt til kristendommen, ble imidlertid godtatt. Noe som viser at det ikke var så mye rasemessige, politiske eller økonomiske grunner til forfølgelsene. Årsakene var hovedsakelig religiøse, selv om det ikke skal underslås at forfølgelser som regel hardest rammer grupper som skiller seg ut i samfunnet. På synoden i Elvira (Sydsmania) i 306 ble det satt strenge straffer for eksempelvis å spise sammen med jøder og inngå ekteskap med jøder. Synoden i Antiotika i 341 forbød felles påskefeiring med jødene. Etterhvert formelig vrimlet det av slike antijødiske kirkelige bestemmelser i den katolske verden. Keiser Konstantin gjorde det å konvertere til jødedommen til en kapitalforbrytelse i 315. Både jøden som hadde forestått omvendelsen og den nyomvendte exkristne skulle da straffes med intet mindre enn døden. Kirkemøtet i Toledo i 694 og i Zamora i 1313 vedtok at alle jøder skulle være slaver. Deres eiendommer ble konfiskert og endog barna tatt fra dem da de fylte sju år og siden giftet bort til kristne. På 700-tallet refset pave Hadrian 1. de kristne som overhode hadde omgang med jøder. Under Innocens 3. (1198 - 1216) ble jødene tvunget til å gå med egne klesdrakter og kjennetegn som f.eks. høye spisse hatter, såkalte "jødehatter", de ble ute-

---

²⁴⁸ Deschner 1986 s.25

lukket fra visse yrker og fikk ikke gifte seg med kristne. I Spania i 1391 ble det drept 4000 jøder i Sevilla og 25000 ble solgt som slaver under ledelse av erkebiskop Martinez. Stedfortredende erkebiskop i Sevilla ga etter denne fabelaktige kristne ”seier” ordre om at alle jøder som ikke ville bli kristne skulle drepes. I 1492 ble alle udøpte jøder drevet med makt ut av Spania, allerede i 1182 hadde det samme skjedd i Frankrike og alle jødernes eiendommer ble beslaglagt.

Ved korsfarernes erobring av Jerusalem den 15. Juli 1099, drev Jesu soldater store deler av den jødiske befolkning inn i synagogene, som deretter ble påtent. Tusenvis av jøder ble i middelalderen drept i tyske byer. I Röttingen i Bayern ble jødene anklaget for å ha krenket hostien (nattverdrød), noe som førte til at en katolsk adelsmann ved navn Rindsfleisch følte seg kallet av Gud til å utrydde alle jøder i byen. Noe han også utførte sammen med sine katolske meningsfeller. Men de stoppet ikke der, fram til høsten samme år jevnet de nesten 140 jødiske boligområder med jorden. Noe lignende skjedde også i byen Deggendorf i Niederbayern i 1337, hvor samtlige jøder ble drept. 12 år senere ble to tusen jøder brent bare i Strasbourg, og deres eiendommer ble deretter delt mellom de kristne. I de samme år drepte katolikkene nesten alle jøder i 350 tyske kirkesogn. Mange ble brent levende.

I løpet av kun tre dager, under pave Sixtus 4. på 1400-tallet, brant Inkvisisjonen rundt 2400 jøder i Toledo, jøder som allerede hadde konvertert til kristendommen. Jøder som hadde konvertert til kristendommen ble her forøvrig gjerne kalt "Marraner", som betyr "svin".

Innimellom har riktignok både fyrster og geistlige beskyttet jødene, og da som regel av politiske eller økonomiske grunner, og som regel tok man seg grovt betalt for "beskyttelsen". Ikke sjelden avkrevde man også at jødene skulle konvertere som motytelse for "beskyttelsen".

I Polen under kirkens ledelse ble rundt 200.000 jøder drept under en antisemittisk bølge i 1648. Menn, kvinner og deres barn ble myrdet av de kristne. De ble hengt, slått i hjel, hakket i biter, kvalt, druknet, partert eller brent levende.

Mange ble også slept til døpefonten og tvangs-døpt. Ifølge en lærd kristen var det ikke den grusomhet og utrettferdighet som ikke jødene i det kristne Europa ble utsatt for.²⁴⁹ Det er forøvrig nokså underlig at de kristne i den grad opp gjennom historien har bekjempet jødene og jødedommen, som jo er selve kristendommens utgangspunkt. Jesus og alle disiplene var jøder, og selve den herlige Gudfader selv er jo den jødiske Jahve. Både jøder og kristne (og muslimer) tilber den eksakt samme gud! Denne jødiske guden har altså sittet i sin himmelske bolig og sett på de kristnes uforsonlige jødeforfølgelser i 2000 år uten å løfte en finger. Guden som etter sigende sendte voldsomme landplager over Egypt da farao i sitt stivsinn ikke lot jødene reise, har tydeligvis ikke funnet bryet verd å engasjere seg når hans eget utvalgte folk har blitt slaktet i tusentall av de kristne.

MARTIN LUTHER OG JØDENE

Grunnleggeren av protestantismen, Martin Luther (1483-1546), var professor i Det gamle testamentet. Han var også en aktiv og kompromissløs antisemitt. I en alder av 60 år i 1543

---

²⁴⁹ F.W. Foerster i Deschner.

skrev den feirede kirkereformatoren Luther en liten bok med tittelen ”*Om jødene og deres løgner*” (”*Von den Juden und Ihren Lügen*”). I denne boken angriper han jødene, og oppfordrer her til å sette deres synagoger og skoler i brann og ta fra dem deres hjem. Han anklager dem for å være tyver og kjeltringer, djevelens sønner, skadedyr og løgnere.

”Mitt råd er, som jeg sa tidligere: Først må deres synagoger brennes ned, og alle som kan, kaste svovel og tjære; og det ville vært bra om også noen hadde kunne kaste inn helvetesild... For det andre, at deres bøker – deres bønnbøker, deres Talmud, og også hele Bibelen – må bli tatt fra dem, slik at de ikke har et eneste ark tilbake, og at disse blir tatt vare på til dem som muligens kan konverteres... For det tredje må de med dødsstraff forby å prise Gud, til å takke ham, til å be, og til å spre sin lære offentlig iblant oss og i vårt land... For det fjerde at de forby å uttale Guds navn i vårt påhør. For vi kan ikke med god samvittighet lytte til det eller tolerere det...” (Martin Luther ”Om jødene og deres løgner”)

”Brenn ned deres synagoger, forby alt jeg har ramset opp tidligere, tving dem til å arbeide og vær hard mot dem, slik Moses var... Om dette ikke hjelper må vi drive dem ut som gale hunder.” (Martin Luther ”Om jødene og deres løgner”). Boken ble aktivt brukt og trykket opp i store opplag av nazistene 400 år senere.

Luther skrev også andre intolerant og hatefulle skifter som ”Brev mot sabbateerne”, ”Mot Antinomanierne” og ”Mot hordene med ranende og myrdene bønder”. Det siste skriftet relaterer seg til bondeopprøret i Tyskland i årene 1525-35. I dette skriftet oppfordrer Luther til

nedslakting av de opprørske bøndene. Et opprør som førte med seg at rundt hundretusen mennesker ble drept. Opp gjennom hele senmiddelalderen hadde det vært uroligheter blant de stadig mer avgiftstyngede sydtyske bøndene. Faktisk fikk deres berettigede samfunnskritikk i begynnelsen en ny giv gjennom nettopp Luthers reformasjon. Det ble blant annet slått fast at mange av de kirkelige avgifter, blant annet avlatshandelen, manglet ett hvert religiøst grunnlag (Tiende er imidlertid omtalt i Bibelen, men at man skal bruke den på seg selv og sine, dog for Guds åsyn. Ikke at man er pliktig å gi den bort til prestene.²⁵⁰)

I det uoversiktlige Sør Tyskland med alle sine smågrevskaper, rikssteder og abbedier og ikke minst stadig pågående adelfeider, økte en utarmet lavadel sine avgifter på de enda mer utarmede bøndene. Tilslutt fikk bøndene nok og gjorde opprør. Opprøret blir gjerne kalt ”bondekrigen”, og opprøret spredte seg fra Syd til Midt-Tyskland med brenning og herjing av borger og klostre. Opprøret hadde et visst tilsnitt av religiøse overtoner og religiøse fortolkninger som skulle rettferdiggjøre bøndenes politiske krav mot fyrste- og kirkemakten. Bøndene var organisert i det de kalte ”evangeliske broderskap”, og fanene deres viste bilder av den korsfestede og bar gjerne Jesu navn.²⁵¹ Det var i denne konflikten Luther etterhvert gikk inn med full tyngde med sitt famøse opprop til de tyske fyrster om å slakte ned bøndene. Det endte med at den kristelige adelen slaktet ned tilsammen rundt 100.000 bønder. Mange av bøndene ble drept etter at de hadde frivillig lagt ned våpnene og overgitt seg til

²⁵⁰ 5. Mos 14,22f

²⁵¹ Deschner 1987 s.59

fyrstene. Avvæpnede bønder ble blindet, hengt, levende partert, halshogd, spiddet, revet fra hverandre av hester og naturligvis brent levende.

Selv i ettertid nektet Luther å beklage at han hadde oppfordret til denne nedslaktingen. I et svar til sine kritikere skriver han i et åpent brev *"Derfor, skriver jeg nå som jeg gjorde da; Ikke la noen ha medfølelse med de sta, herdede, forblindete bønder, som nekter å lytte til fornuft; men la enhver, etter evne, slå, stikke, og slakte, som om man var blant gale hunder jaget på flukt, og ledet på villstrå av disse bønder, slik at fred og sikkerhet kan bli opprettholdt."*

Han skrev videre at *"Den nådeløse avstraffelsen av de onde blir ikke utført kun for å straffe de onde og la dem betale for deres lyster til ondskap som ligger i deres blod, men også for å beskytte de rettferdige og opprettholde fred og trygghet. Og hinsides all tvil, dette er verdifulle handlinger av nåde, kjærlighet og godhet..."*

Så mye for Luthers protestantiske handlinger av nåde, kjærlighet og godhet.

GOTT MIT UNS

Det tredje rikets jødeforfølgelser (pogromer) ikke hadde vært mulig uten det grunnlaget for antisemittisme som den kristne kirken energisk har bygget opp i 2000 år. Ifølge god gammel kristen tradisjon er jødene roten til alt ondt.²⁵² Jødeforfølgelser er som vi har sett ovenfor altså ikke noe spesielt nytt innefor kristenheten. Kirken og den kristne Guds stedfortredere

---

²⁵² E. Bjøl

på jord har vært etter jødene siden oldtiden. I så måte fulgte Det tredje rikets bødler bare en gammel og from kristen tradisjon ett steg videre. Man industrialiserte jødeforfølgelsene og folkemordet. Bødlene og de aller fleste som utførte folkemordet var så på seg selv som gode kristne. Hitler selv var en god katolikk hele sitt liv og ble heller aldri ekskommunisert av kirken. Da Hitler vant valget i 1933 oppfordret de tyske biskoper til samarbeid med ham.²⁵³ De tyske biskopene protesterte heller ikke en eneste gang mot Hitler eller hans system i løpet av hele hans 12 årige regjeringstid.²⁵⁴ Kardinal og formann i den tyske biskopkonferanse, Adolf Bertram, forsikret den 10. april 1942 den "høyverdige Hr. Fører og Rikskansler Adolf Hitler" om at de tyske biskoper ba om videre seierrik fremgang for den brennende krigen. Hitlers overfall på Russland ble også omtalt som "Guds hellige vilje" av de tyske biskoper. Kirkefyrstene har alltid stått på historiens største banditters side. I ettertid har de imidlertid gjerne blitt fremstilt som motstandskjempere, som f.eks erkebiskop og kardinal Michael Faulhaber i Tyskland, som varmt støttet både første og andre verdenskrig, men i ettertid er blitt fremstilt som bold motstandskjemper i begge krigene.²⁵⁵ Paven løftet aldri en finger mot Hitler, tvert imot, like etter Hitlers maktovertagelse undertegnet pave Pius 11. et konkordat som gav den tyske nasjonalsosialismen den første internasjonale anerkjennelse og legalitet.²⁵⁶ Paven ofret også det katolske Polen og lot være å fordømme Hitlers innmarsj der, mot en avtale at blant annet kirkens inter-

---

²⁵³ Deschner 1962 s.536

²⁵⁴ Ibid.

²⁵⁵ Deschner 1986

²⁵⁶ Ibid.

esser måtte bevares og at de polske katolikkerne ikke måtte forfølges.²⁵⁷ For de polakkene som sognet til den ortodokse kirke var det naturligvis annerledes. Vatikanet hadde lenge ønsket å legge under seg den ortodokse kirken i Polen. I overensstemmelse med Vatikanet ble det satt igang tiltak for å omvende de ortodokse polakkene. Blant annet ble mer enn tusen ortodokse prester fengslet.²⁵⁸ Av Polens jødiske befolkning ble rundt 98 %, over tre millioner mennesker, utryddet i løpet av krigsårene. Ved okkupasjonen av Frankrike, Nederland og Belgia sendte paven personlige beklagelser til den nederlandske dronning og den belgiske konge og beklaget at statene var okkupert mot de kongeliges vilje. Samtidig beordret paven det tyske episkopatet å holde takkegudstjenester for Føreren i alle kirkene.²⁵⁹ Vatikanet fikk i løpet av krigen en mengde rapporter og statistikk om redslene i Tyskland, men valgte å forholde seg taus.

I Norge gjorde mange prester, med biskop Berggrav i spissen, det stikk motsatte, og protesterte mot okkupasjonen ved å legge ned sine embeter.

I Jugoslavia drev den kroatisk Ustascha-bevegelsen massedrap på serbere og jøder. Etter den tyske innmarsjen avanserte Ustascha-bevegelsens leder Ante Pavelić til statsjef for republikken Kroatia. Pavelić, som allerede var dømt til døden in absentia to ganger for organiseringen av drapet på kong Alexander av Jugoslavia og den franske utenriksminister i 1934, ble velsignet av paven i en privat audiens 18. mai 1941. Paven ønsket Pavelić og hans mann-

sterke følge farvel med de beste ønsker for *det videre arbeid*. Opprettelsen av republikken Kroatia skjedde med støtte fra Hitler og med pavens velsignelse. Bevegelsen hadde fått både våpen og pengestøtte fra Mussolini. Ustascha-bevegelsen var en katolsk bevegelse som myrdet og tvangskristnet flere hundre tusen ortodokse serbere og jøder. Den ortodokse befolkningen, som var på rundt 2 millioner, måtte skrive under på at de konverterte til katolisismen. Ortodokse kirker ble plyndret og jevnet med jorden. Bare på noen julidager i 1941 massakrerte de katolske kroatene over 100 000 serbiske kvinner og barn i privathjem, skoler, i kirker, i gatene og ute på jordene.²⁶⁰ Det var ikke helt få av de katolske geistlige som med liv og sjel deltok i myrderiene. Fransiskaneren Miroslav Filipvič-Majstorovič meldte seg frivillig som bøddel i konsentrasjonsleiren Jasenovac og var beryktet for sine massehenrettelser. Fransiskanerstipendiaten Brzica skal visstnok ha personlig hogget hodet av 1360(!) mennesker med en egen spesialkniv natten til den 29. august 1942. Den fremstående katolske presten Dionis Juricev uttalte: *”Det er ikke lenger en synd å drepe et sju år gammelt barn, når det har forbrutt seg mot ustasjistenes lovgivning. Selv om jeg bærer prestedrakt, må jeg ofte gripe til maskingeværet.”*²⁶¹ Selv garvede tyske SS offiserer reagerte på de kroatisk katolikkers grusomheter i sine rapporter hjem til Berlin. En av dem som var godt informert om hva som skjedde var paven. Han reagerte imidlertid ikke.

---

²⁵⁷ Ibid

²⁵⁸ Ibid

²⁵⁹ Ibid s 262

---

²⁶⁰ Ibid s. 270 (n)

²⁶¹ Johanson s.29.

I 1945 da krigen var over hadde katolikkene myrdet rundt 600.000 ortodokse serbere, og tvangsomvendt 240.000 serbere til katolisismen. Den kroatisk primas, erkebiskop Stepinac, protesterte ikke en eneste gang mot overgrepene han var vitne til, og som hovedansvarlig ble han dømt til livsvarig fengsel av Tito. Paven på sin side opphøyde ham til kardinal(!). Dette skjedde tilogmed etter at erkebiskop Stepinac var blitt fengslet for sine krigsforbrytelser. Etter krigen fant mange av massemorderne fra Ustaschabevegelsen tilflukt og hjelp i utenlandske fransiskanerklostre, både i Italia, Tyskland og Frankrike. Forøvrig var Vatikanet og katolske klostre tungt involvert ved å hjelpe også tyske krigsforbrytere fra Det tredje rike å rømme Europa ved krigens slutt. Ut over mot 1943 når det syntes å gå dårligere med Tyskland, orienterte Vatikanet seg mer og mer mot Amerika. Samarbeidet med aksemaktene ble likevel intensivert. Imidlertid bør det nevnes at mange av de lavere geistlige i de okkuperte landene protesterte mot nazistene og mange deltok aktivt i motstandskampen. Mot slutten av krigen endret også mange av de høyere geistlige mening, ihvertfall utad. Ved krigens slutt sto de samme tyske biskopene som i to tiår hadde manet sine troende undersotter til samarbeid og troskap til Føreren, og forsikret engelskmennene og amerikanerne om at de bestandig hadde fordømt nazismen.²⁶²

"Hvert tre som ikke bærer god frukt, blir hogd ned og kastet på ilden. Derfor skal dere kjenne dem på fruktene." Jesus ²⁶³

---

²⁶² Deschner 1972 s. 281.

²⁶³ Matt. 7,19-20

AVSLUTNING

Religionenes vesen er at de gir seg ut for å være den absolutte og ufeilbarlige sannhet, hevet over enhver logikk og fornuft. Religionens dogmer, myter og skrifter er erklært hellige og unndrar seg derved enhver spørsmålsstilling eller kritikk. Per definisjon er de ufeilbarlige likegyldig hvilke absurditeter og motsetninger de måtte formidle. Denne enerådende og dominerende stilling over menneskenes verdensforståelse kan opprettholdes i samfunn hvor det generelle kunnskapsnivået er lavt. En middels begavet ungdomsskoleelevs kunnskap om verden er i dag mer omfattende enn mange av selv de mest fremtredene lærde for bare 2-300 år tilbake. I hvert fall om skoleeleven har fulgt med i timene. Religionene har derfor et økende troverdighetsproblem etter som samfunnets generelle kunnskapsnivå stiger. Det skulle man ihvertfall kunne anta. Likevel har religionene fortsatt appell til millioner av mennesker også i de etter sigende mer opplyste deler av verden.

Vi vet at mytologier kan oppstå fra de løseste rykter, ren ønsketenkning og vandrehistorier. Man kan bare se seg om i dagens samfunn og fortsatt finne et utall slike "magiske" og uverifiserbare forestillinger. Spiritisme, reinkarnasjon, spådamer, healing, mirakuløse helbredende kilder²⁶⁴, bankeånder, astrologi, UFOer, spøkelseser, Loch-Ness monstre, og alskens andre alternativteorier om krystallenergi, auraterapi og om pyramideformens herlige og undergjørende kraft. Udokumenterte forestillinger

---

²⁶⁴ F.eks Lourdes

som hovedsakelig baserer seg på pur ønsketenkning, misforståelser, feilslutninger og kvasivitenskap. Desto mer utrolige teorier og påstander, desto bedre. Verden vil åpenbart bedras, og de søkende, naive og lettlyrte blant oss har til alle tider stilt opp som begeistrede og villige ofre. Man skulle nesten ikke tro at det er hele 300 år siden opplysningstiden. Evnen og ikke minst viljen til kritisk tenkning virker sørgelig uutviklet hos det store flertall.

Sett på bakgrunn av kirkens innflytelse her i landet de siste 1000 år, er det ikke rart at folk fortsatt er tilbøyelig til magisk tenkning, til å sky rasjonaliteten. Folk er opplært fra barnsben av å ikke stille spørsmål ved religionens dogmer og forklaringer, til å ikke bruke sin fornuft. Som Arnulf Øverland uttrykte det: *"Når man gjennom religionsundervisning og kirkegang er oppdradd til å la være å tenke, til å sky tanken, til å vrøvle den bort, så kreves der ofte ganske kraftige midler for å få folk til å holde fast ved en tanke og ærlig og redelig tenke den til ende."*²⁶⁵ Slik har kirken og kristendommen effektivt lagt et solid grunnlag for irrasjonalitet og kunnskapsløshet. Statlig religiøs indoktrinering gjennom formålsparagrafer i barnehager og i skoleverket, og gjennom i radio og TV i oppveksten ødelegger forstanden.

Ofte gis slike magiske forestillinger sin legitimitet i at de er gamle, men det trenger knapt være noen forutsetning. En vrangforestilling blir ikke mer sann etter som tiden går, snarere tvert imot. Desto eldre en forestilling er desto høyere er sannsynligheten at den er urik-

---

²⁶⁵ Arnulf Øverland s.47

tig og fundert på uholdbart grunnlag. En forestilling eller "vitenskap" som ikke utvikler seg over tid er ikke noe særlig til vitenskap, men et fastlåst religiøst dogme. Med statsreligion har mennesker opp gjennom århundrene blitt oppdradd og opplært til "å tro", helt fra spedbarnsalder av. Dette har ført til at mange fortsatt har et stort behov for noe metafysisk å tro på, selv i voksen alder. Noe av det verste man kan gjøre, er å utfordre folks tro, deres livsløgner og ønsketenking med de harde realiteter. Det er et fåtall som fortsatt tror på julenissen i godt voksen alder. Julenissen er liksom bare overtro. Religion derimot, er noe helt annet, det er helleg tro. Det er imidlertid liten begrepsmessig forskjell på tro og overtro²⁶⁶.

ETIKK OG MORAL

Etter rundt tusen år med kirkelig indoktrinering og helvetestrusler blir det blant den jevne småkristne småborger sett på som litt ufint, ja nærmest skammelig, å ikke holde seg med et minstemål av kristendom for syns skyld. Man tror at sivilisert oppførsel og humanitet er uløselig knyttet til et kristelig livssyn. At samfunnet har hele sin moral og etikk fra kristendommen og de ti bud (se forøvrig s.17), og uten dette fundamentet tror man at samfunnet raskt vil forfalle til den nedrigste umoral og skjendighet. Skal dette bety at gudstroen er det eneste som holder kristne fra å antaste sine medmennesker på det groveste? At frafalne kristne som ikke lenger har gudstroens trygge fundament i ryggen, plutselig vil herje rundt som ville dyr, skjende jomfruer og lystmyrde sakesløse forbipasserende for fote??

---

²⁶⁶ "Tro" er det en myndighet (f.eks. staten/kirken) har godkjent som offisiell lære, alt annet er dermed "overtro".

Naturligvis vil de ikke det!

Forestillingen om at kristendommen skulle være en garantist for høy moral og etisk livsførsel, er selvfølgelig det reneste sludder. Kristne mennesker er som regel verken moralsk spesielt bedre eller dårligere enn folk med andre livssyn. Jevnlig forekommende oppslag i dagspressen om menighetsforstandere og prestesom har forgrepet seg på konfirmanter eller nasket fra kollektbøssen, skulle tale for seg selv. Dagens vestlige samfunns rettsprinsipper og "moral" er i stor grad basert på artiklene i menneskerettighetserklæringen, og forøvrig i langt større grad basert på antikkens (hedenske) filosofer og rettsoppfatning enn på de primitive gammeltestamentlige lover og bud. Og takk og pris for det.

GUDSBEVIS

Guds eksistens lar seg ikke bevise, ei heller motbevise. At man ikke kan motbevise noe, betyr ikke dermed at noe er bevist. Det er ikke mulig å bevise noe negativt. La oss si at vi skal prøve å motbevise en hypotese om at sauer egentlig kan fly. Vi kan da utføre et eksperiment ved å ta med 100 sauer opp til et stup og skubbe dem utfor en etter en. Selv om ingen av sauene klarer å holde seg svevende, har man fortsatt ikke bevist at sauer som dyreart ikke kan fly. For alt en vet kan det jo finnes 100 andre sauer som faktisk kan fly. Det eneste vi har bevist er at akkurat disse 100 sauene enten ikke kan fly, eller at de faktisk kan fly men faktisk valgte å ikke fly. Det siste sier i tilfelle kanskje noe om deres intelligens. I utgangspunktet er imidlertid dette meningsløst, for det vil være den som påstår at sauer kan fly som har bevisbyrden for påstanden. Den som frem-

setter en påstand, er den som må dokumentere den. Desto mer fantastisk påstand, desto grundigere dokumentasjon må til for at påstanden skal kunne godtas som fakta. Dersom påstanden i tillegg strider mot all historiske erfaring og akkumulert menneskelig erkjennelse og kunnskap om verden, er det liten grunn til å ta en slik udokumentert påstand alvorlig. Særlig ikke om de som fremsetter påstanden har hatt særdeles god tid på seg, f.eks. 2000 år, og fremdeles ikke har klart å fremskaffe selv den mest basale dokumentasjon for påstanden.

TEOLOGI

Til tross for at det kun er de mest forstokkede troende i dag som i fullt alvor tror bokstavelig på Bibelens naive og blomstrende fortellinger om verdens tilblivelse, eller alle dens utrolige myter og underhistorier, har likevel religionen fortsatt stor makt over mange av dagens mennesker. I en større spørreundersøkelse i 1999 blant 103 biskoper i Storbritannia (både anglikanske, katolske og metodister), trodde kun tre – 3 – av biskopene på Bibelens skapelsesfortelling, ifølge BBC. Hele 80 av dem tvilte også på Adam og Eva historien, og 1 av 4 trodde heller ikke at Jesus ble født ved jomfrufødsel.

Samtidig som man på grunn av obligatorisk skolegang og vitenskapens enorme fremskritt de siste århundrene vet atskillig om verden rundt seg, vet de fleste kristne fint lite om den religionen som de legger til grunn for sitt livssyn. Menneskeheten har vært på månen, man kan spalte atomet, man kan endre på selve livets byggesteiner – arvestoffet vårt. Sykdommer som har plaget menneskeheten i tusener av år er utryddet, levealderen forlenget og barnedødeligheten har gått drastisk ned. Dette

og mange andre fremskritt som vi kan takke menneskenes nysgjerrighet og evne til å systematisere sin viten om verden omkring seg, om forholdet mellom årsak og virkning. Vi kaller det vitenskap. Mennesket er trollmannens læregutt som for lengst har overgått trollmannen selv. Det har faktisk gått så langt at læregutten har funnet ut at trollmannen faktisk tok grunnleggende feil og ikke engang innehar den mest basale kunnskap om verden rundt seg. Det meste trollmannen noensinne har fortalt læregutten sin har faktisk vært direkte feil og misvisende! Trollmannens "kunnskap" praktiseres imidlertid fortsatt og kalles for teologi.

En ornitolog studerer fugler, han kan fortelle om hvordan de ulike fuglene ser ut, hvordan de synger, hva de spiser, hvor de lever, hvordan eggene deres ser ut, deres adferdsmønster, trekkruiter osv. Dette kan han fordi han studerer og observerer fugler og deres vesen. Det ornitologene ikke kan fortelle oss om fuglene, er hva fuglenes tenker og mener, om de da tenker og mener noe i det hele tatt. En teolog studerer Gud, et vesen ingen noensinne har sett eller hørt. Teologene har egentlig ingen anelse om sitt studieobjekt, de aner ikke hvordan han ser ut, hvor han bor, eller for eksempel hva han spiser. Likevel er det ikke måte på hva de kan fortelle oss om Guds innerste tanker, og meninger. Teologene er altså trolig de eneste "forskere" som ikke aner noe som helst om sitt primære forskningsobjekt. Teologi er derfor ingen vitenskap, det er bare gjetting og vissvass innpakket i religiøst tåkeprat!

"Er det ikke grotesk når representanter for en antikvert mytetrolldom, som tror på treenighet,

på engler, djevlere, helvete, jomfrufødsel, legemlig himmelfart, forvandling av vann til vin, fra vin til blod, vil imponere oss med sin "vitenskap"?"²⁶⁷

Om man i morgen fjernet alle vitenskapens resultater de siste 400 år, ville mengder av sykdommer herje, tannpinen råde, og intet helsevesen kunne lindre eller helbrede, raskeste kommunikasjon ville være med hest, vi ville ikke hatt elektrisk lys eller oppvarming, ingen elektrisitet overhodet, intet fungerende helsevesen, barnedødeligheten ville vært høy, og gjennomsnittlig levealder rundt 30-40 år osv.

Hva om vi istedenfor fjernet alle teologiens resultater de siste 2000 år i morgen den dag? Ville vi merket noen forskjell? Nepe.

KUNNSKAPSLØSHET

Det er skremmende lite kunnskap om og forståelse av kristendommen, om dens bakgrunn og tilblivelse, dens historie og dens lære, blant de troende selv. Kunnskapen om kristendommens konsekvenser for den menneskelige og samfunnsmessige utvikling opp gjennom århundrene, de historiske realiteter, er sterkt underkommunisert. De færreste vet for eksempel at mange av Bibelens mest kjente historier ikke er originale, at mange av skriftene i Bibelen er forfalskninger, at Jesus er bibelens eneste helvetesprofet, at Jesus aldri holdt Bergprekenen, at Martin Luther var en rabiat antisemitt, at kirken har forfulgt og drept jøder siden 300-tallet, at paven og for eksempel den katolske kirke var den første som internasjonalt anerkjente Hitler-regimet i 1933.

---

²⁶⁷ Karlheinz Deschner

"Folk som selv er fri for enhver viden, kan heller ikke forestille seg at andre vet noe."

Arnulf Øverland

De færreste ville meldt seg inn i et politisk parti uten å sjekke hvilke syn partiet har i ulike saker, og naturligvis om man er enig i partiets syn. Er man dypt uenig på flere punkter ville vel de færreste meldt seg inn i partiet. Mange ville nok også vegret seg for å støtte et parti som tidligere var kjent for å ha begått grove forbrytelser mot menneskeheten. Kanskje særlig dersom partiprogrammet egentlig ikke var blitt vesentlig endret siden dengang. Et religiøst livssyn er på mange måter langt mer omfattende enn et politisk partiprogram. Dersom man allerede var blitt innmeldt i partiet av andre i familien, ville trolig de fleste etter hvert selv ha sjekket hvilke verdier, syn og standpunkter partiet hadde i ulike saker, før man vurderte å la sitt gode navn å rykte fortsatt stå på partilisten. For kirkens vedkommende er det åpenbart annerledes for de fleste. Det store flertall av troende er stort sett godt fornøyd med kirkens egen høyst subjektive og selektive virkelighetsbeskrivelse av seg selv. Kirken og teologene ønsker ikke å opplyse menigheten om at mange av troens dogmer, f.eks jomfrufødsel, skapelsesberetning og treenigheten fortsatt er uavklarte og høyst omdiskuterte tema i teologiske kretser. Teologene tror ikke selv på mange av dogmene engang,²⁶⁸ de kjenner bakgrunnen, men de forventer at menigheten skal tro på dem.

Mye av kunnskapen om kristendommens historie er av en slik art at teologene og kirken helst ser at den ikke blir allment kjent.

---

²⁶⁸ Bl.a. tror kun 3 av 103 engelske biskoper på skapelsesberetningen, og kun en av fire tror på jomfrufødsel ifølge BBC i 1999 (se ovenfor).

Da kunne man jo risikere at tvilens onde frø ble sådd i menigheten. Religioner er per definisjon ufeilbarlige, da Guden per definisjon er ufeilbarlig. Menigheten skal derfor ikke stille spørsmål, bare godta alle religionens svar, uansett hvor hylende urimelige de virker. Religioner presenterer en statisk forklaringsmodell på verden, og formidler en foreldet primitiv magisk årsakssammenheng for naturen. Verdens realiteter angår ikke religionene, da fasit ligger fast uansett. Religion er som et gammelt kart over et ukjent landskap, og karttegneren har aldri vært på stedet men tegnet det etter slik han tror og mener det må se ut. Når så noen faktisk besøker stedet og oppdager at kartet slettes ikke stemmer, så fastholder likevel eierne av kartet at det er det gamle kartet som er riktig, og at det nok er landskapet som er feil.

Religiøs tro er i stor grad anti-intellektuell følelsessak, noe irrasjonelt og som har fint lite med fornuft og logikk å gjøre. Det å prøve å argumentere mot religiøse dogmer med logikk og fornuft er som regel nytteløst overfor den troende. ”*Selve absurditeten i de religiøse dogmer gjør det til en ørkesløs oppgave å polemisere mot dem. Kan noen tro på dem, da er han utilgjengelig for argumentasjon.*”²⁶⁹ Kirkefaderen Tertullian er tillagt uttrykket ”*Creo quia absurdum*” - Jeg tror fordi det er fornuftstridig. Et utsagn som burde være enda mer aktuelt for troende i vår opplyste verden enn på Tertullians tid. I en tid hvor kunnskapen om verden var beskjeden, gav religionen svar på spørsmål man ellers ikke kunne besvare. Spørsmål om verdens opphav og naturens lu-

ner og årsakssammenhenger. I dag vet vi så mye om verden rundt oss at vi kan avskrive religionens forklaringsmodeller som myter og overtro.

Hvilken religion folk sverger til er i høyeste grad bestemt av hvilken religion og kultur vi fødes inn i. Er man født i Norge eller Vest-Europa er sannsynligheten stor for at man vil definere seg som kristen, er man født i Pakistan er sannsynligheten stor for at man ender opp som muslim. Den kulturelle kontekst man fødes inn i er altså avgjørende for hvilken gud man ender opp med å tilbe. Dersom en overbevist protestantisk nordmann istedenfor hadde vært født i, la oss si, Pakistan eller Iran, ville vedkommende høyst sannsynlig vært like overbevist muslim i dag. Denne kjensgjerning burde gi enhver troende noe å tenke på.

Hvor dypt tilliten til Gud egentlig stikker, selv i kirkelige kretser synes uklart, hvorfor skulle man f.eks. ellers montere lynavledere på kirkene? De kristne er videre fullstendig overbeviste om at det ikke er den lidelse eller sykdom som ikke Gud kan helbrede. Like fullt oppsøker selv biskoper de jordiske leger om de virkelig skulle bli syke.

DET ONDES PROBLEM

Ikke en spurv faller til jorden uten at det er Vårherres vilje,²⁷⁰ ifølge skriften. Likevel dør millioner av mennesker i meningsløse ulykker, i jordskjelv og flom, i tørker, i kriger, av hungersnød og av sykdommer. I Bibelens fortellinger griper den allmektige allvitende Gud direkte inn i historien til stadighet, (ofte med

---

²⁶⁹ Arnulf Øverland

---

²⁷⁰ Matt 10,29

katastrofale resultater og store tap av menneskeliv, men dog). Dette gjør han åpenbart ikke lenger. Påstår man at Gud virkelig eksisterer, er den eneste logiske forklaring på at mennesker siden oldtiden har dødd og fortsatt dør i meningsløse ulykker, naturkatastrofer og av smertefulle sykdommer, at Gud tydeligvis ønsker at dette skal skje. Om han ikke ønsker at dette skal skje, burde han som allmektig Gud gripe inn og hindre slike tragedier. Siden han åpenbart ikke griper inn for å hindre unødig lidelse og død, betyr det at: 1). Gud enten ikke er allmektig eller at 2). han er direkte ond. Dette dilemma prøver teologene fortvilt å bortforklare med de mest oppfinnsomme kortslutninger og teologisk tåkeprat. Om at det hele nok er en del av Guds uransakelig visdom, halvkvadede viser om tvetydighetens Gud, om Guds makeløse uforståelighet, og at det er nok er en ukjent og uforståelig men feiende flott guddommelig plan bak det hele, og annet sludder. Det er hylende grotesk når prester overfor f.eks. foreldre som har mistet et barn i en tragisk ulykke eller som følge av en meningsløs og kanskje smertefull sykdom, om at dette er en del av Guds vidunderlige plan. Å hevde at ulykker, sykdom, smerter og bunnløs sorg skal være noe en Gud påfører menneskene av ”kjærlighet”, er ikke bare meningsløst teologiskvalder men også en skamløs fornærmelse mot normale menneskers intellekt og moralforståelse!

En gud som lar millioner uskyldige mennesker lide og dø som følge av sykdommer, naturkatastrofer, ulykker, krigshandlinger og sykdommer er ingen god gud. Det er en djevel. En Gud som ikke er god har man ingen bruk for.

Man burde vel snarere spørre teologene om hva godt Gud egentlig har gjort for verden og menneskene de siste 2000 år?!

PRESTENS YRKE

”Prestens yrke er foraktelig, for hva kan være mer foraktelig enn systematisk å forgifte menneskers fantasi med urimelige forestillinger som forlengst er forkastet av vitenskapen?”

Knut Wicksell (1851-1926)

Det kan umulig være av det gode å aktivt og i strid med all rasjonell tenking og bedre vitende drive å opprettholde åpenbart uriktige forestillinger om verden. Særlig ikke når dette også blir gjort ovenfor forsvarsløse barn som i liten grad har utviklet evnen til motforestillinger. Fire hundre år etter opplysningstiden driver fortsatt kirken med statsstøtte i ryggen å formidler uholdbare, fordummende og uverifiserbare påstander og virkelighetsbeskrivelser som vitenskapen forlengst har forkastet. Kristendommens påstander har imidlertid vært hevet over enhver kritikk, de har vært hellige. Allerede på to og trehundretallet e.Kr. ble kristendommens vesentligste dogmer og fundament kritisert og tildels latterliggjort av filosofer som Celsus og Porfyrios. Når kirken fikk makt i det tredje århundre, brukte man denne makten til å kneble og utrydde sine motstandere. Opp gjennom historien har kirken i sin grenseløse arroganse myrdet og lemlestet millioner av mennesker som har stilt spørsmål ved religionens utrolige, urimelige, ulogiske og uverifiserte påstander. I Norge var det på papiret faktisk dødsstraff for blasfemi helt frem til 1842! Hva som skal anses som blasfemi mot Gud har

som regel vært det som til enhver tid har støtt prestene.

KONKLUSJON

Den kristne kirken og kristendommens påvirkning på Europas historie og mennesker har samlet sett i høyeste grad vært av negativ art. Millioner av mennesker har helt unødvendig mistet livet enten på grunn av kjetterforfølgelser, religionskriger, korstog eller som ofre for en særdeles brutal og nådeløs kirkelig straffere. Vitenskapene og en utviklingen for å bedre menneskenes kår sto stille i 1400 år. Ikke minst legevitenskapen, som har direkte betydning for menneskers liv eller død og menneskelig lidelse, stod stille frem til 1600-tallet på grunn av kirken. Kirken har alltid stått på makthavernes og øvrighetens side og opprettholdt et undertrykkende føydalt samfunnssystem, holdt folk nede i fattigdom og tynget dem med egne kirkelige skatter og avgifter for å berike seg selv. Ikke minst har kirken og kristendommen aktivt bidratt til å holde mennesker nede i overtro, frykt og uvitenhet. Den har forbannet rasjonaliteten og selvstendig tenkning, og dermed bevirket direkte fordummende på Europas mennesker i 1700 år - ettusensyhundrede år! Ethvert vitenskapelig fremskritt, enhver sosial reform, enhver utvikling har alltid skjedd på tross av kirken og ble ikke sjelden direkte og aktivt motarbeidet av kirken.

Naturligvis finnes det, og har funnes virkelig gode mennesker i kirken, slik det finnes gode mennesker i alle organisasjoner, i alle partier og alle samfunnslag til alle tider. Gode mennesker som gjerne yter en selvoppofrende innsats for å hjelpe og forbedre andre menneskers kår. Det farlige med slike gode mennesker

i kirken er at man kan forveksle dem med kristendommen og med kirken selv. Det fantes også gode hederlige mennesker blant medlemmene i de nazistiske partiene under den annen verdenskrig, uten at det gjør nazismen, dens handlinger, menneskesyn, og folkemord mindre forkastelig av den grunn. Kirkens sosiale engasjement og samvittighet overfor samfunnets dårligst stilte, er et forholdsvis nytt fenomen. Kirken har for det meste vært opptatt av å utbytte samfunnets dårligst stilte til sin egen vinning, med kirkelige skatter, bøter, avlatshandel, tiende og kollekt. For så å bruke sine enorme rikdommer på seg selv, til kirker, klostre, katedraler, kirkekunst, gull og glitter, pomp og prakt. Til sammenligning har det stort sett vært smuler man har brukt på fattige og trengende sognebarn. Til tross for kirkens enorme rikdom og totale dominans i Europa siden 300 tallet, forble de store massene av Europas mennesker utfattige opp gjennom hele middelalderen og langt inn i moderne tid.²⁷¹

Et trossystem som kynisk spiller på menneskets iboende dødsangst og truer med evig tortur, kan knapt betegnes som noe overveiende positivt budskap, uansett målestokk. Et trossystem som baserer sin frelseslære på rendyrket egoisme, motiverer gode handlinger og moralsk fremferd med grove trusler om helvetesstraff eller løfter om personlig frelse, kan ikke mistenkes for å tilstrebe noe særlig høyt etisk nivå. Et trossystem som preker at man skal elske sin neste som seg selv, og samtidig fordømmer milliarder av annerledes tenkende til evig pine, er ikke troverdig. Et trossystem hvis organisasjon i løpet av de siste 2000 år har

---

²⁷¹ Deschner 1990 s.455

stått for de største forbryterske masse mord verden har opplevd, bør ikke snakke høyt om nestekjærlighet. Ingen annen organisasjon har så mange ødelagte menneskeliv på samvittigheten som den kristne kirke. Millioner av mennesker slaktet og brent levende uten å ha gjort noe annet galt enn å tenke eller være litt annerledes. Så mange mennesker holdt nede i overtro, uvitenhet og elendighet. Et trossystem som i nesten 2000 år har disponert enorme ressurser og hatt enorm makt og påvirkningskraft, men som aldri har brukt noe av dette for å bedre menneskers levevilkår i denne verden, bør ikke snakke høyt om verken moral eller sosial samvittighet. Goethe betegnet dette trossystemets historie som en eneste stor blanding av feilgrep og vold.²⁷² Et slikt trossystem holder fortsatt Norge seg med som offisiell statlig religion ved begynnelsen av det tredje årtusen.

---

²⁷² "Es ist die ganze Kirchengeschichte Mischmasch von Irrtum und von Gewalt."

LITTERATUR (UTVALG)

- Allegro, John M. 1979: *The Dead Sea Scrolls and the Christian Myth*. London
- Aschehoug og Cappelens store norske leksikon. Oslo.
- Aukrust, Per A. 19XX. *Dødsriket*. Bind 1.
- Bagge, Sverre, 1984. *Høy middelalderen* Cappelens verdenshistorie bind 8. Oslo
- Bibelen, den norske oversettelsen fra 1930, Det norske bibelselskap. Oslo
- Bibelen, den norske oversettelsen 1978, Det norske bibelselskap. Oslo
- Bjørl, Erling. 1987. *Vår arv*. Cappelens verdenshistorie bind 20. Oslo
- Bultmann, Rudolf, 1963. *Urkristendommen*. København
- Franz Cumont *The Mysteries of Mithra*. London
- Freke, Timothy & Gandy, Peter. 1999. "The Jesus mysteries. Was the 'original Jesus' a Pagan God?" Thorsons.
- Greaves et.al. 1990. *Civilizations of the World*. Harper & Row. New York
- Deschner Karlheinz, 1972: "*Abermals krähte der Hahn*" Stuttgart
- Deschner, Karlheinz, 1972: "*Og hanen galte annen gang...*" Oslo
- Deschner, Karlheinz, 1986. "*Kriminalgeschichte des Christentums*." Band 1. Die Frühzeit. Hamburg
- Deschner, Karlheinz, 1988. "*Kriminalgeschichte des Christentums*." Band 2. Die Spätantike, Hamburg
- Deschner, Karlheinz, 1990. "*Kriminalgeschichte des Christentums*." Band 3. Die Alte Kirche. Hamburg
- Deschner, Karlheinz, 1994. "*Kriminalgeschichte des Christentums*." Band 4. Främiddelalder. Hamburg
- Deschner, Karlheinz, 1997. "*Kriminalgeschichte des Christentums*." Band 5. 9. und 10. Jahrhundert. Hamburg
- Deschner, Karlheinz, 1987. "*Opus Diaboli*." Hamburg
- Edwien, Andreas 1958: "*Idékampen i det bibelske gudsbilde*", Oslo
- Gunnes, Erik, 1983: *Religioner på marsj*. Aschehougs Verdenshistorie Bind 4. Oslo.
- Hedenius, Ingemar. 1963. "*Om teologerna*". i Wachtmeister (red) "*Ateistens handbok*".
- Hedenius, Ingemar. 19XX. "*Tro och vetande*",
- Johanson, Ronnie 1989. "*Blasfemi*". Oslo
- Kahl, Joachim 197x: "*Das Elend des Christentums*"
- Kirkinen, Heikki, 1984. "*Europa blir til*". Cappelens verdenshistorie bind 7. Oslo
- Kramer, Samuel Noah, 1963: "*The Sumerians, their history, culture and character*", Chicago & London
- Parpola, Simo, 1982: "*Mesopotamia*", i Flodrikene, Cappelens verdenshistorie bind 2. Oslo
- Roughtvedt, Bernt, 1996: "*Guds gravrøvere*" I Skepsis nr 6. Vår 96. s. 37-45. Oslo
- The Holy Bible, King James version.
- The Apocrypha. Internet.
- Øverland, Arnulf 1968: *En kjetters bekjennelse*", Oslo
- Westermarck, Edvard. 1963. "*Kristendom och moral*" i C-A. Wachtmeister (red) "*Ateistens handbok*". m.fl.

STIKKORDSREGISTER

- Abel;7; 10; 47
Abraham;7; 29
Adolf av Würzburg;92
Adonis;37; 51
Agilulf;67
Ahriman;35
Ahura Mazda;34; 35; 36
Aion;34
Alexander: biskop av Alexandria;58
Alexander 5: pave;72
Alexander 6: pave;73
Alexander den store;47
Alexander III, pave;83
Alexander VI: pave;91
Alkmene;31
Ambrosius, biskop av Milano;58; 66; 84; 88; 109
Andreas;38
Anne Pedersdotter;93
Anup;39
Apollon;30
Aqqi;16
Aristarchos fra Samos;84
Aristoteles;21; 64
Arius;57; 58; 61
Asklepios;30
Athanasius;58; 61
Attila;67
Augustin, kirkefader;63; 64; 66; 82; 83; 87; 88; 90;
94; 104; 106; 109
Augustus, rom keiser;25; 26; 47; 108
blasfemi;26; 76; 87; 120
bondeopprøret;112
Bonifacius;91
Bonifatius 8, pave;74
Bruno, Giordano;85
Buddha;26; 37; 38; 51
Baal;51
Calas, Jean;77
Calvin;62; 90
Celsus (gr. Celsos) filosof;4; 46; 52; 53; 108; 120
Childerik 3, merovingerkonge;69
Chrysostomos, Johannes, kirkefader;88
Clemens av Alexandria;25; 63
Copernicus, Nicolaus;84; 85
Cæsar;51; 108
Damasus: pave;66
David, konge;18; 20; 77
Den franske revolusjon;78
Den Hellige Ånd;21; 30; 47; 61; 89
Devaki;39
Dilmun;9
Dionysius Psevdo-Areopagita;84
Dionysos (lat. Baccus), guddom;32; 33; 51
Dionysos Exiguus, munk;25
Djengis Khan;47
Donatistene;88
Donatus i Kartago;88
Dødsstraff;14; 86
Ea;8
Eannatum av Lagash: sumersk konge;47
Eden;9; 10
Efraim, kirkelærer;109
Elephantin-papyruset;108
Enki;9
Epictetus;97
Etana: sumersk konge;48
Etemenanki;11
Euseb av Emesa;84
Euseb av Nikomedia;62
Eusebius av Cæsarea;14; 19; 29
Eva;9; 47; 99
Formosus, pave;70
Franz av Assisi;73
Fulgentius;106
Galilei, Galileo;84
Gregor 12, pave;72
Gregor 7, pave;71; 72
Gregor I, pave;67; 68
Gregor IX, pave;91
Gregor XVI, pave;44
Gregor, biskop d. 594;82
Gudea av Lagash: sumersk konge;48
Gutenberg, Johann: gullsmed;75
Hadrian 1: pave;110
Hadrian VI: pave;92
Hadrian, rom. keiser;28
Hammurabi;11; 12; 13
Hebe;47
heksebullen;91
Heksehammeren;91
Herakles;31; 32; 51; 124
Herodes, konge;25; 28; 39; 48
Hieronimus;19; 66
Hillel, jødisk skriftlærd;46
Hitler;113
Homer;51
Horus;38; 47; 48
Hosius;58
Hume, David: filosof;77
Hutton, James, geolog;76
Hypatia;109
Ignatius fra Antiotika, biskop;109
Ignatius Loyola;14
Inkvisisjonen;89
Innocens III., pave;74; 110
Innocens IV;89; pave;89
Innocens VII: pave;91
Innocens VIII: pave;91
Innocentius, biskop;109
Irenæus;21; 61
Ishtar;16
Ismud;9

Jacques de Morgan;11
 Jahve;6; 8; 12; 41; 43; 80
 Jan Hus: reformator;72; 73
 Jeremy Taylor;106
 Jesaja;19
 Jesper Brochmann;93
 Jesus;4; 15; 20; 21; 23; 25; 26; 27; 28; 29; 30; 31;
     32; 33; 34; 36; 37; 38; 39; 40; 43; 44; 45; 46; 47;
     48; 49; 50; 51; 52; 53; 54; 58; 60; 61; 68; 79; 82;
     87; 90; 96; 104; 106. *Se*
 Johan XXII, pave;83
 Johannes;14; 25; 26; 27; 28; 29; 39; 47; 49; 52; 54;
     61
 Johannes 1: pave;25
 Johannes 23: pave;72
 Johannes Chrysostomos;14
 Johannes Døperen;65
 Johannes fra Efesos;19
 Johannes XII, pave (Octavianus);70
 Johannesevangeliet;19; 27; 32; 49; 52; 107; 108
 Jojakin;11
 jomfrufødsel;47; 117; 118
 Jonathan Edwards;106
 Josef;29
 Josefus Flavius, jødisk historiker;28; 29; 50; 124
 Julius 2: pave;73
 Julius II: pave;91
 Jupiter;47
 Justin, kirkefader;109
 Justinian: keiser;61; 67
 Justus av Tiberia;29
 Kain;7; 10; 47
 Kam: Noahs sønn;97
 Kanossa;71
 Kanaan: Noahs sønnesønn;97
 kapitalstraff, - dødstraff;86
 Karl 5: tysk keiser;76
 Karl den store;70; 91
katharer;72
 Khalkedon, konsilet i;83
 Kirkemøtet i Trient;5
 Klaudius Ptolemaios;84
 Konfusius;45
 kong David;29
 Konstantin, rom. keiser;5; 24; 36; 48; 57; 58; 59;
     60; 61; 62; 67; 69; 73; 78; 100; 102; 110
 Konstanz-konsilet;72
 Krishna;39; 48
Kronos;34
 Kvirinius;25
 Kyrill;63; 109
 Lactantius, kirkehistoriker;84
 Lao-Tze;45; 47
 Laplace, Pierre Simon;77
 Leo 1: pave;67
 Leo 3: keiser;67; 69; 74
 Leo 3, pave;70
 Leo X: pave;91
 Ludvig 14;12
 Lukas;23; 26; 29; 38; 47; 49; 52; 53
 Luther;21; 75; 90; 111; 112
 Luther, Martin, reformator;75
 Lykourgos;49
Magdalena: Maria;51; 52
Marduk;8; 51
 Maria;30; 48; 51
 Mariadyrkelsen;110
 Markion;19
 Markus;26; 29; 47; 49; 51; 52; 53
 Marsyas;49
 Martin 5: pave;73
 Matteus;15; 25; 26; 27; 29; 47; 49; 51; 52; 53
 Michelangelo;73
 Mih-Tze;45
 Mithra, guddom;25; 33; 34; 35; 36; 48; 51
 Mithraismen;33; 34
 Mitraismen;35; 124
 Montesquieu;104
 Moses;7; 12; 15; 16; 42; 47; 111
 Muhammed, profet;84
 muslimer;111
 Napoleon, keiser;78
 Nasaret;26; 29
 nattverd;33
 Nebukadnesar 2;11
 Nero;28
 Nero, rom. keiser;24; 28; 80
Ninhursag;9
 Noah;10; 97; 124
 Odin;51
 Origenes;25
 Origenes, kirkelærer;14; 17; 24; 63; 73; 83; 106;
     109
Ormadz;34
 Osiris;38; 47; 51; 53
 Paulus;6; 14; 19; 21; 23; 29; 33; 50; 52; 60; 75; 96;
     98; 100; 107; 108
 Persevs;47
 Peter;30; 38; 67; 110
 Philon av Alexandria;29
 Pipin den korte;69
 Pipin den korte, karolingisk konge;69
 Pius IX: pave;44
 Pius VI: pave;44
 Pius XII, pave;97
 Pontius Pilatus, rom. prokurator;28; 29; 49; 50; 74
 Porfyrios, filosof;120
 Porfyrios, gr. filosof;4
 Priscillian;88
 Prometheus;49
 Ptolemeus II;5
 Quetzalcòatl;47
 Rafael;73
 Rhea Silvia;47
 Romulus og Remus;16; 47
 Sakarja;19
 Salomo, konge;18; 96
Samele;32

Samuel, profet;18; 124; 126
Saoshyant;36
Sarapis, gr. kunstner;81
Sargon;16
Set;38; 47
Shamash;12
Shiva;39
Silvanus;35
skapelsesberetning;118
Sokrates;46
Solguden;2
St. Nicolas, helgen (julenissen);65
St. Sebastian, helgen;65
Stefan VI, pave;70
Suetonius, rom. historiker;28; 80; 124
Sylvester 2, pave;85
Tacitus, rom. historiker;6; 28; 80; 124
Tammuz;51
Tertullian;61; 62; 97; 99; 119

Theodora;67
Theodosius 2, keiser;81
Theophilus i Alexandria;81
Thodosius: keiser;109
Thomas Aquinas, kirkelærer;64; 82; 89; 90; 104;
106
Tiâmat;8
transsubstansiasjon: se nattverd;75; 77
Ur-Nammus lover;12
Vasudeva;39
Versalius, Andreas;83
Voltaire, fr. filosof;77; 107
Vulgata;19; 66
Wyclif, John: reformator;72; 73
Zarathustra: (gr. Zoroaster);36; 51
Zevs;31; 32; 47
Ziusutra;10
Zoroaster: (persisk; Zarathustra);36
Zwingli;90